INSTYTUT SLAWISTYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK
FUNDACJA SLAWISTYCZNA

SLAVICA

JAKUB LUBOMIR BANASIAK

PROCESY NOMINALIZACYJNE W ZDANIACH WYRAŻAJĄCYCH RELACJĘ PRZYCZYNOWO-SKUTKOWĄ

(NA MATERIALE JĘZYKA POLSKIEGO I BUŁGARSKIEGO)

147

PROCESY NOMINALIZACYJNE W ZDANIACH WYRAŻAJĄCYCH RELACJĘ PRZYCZYNOWO-SKUTKOWĄ

Prace Slawistyczne. Slavica
[Monographs in Slavic Studies. Slavica]

147

Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
Fundacja Slawistyczna

Jakub Lubomir Banasiak

PROCESY NOMINALIZACYJNE W ZDANIACH WYRAŻAJĄCYCH RELACJĘ PRZYCZYNOWO-SKUTKOWĄ

(na materiale języka polskiego i bułgarskiego)

Warszawa 2020

Recenzje wydawnicze [Editorial reviews]
dr hab. Joanna Satoła-Staśkowiak, prof. nadzw. AHE,
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Polska
[University of Humanities and Economics in Lodz, Łódź, Poland]
dr hab. Agnieszka Zatorska, prof. nadzw. UŁ,
Uniwersytet Łódzki, Łódź, Polska [University of Lodz, Łódź, Poland]

Publikacja dofinansowana z programu „Doskonała Nauka" Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

The work was financed from the "Excellent Science" Programme of the Polish Minister of Science and Higher Education.

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Redaktor naukowa [Editor]
dr hab. Julia Mazurkiewicz-Sułkowska, prof. nadzw. UŁ,
Uniwersytet Łódzki, Łódź, Polska [University of Lodz, Łódź, Poland]

Redaktor prowadzący [Editorial supervision]
Jakub Ozimek

Redaktorzy [Copy-editors]
Ewa Dzierżanowska, Greta Kominek, Dorota Rdest, Piotr Styk

Skład i łamanie [Typesetting and page makeup]
Jerzy Michał Pieńkowski

e-ISBN: 978-83-64031-91-5
ISSN: 0208-4058 (Prace Slawistyczne. Slavica)

Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
[Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences]
ul. Bartoszewicza 1b/17, 00-337 Warszawa
tel. 22 826 76 88, wydawnictwo@ispan.waw.pl, www.ispan.waw.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów i symboli

(z uwzględnieniem niektórych symboli złożonych)

Znaki podstawowe

( ) – znak fakultatywności
/ – znak oboczności
^ – znak następstwa
→ – znak transformacji

Wykaz źródeł

(AB) – ankieta Bułgarów (przykład weryfikowany przez rodzimych użytkowników języka bułgarskiego)
(AP) – ankieta Polaków (przykład weryfikowany przez rodzimych użytkowników języka polskiego)
(BK) – przykład z korpusu języka bułgarskiego dostępnego na stronie: http://dcl.bas.bg/Corpus/home_bg.html
(I) – przykład z innych źródeł internetowych
(KJB) – przykład z korpusu języka bułgarskiego dostępnego na stronie: http://search.dcl.bas.bg/
(KJP) – przykład z korpusu języka polskiego dostępnego na stronie: https://sjp.pwn.pl/korpus
(NKJP) – przykład z korpusu języka polskiego dostępnego na stronie: http://nkjp.pl/

Poziom semantyczny

Ag – pozycja predykatowo-argumentowa Agentive
Disp – pozycja predykatowo-argumentowa Disponent
Exp – pozycja predykatowo-argumentowa Experiencer
O – pozycja predykatowo-argumentowa Objective
[+Anim] – cecha selekcyjna ożywioności

[+Hum] – cecha selekcyjna osobowości

p – argument propozycjonalny (nieprzedmiotowy)

P – predykat

$\mathbf{P_C}$ – predykat relacyjny przyczynowo-skutkowy

$\mathbf{P_C\ (p_{Caus},\ p_{Eff})}$ – struktura semantyczna zdania wyrażającego relację przyczynowo-skutkową, kolejność pozycji argumentowych odpowiada relacji temporalnej wiążącej pozycje

$\mathbf{p_{Caus}}$ – pozycja predykatowo-argumentowa ‘przyczyna’

$\mathbf{p_{Eff}}$ – pozycja predykatowo-argumentowa ‘skutek’

Loc – pozycja predykatowo-argumentowa Locative

Instr – pozycja predykatowo-argumentowa Instrumental

Poziom formalno-gramatyczny

acc – biernik

gen – dopełniacz

instr – narzędnik

-K – brak kongruencji

K – kongruencja

nom – mianownik

że – spójnik *że*

на – przyimek *на*

че – spójnik *че*

AWN – analityzm werbo-nominalny

NP – fraza nominalna

$\mathbf{NP_{NOM}}$ – fraza nominalna efekt procesu nominalizacji

$\mathbf{NP_P}$ – fraza nominalna efekt podniesienia argumentu

Q – zaimek względny

S'/S" – zdanie w pozycji implikowanej

T – korelat zaimkowy

$\mathbf{T_{PRON}}$ – fraza efekt procesu prosentencjalizacji/pronominalizacji

Języki

ang. – język angielski

bułg. – język bułgarski

fr. – język francuski

pol. – język polski

Podstawowe jednostki poziomu semantycznego

argument propozycjonalny (nieprzedmiotowy)
argument przedmiotowy
funkcja propozycjonalna
intensja
pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus} / pozycja przyczynowa
pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff} / pozycja skutkowa
predykat (relacyjny) przyczynowo-skutkowy / P_C
relacja przyczynowo-skutkowa / więź przyczynowo-skutkowa / związek przyczynowo-skutkowy
struktura predykatowo-argumentowa

Podstawowe jednostki poziomu form

nominalizacja (fraza efekt procesu)
prosentencjalizacja/pronominalizacja (fraza efekt procesu)
zero syntaktyczne
językowa quasi-zmienna
językowy korelat
symbol refleksywny
wyrażenie predykatywne

Moim Paniom Profesorkom
i tzw. Pani Lucynce!

Podziękowania

Serdecznie dziękuję prof. Julii Mazurkiewicz-Sułkowskiej – promotorce mojego doktoratu. Jej rzeczowym oraz metodycznym uwagom niniejsza monografia zawdzięcza to, co w niej najlepsze. Jednocześnie chciałbym podziękować prof. Małgorzacie Korytkowskiej za nieoceniony wkład w mój rozwój naukowy. Podziękowania winien jestem również dr Ewie Rudnik-Karwatowej za wieloletnie wsparcie, życzliwość i pomoc, a także moim kolegom i koleżankom z zespołu Centrum Slawistycznej Informacji Naukowej Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (w kolejności alfabetycznej): dr. Marcinowi Fastynowi, dr Bożenie Itoyi, Hannie Karpińskiej, dr. Pawłowi Kowalskiemu, Zenonowi Mikosowi i dr Teresie Śliwie. Dziękuję również wnikliwym recenzentkom niniejszej rozprawy: prof. Joannie Satole-Staśkowiak oraz prof. Agnieszce Zatorskiej. Osobnego podziękowania wymaga również pomoc, jakiej udzieliła mi Hanna Karpińska przy dopracowywaniu strony językowej monografii. Trawestując słowa klasyka, można powiedzieć, że nawet połowie z Państwa nie podziękowałem nawet w połowie tak pięknie, jak na to Państwo zasługują.

Zamiast wstępu

Niniejsza monografia powstała w oparciu o pracę doktorską pod tym samym tytułem, którą napisałem pod opieką merytoryczną prof. Julii Mazurkiewicz-Sułkowskiej.

Obiektem moich badań jest najogólniej relacja przyczynowo-skutkowa, ściślej zaś te jej wykładniki, które dopuszczają szeroko rozumiane procesy kondensacji treści, takie jak np. klasyczna nominalizacja. Nominalizacja rozumiana wąsko polega na zastąpieniu zdaniowego (zawierającego formę verbum finitum) wykładnika sądu wykładnikiem o budowie frazy nominalnej, por. 1.9.1. Zakres procesów kondensacyjnych został w pracy poszerzony ze względu na zjawiska dopuszczalne przy nieraz bardzo odległych od siebie kategorialnie wykładniach relacji przyczynowo-skutkowej.

Monografia nie ma charakteru teoretycznego, lecz opisowy (empiryczny) i wpisuje się w nurt nowoczesnych badań konfrontatywnych. W części wprowadzającej omówione zostaną podstawowe założenia metodologiczne konieczne w tego rodzaju analizie. Niektóre rozwiązania teoretyczne są inne niż te, które przyjmuje się w większości opracowań dotyczących składni języka polskiego. Istotnym punktem odniesienia może okazać się tutaj część tzw. żółtej składni języka polskiego autorstwa S. Karolaka (Grochowski i in., 1984). Przyjęte w pracy założenia nie dają się jednak pogodzić z zawartą w tejże książce częścią autorstwa M. Grochowskiego poświęconą wyrażeniom polipredykatywnym (Grochowski i in., 1984). Kluczowe dla zrozumienia metody zastosowanej w pracy jest zagadnienie prowadzenia badań w odwrotnym, niż ma to miejsce w opracowaniach tradycyjnych, kierunku. Punkt wyjścia stanowi poziom semantyczny języka. Za swoiste motto pracy uznać można następującą tezę S. Karolaka: „dążąc do zrozumienia treści zdania, tzn. do uchwycenia złożonego sensu, który reprezentuje, poprzez właściwości jego budowy formalnej, musimy w pierwszym rzędzie wychwycić związki semantyczne między pojęciami przyporządkowanymi poszczególnym jego składnikom” (Karolak, 2002b, s. 11).

1. Zagadnienia teoretyczne

1.1. O pojęciu przyczyny: uwagi wstępne

Problematyka związku przyczynowego (przyczynowo-skutkowego) stanowi jedno z ważniejszych pytań ontologii (Ajdukiewicz & Szaniawski, 1983, s. 124) i metodologii ogólnej, ponieważ „stosując analizę przy rozwiązywaniu danego problemu naukowego, należy dążyć do rozłożenia go na tyle części (tez, struktur, zjawisk, faktów), na ile jest to możliwe, dopuszczalne i niezbędne, by można było zgłębić (ustalić) istotę, związki przyczynowo-skutkowe i właściwości" (Apanowicz, 2002, s. 24). Z językoznawczego punktu widzenia relacja przyczynowo-skutkowa jest zagadnieniem dużej wagi ze względu na fakt, że pojęcie przyczyny należy do sfery uniwersaliów językowych („universal words" w ujęciu A. Wierzbickiej) (Wierzbicka, 2004), tj. posiada swoje wykładniki we wszystkich językach naturalnych. Mimo bogatej multidysplinarnej literatury przedmiotu nie jest ono jednak pojęciem jasnym.

Już na wstępie warto zwrócić uwagę na pewne najogólniej przeprowadzone definicje. Wyznaczą one pole badawcze oraz rzucą dodatkowe światło na późniejsze rozważania prowadzone już na gruncie współczesnego językoznawstwa konfrontatywnego.

J. S. Mill już w 1843 r. sformułował kanony rozumowania indukcyjnego (uogólniającego), z których najistotniejszy dla naszych rozważań jest tzw. kanon jedynej zgodności: „jeżeli zjawisko A występuje zawsze wspólnie ze zjawiskiem Z lub je poprzedza, to A jest prawdopodobnie przyczyną Z" („Milla kanony", b.d.). Z kolei K. Ajdukiewicz rozumie przyczynę w sposób podobny do Z. Klemensiewicza, por.

– definicja Ajdukiewicza:

> Przez przyczynę jakiegoś zjawiska rozumie się ten czynnik, który to zjawisko swym działaniem wywołuje, który jest niejako jego sprawcą (Ajdukiewicz & Szaniawski, 1983, s. 125);

– definicja Klemesiewicza (abstrahuję na razie od jej formalnie ograniczonego zakresu):

> Okolicznik przyczyny zawiera treść myślową pojętą przez mówiącego jako okoliczność czasowo uprzednią, która wywołuje treść podstawy (Klemensiewicz, 1953, s. 34).

W przywiedzionych definicjach warto zwrócić uwagę na obiektywizujący charakter kanonu Milla, psychologizm (subiektywizm) ujęcia Klemensiewicza oraz

przede wszystkim użycie w tych dwóch definicjach czasownika *wywoływać*. Istotne konsekwencje ma również postulat istnienia relacji czasowej między przyczyną a skutkiem. Nie sposób jednak myśleć i pisać o relacjach bez ich uprzedniego zdefiniowania. Porzucę zatem na chwilę nasze rozważania dotyczące przyczyny, by wprowadzić czytelnika w problematykę struktur predykatowo-argumentowych.

1.2. Struktura predykatowo-argumentowa

Encyklopedia językoznawstwa ogólnego przedstawia następująca definicję argumentu:

> Wg definicji pojęciowej (semantycznej) argument to pojęcie użyte do spełnienia implikacyjnych wymogów innego pojęcia, ściślej pojęcia konstytuującego propozycję, bądź bezpośrednie wskazanie przedmiotu. […] Argument jest zawsze argumentem jakiegoś predykatu, i to niezależnie od tego, czy ten ostatni konstytuuje propozycję samodzielną […] czy też propozycję niesamodzielną (Polański, 1999, s. 56).

Predykat definiuje z kolei wzmiankowana encyklopedia w sposób następujący:

> Wg definicji pojęciowej (semantycznej) predykat to pojęcie użyte do pełnienia funkcji konstytuowania struktury predykatowo-argumentowej, czyli propozycji (→dictum) (Polański, 1999, ss. 460–462).

S. Karolak stwierdza zresztą eksplicytnie, że struktury predykatowo-argumentowe (propozycje) stanowią najistotniejszy składnik tzw. struktur jądrowych (Karolak, 2002b, s. 5).

Podstawowy dla polskiego językoznawstwa model opisu struktury predykatowo-argumentowej przedstawia S. Karolak (Grochowski i in., 1984). Sprawdza się on bardzo dobrze w ramach analizy jednego systemu językowego. Dodatkowemu uszczegółowieniu badanych jednostek może, oprócz kryterium linearnego (przy szyku neutralnym), służyć opis tzw. cech selekcyjnych predykatu. Ujęcie takie zbliżyć się może jednak do opisu słownikowego, co utrudniałoby jego stosowanie, co więcej, towarzyszy mu pewna arbitralność w wyborze restrykcji semantycznych.

Model opisu struktury predykatowo-argumentowej (pozwalający prowadzić badania składniowe równoprawne dla wszystkich objętych analizą języków) przedstawia M. Korytkowska (Korytkowska, 1992). Podstawowe założenia tego modelu są niesprzeczne z koncepcją S. Karolaka, autorka postuluje jednak uszczegółowienie pozycji argumentów i wypracowuje kategorię typów pozycji predykatowo-argumentowych przy możliwie prostych semantycznie predykatach. Podejście to pozwala skutecznie badać różne formalnie realizacje tych samych argumentów. Model M. Korytkowskiej, choć pierwotnie przeznaczony do analizy konfrontatywnej języków polskiego i bułgarskiego, doczekał się już zastosowania także w analizie

języka białoruskiego (Mazurkiewicz-Sułkowska, 2008b). W przedstawianym modelu wyróżniono następujące typy pozycji predykatowo-argumentowych.

Agentive (Ag) – występuje przy predykatach typu: *x działa*, *x robi y*; dodatkowym testem jest zdolność propozycji zawierających pozycję tego typu do występowania w zdaniu głównym w obrębie zdania złożonego z podrzędnym celowym, por. *On to zrobił, żeby wyprowadzić nas z równowagi*.

Experiencer (Exp) – występuje przy predykatach odnoszących się do zdarzeń/stanów niepodlegających kontroli jednostki, takich jak emocje i stany wrażeniowo--spostrzeżeniowe typu: *x czuje*.

Disponent (Disp) – występuje przy predykatach posesywnych: *x ma*, *x posiada*.

Instrumental (Instr) – jest to pozycja *y*-a przy predykatach otwierających pozycję argumentową Agentive zawierających znaczenie używania jakiegoś przedmiotu, np. *x używa y-a, aby p'*, *x pisze y-em z-a*.

Locative (Loc) – występuje przy predykatach oznaczających relacje przestrzenne, typu: *być*, *istnieć*, *występować*, *znajdować się*, por. *x jest w y-u*.

Objective (O) – miejsce dla tej pozycji otwierają predykaty egzystencjalne i zaliczające jakiś element do klasy, jest to najmniej wyrazista pozycja predykatowo-argumentowa, por. *x jest y-em*.

Argumenty propozycjonalne (p') – mają wartość nieprzedmiotową i są to całe struktury predykatowo-argumentowe, występujące przy predykatach wyższego rzędu, por. *x opowiedział y-owi o p'*.

W opisie składniowym szczególnie ważne jest odróżnienie pozycji argumentowych od adiunktywnych, o których Bogusławski pisze:

> Najbardziej oczywistym warunkiem rozpoznania części zdania jako […] transformy [jako transformy osobnego zdania – dopowiedzenie moje – JB] […] jest jego usuwalność przy jednoczesnym zachowaniu sensowności i znaczenia pozostałej całości […]. Warunek ten, choć konieczny, nie jest jednak wystarczający. Omawiana część zdania powinna być transformą faktycznie osobnego schematu zdaniowego (Bogusławski, 1974, s. 45)[1].

Problematyka struktur predykatowo-argumentowych jest kluczowa dla dalszych rozważań.

Ze względu na przedmiot niniejszego opracowania trzeba poświęcić w tym miejscu nieco uwagi pojęciu relacji. Zacznę od wprowadzenia kilku najbardziej podstawowych dystynkcji znanych z ujęć logicznych i filozofii.

---

[1] „The most obvious necessary condition of recognizing a sentence part […] a transform [jako transformy osobnego zdania – dopowiedzenie moje – JB] […] is the removability of the sentence part without altering the meaningfulness and the meaning itself of the rest […]. But this necessary condition is not a sufficient condition. The sentence part should be a transform of a really separate sentence scheme".

Relacje różnią się od własności liczbą otwartych pozycji argumentowych, która nazywana bywa arnością. Jeżeli arność danej funkcji jest równa dwóm lub większa, to mamy do czynienia z relacją. Kiedy relacja wiąże dwa zbiory niepuste, nosi nazwę relacji binarnej (MacBride, 2016).

> Kolejne ważne trójczłonowe rozróżnienie wynika z zachowania relacji względem wiązanych (relacjonowanych) obiektów. Relacja binarna R jest symetryczna wtedy i tylko wtedy, gdy x ma się pod kątem R do y jak y pod kątem R do x. Relacja jest natomiast niesymetryczna, jeśli R jest niesymetryczne. Relacje asymetryczne to szczególny podtyp relacji niesymetrycznych: R jest asymetryczne wtedy i tylko wtedy, gdy x ma się pod kątem R do y, a y nie ma się pod kątem R do x (MacBride, 2016)[2].

W tym miejscu trzeba zaznaczyć, że związek przyczynowo-skutkowy będzie w dalszej części pracy traktowany jako szczególny rodzaj funkcji propozycjonalnej, który cechuje arność równa dwa. Funkcja ta jest zatem relacją. Relacja przyczynowo-skutkowa jest niesymetryczna, ponieważ pozycja przyczynowa (p_{Caus}) nie ma się do skutkowej (p_{Eff}) tak jak p_{Eff} do p_{Caus}.

1.3. Temporalność

W modelu elementarnym zdania temporalność stanowi jedną z podstawowych kategorii aktualizacyjnych i jest jednym z elementów dictum (Karolak, 2002b, ss. 204–205). Kategoria ta jest rozumiana jako „porządkująca stany i zdarzenia względem stanu wypowiedzi za pomocą relacji uprzedniości – następczości […] Semantyczna kategoria czasu osadzona jest w dynamicznej sytuacji temporalnej, zawsze odnoszącej się do stanu wypowiedzi. Jest zatem powiązana z nośnikiem tego stanu" (Koseska-Toszewa, Korytkowska, & R. Roszko, 2007, s. 242). Podstawowe opozycje wyróżniane w jej ramach to teraźniejszość vs przyszłość vs przeszłość. Część językoznawców postuluje jednak modalny charakter czasu przyszłego, ponieważ „czas przyszły podczas stanu wypowiedzi nie ma ani wartości prawdy, ani wartości fałszu – ma trzecią wartość: 1/2" (Koseska-Toszewa i in., 2007, s. 242). Temporalność rozumiana szeroko nie ogranicza się jedynie do relacji, których jednym z terminałów jest stan wypowiedzi, i obejmuje wszelkie relacje stanów/zdarzeń i ich kombinacji dające się opisać w kategoriach uprzedniości vs równoczesności vs następczości.

---

[2] „Next, let's draw a preliminary three-fold distinction between binary relations in terms of their behavior with respect to the things they relate. A binary relation R is symmetric iff whenever x bears R to y, y bears R to x. By contrast, R is non-symmetric iff R fails to be symmetric. Asymmetric relations are a special case of non-symmetric ones: R is asymmetric iff whenever x bears R to y then y does not bear R to x".

Do opisu temporalności stosowane są różne modele, zarówno wyprowadzane z poziomu formalnego, jak i odróżniające funkcję temporalną od formy czasownikowej (Grochowski i in., 1984). Modelem szczególnie popularnym jest liniowa teoria czasu H. Reichenbacha oraz stosowane w GKBP tzw. sieci Petriego i teoria kwantyfikacji, przy czym odróżnia się kwantyfikację czasu (mającą charakter zakresowy) od kwantyfikacji aspektu (mającej charakter numeryczny) (Koseska-Toszewa i in., 2007; Koseska-Tosheva & Gavrov, 1990). Krytykę teorii Reichenbacha, z różnych stanowisk, zawierają prace m.in. V. Koseskiej-Toszewej (Koseska-Toszewa & Penčev, 2006) oraz S. Karolaka (Karolak, 2001, ss. 63–86).

Należy zwrócić z kolei uwagę na charakter relacji temporalnych sensu largo w ramach zdań złożonych. Wieloznaczność formy językowej wymaga bardzo ostrożnego formułowania wniosków odnośnie do jej znaczenia. Tak na przykład istnieje szereg pozycji, w których tzw. czasy gramatyczne nie pełnią funkcji symboli samozwrotnych i nie uczestniczą w aktualizacji wypowiedzi (por. wyżej). Niezwykle ciekawy opis funkcjonowania czasów przeszłych w języku bułgarskim i polskim, uwzględniający specyfikę pozycji składniowej, w jakiej dana forma werbalna występuje, prezentuje J. Satoła-Staśkowiak (Satoła-Staśkowiak, 2010b). Relacje typu taktycznego (taksis) stanowią przedmiot zainteresowania szeregu autorów, niezależnie od stosowanej w nich terminologii. W tradycji starszej dominują opisy zdań okolicznikowych i okoliczników czasu (Klemensiewicz, 1953), obecnie analiza zjawisk tego rodzaju jest prowadzona również w obrębie tzw. struktur polipredykatywnych. Przegląd ujęć omawianej problematyki w literaturze przedmiotu przedstawia I. Łuczków (Łuczków, 2006).

1.4. Współczesne badania konfrontatywne

Na gruncie językoznawstwa słowiańskiego (zwłaszcza slawistycznego) szczególną uwagę warto zwrócić na wielotomową *Gramatykę konfrontatywną bułgarsko-polską* (por. Koseska-Toszewa, 2010b) i prace w ramach projektu *Polski-macedoński. Gramatyczna konfrontacja* (por. np. Topolińska, 2001, 2003) oraz szereg monografii i artykułów, por. np. *Wyrażanie kategorii inchoatywności w językach polskim, bułgarskim i białoruskim* (Mazurkiewicz-Sułkowska, 2008b), *Podstawowe struktury zdaniowe języków słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski* (Kiklewicz & Korytkowska, 2010), *Инхоативна видска конфигурација во македонскиот јазик = Inchoatywna konfiguracja aspektualna w języku macedońskim* (Karoliak & Mirkulovska, 2000), *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową* (Zatorska, 2013), *Słownik bułgarskich wyrażeń predykatywnych o semantyce przekazywania informacji* (Mokrzycka, 2015), *Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim (w zestawieniu z językiem polskim)* (R. Roszko, 2004), *Zagadnienia kwantyfikacyjne i modalne w litewskiej gwarze puńskiej (na tle literackich języków*

polskiego i litewskiego) (D. Roszko, 2015) oraz prace bardziej ogólne (dalekie jednak od typologii), w których fakty językowe stanowią ilustrację reguł semantycznych wspólnych dla badanych języków (por. np. szereg prac autorstwa S. Karolaka, m.in. *Kwantyfikacja a determinacja w językach naturalnych* (Karolak, 1990), *Od semantyki do gramatyki* (Karolak, 2001). Jeśli w wymienionych pracach szukać jakiegoś wspólnego mianownika, okazuje się, że jest nim niewątpliwie kluczowa rola semantyki w interpretacji i zestawianiu faktów językowych. Swoiste potwierdzenie przedstawionej tezy stanowią również opracowania teoretyczne zajmujące się metodologią badań konfrontatywnych, por. np. *Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich* (Běličová, Nieszczimienko, & Rudnik-Karwatowa, 1991), *Gramatyka konfrontatywna polsko-serbsko-chorwacka – założenia wstępne* (Dalewska-Greń, 1995), *Konfrontacja vs typologia* (Topolińska, 2010b), *Teoretyczne badania konfrontatywne* (D. Roszko & R. Roszko, 2011a). Dominacja ujęć semantycznych we współczesnych slawistycznych badaniach konfrontatywnych jest obecnie zjawiskiem niepodlegającym dyskusji, wręcz definicyjnym. Podejście formalne jest z kolei typowe dla badań typologicznych, co wynikać może także z przyczyn pragmatycznych (konieczność zestawienia faktów z dużej liczby języków). Zaletą podejścia od sensu do formy jest to, że umożliwia ono jednoczesne objęcie opisem treści przekazywanych w sposób zgramatykalizowany i środkami leksykalnymi. Uwzględnienie środków leksykalnych poszerza zakres tradycyjnie rozumianej gramatyki. Jest to uzasadnione, zważywszy, że często wykładniki leksykalne są jedynymi eksponentami pewnych treści w danym języku, a także dlatego, że w językach, w których dana kategoria semantyczna uległa gramatykalizacji, dystrybucja jej wykładników leksykalnych często wpływa na użycie środków gramatycznych. W ten sposób ukazane zostają różnice systemowe między badanymi językami. Podejście semantyczne znalazło również w ostatnich latach zastosowanie w badaniach nad terminologią (por. Mazurkiewicz-Sułkowska, 2014).

Zasadniczym problemem opisu struktur składniowych w płaszczyźnie konfrontatywnej jest konieczność porównywania „jednostek zdaniowych o tej samej wartości (zdań-ekwiwalentów)" (Koseska-Toszewa i in., 2007, s. 386). Badanie ograniczone do wyliczenia typów formalnych struktur zdaniowych i pozycji syntaktycznych uznaje się obecnie za nieskuteczne, ponieważ nie gwarantuje ono spełnienia kryterium ekwiwalencji badanych jednostek. Przydatność takiego modelu można kwestionować.

W pewnym stopniu do zakwestionowania jest również przydatność takiego modelu zarówno dla nauczania języków obcych, jak i dla problematyki translatorycznej. M. Korytkowska zwraca uwagę na konieczność zastosowania takiego zapisu „struktury semantycznej zdania, który pozwala na poziomie semantycznym identyfikować poszczególne elementy tej struktury – przypisać im te same funkcje" (Koseska-Toszewa i in., 2007, s. 386). Model tego rodzaju pozwala na jednolitą inter-

pretację zdań z różnych języków, w których występuje odmienna strukturalizacja tych samych treści. Zjawisko to ilustrują przykłady polskich i bułgarskich zdań ekwiwalentów, por.

pol. *Marysi podoba się Karol* (fraza podmiotowa).
bułg. *Мария* (fraza podmiotowa) *харесва Карол* (przykł. za Koseska-Toszewa i in., 2007).

Problem ma jednak charakter szerszy, ponieważ już na poziomie jednego języka te same treści strukturalizować można często w różny typologicznie sposób (por. niżej).

Niniejsza monografia różni się w sposób kluczowy od popularnych ujęć utożsamiających predykat ze znakiem-predykatem (wykładnikiem predykacji). Takie pojmowanie predykatu jest popularne w opracowaniach polonistycznych, ale problematyczne. Teoria predykatowo-argumentowa znajduje bardzo szerokie zastosowanie nawet tam, gdzie wykładniki predykatów są implicytne (lub po prostu nie podlegają obserwacji na obecnym etapie rozwoju nauki). Z powodzeniem zastosowano ją np. w analizie nawigacji pszczół (Gallistel, 2011). Innymi słowy, formalizację danej treści należy odróżnić od tej treści per se.

1.5. Problematyka czystej kauzacji

Relacja przyczynowo-skutkowa w swej warstwie pojęciowej stanowi przedmiot badań i sporów już od czasów najdawniejszych. Dlatego postanowiono w niniejszej pracy poświęcić temu pojęciu osobny podrozdział. Będzie on pełnił funkcję wprowadzającą. Zostaną w nim również zawarte definicje podstawowych pojęć stosowanych w pracy.

Relacja przyczynowo-skutkowa stanowi główny lub poboczny przedmiot zainteresowania nie tylko językoznawców, lecz także logików. Krytyczny stosunek względem ujęć logicznych, starających się połączyć pojęcie warunku z tzw. implikacją, przedstawia V. Koseska-Toszewa (Koseska-Toszewa, Maldžieva, & Penčev, 1996). Autorka, stosując do opisu zdań języka naturalnego model tzw. sieci Petriego, stwierdza, że „[s]ytuacja w sieci Petriego opisuje przekształcenie stanu w inny stan poprzez pewne zdarzenia oraz relację między stanami i/lub zdarzeniami jako relację przyczynowo-skutkową" (Koseska-Toszewa, Maldžieva, & Penčev, 1996, ss. 99–100). Relację tego typu określa autorka jako relację temporalną, stwierdzając, że szczególnie w językach naturalnych coś, co następuje przed zdarzeniem, jest jego ‘przyczyną’, a to, co następuję po zdarzeniu, jest jego ‘skutkiem’. W ramach opisu sieciowego za połączeniami stanów i zdarzeń „[…] kryje się związek ODPOWIADAJĄCY POJĘCIU RELACJI PRZYCZYNOWO-SKUTKOWEJ, a nie pojęciu implikacji" (Koseska-Toszewa, Maldžieva, & Penčev, 1996, s. 100). Autorka stwierdza, że sieciowy opis warunkowości posługuje się pojęciami stanu, zdarzenia i więzi przyczynowo-skutkowej (która zawsze jest temporalna).

Z kolei V. Maldžieva, omawiając relacje zachodzące między pojęciami 'możliwości', 'przyczyny', 'zależności' i 'warunku', stwierdza, że „[n]astępowanie po sobie dwóch sytuacji nie jest w języku naturalnym wystarczającą podstawą do określenia wcześniejszej jako przyczyny, zaś późniejszej jako skutku" (Maldžieva, 2003, s. 24). Odróżnia to, zdaniem autorki, pojęcie 'przyczyny' w języku naturalnym od tegoż pojęcia w logikach temporalnych i naukach przyrodniczych, gdzie „[…] decydujące jest powtarzające się następstwo czasowe dwóch sytuacji (zawsze kiedy p, q)" (Maldžieva, 2003, s. 24). Językowy dowód przedstawionego stwierdzenia stanowią przywiedzione przez autorkę nierównoznaczne zdania, por.

pol. *Zawsze kiedy na niebie pojawia się pierwsza gwiazda, w powietrzu unosi się zapach róż. ≠ To, że na niebie pojawia się pierwsza gwiazda, powoduje (jest przyczyną), że w powietrzu unosi się zapach róż.*

bułg. *Винаги когато на небето се появява първата звезда, във въздуха се разнася аромат на рози. ≠ Това, че на небето се появява първата звезда, е причина във въздуха да се разнася аромат на рози.*

Zdaniem autorki związek między „sytuacją przesłanką" i „sytuacją wnioskiem", pozwalający nadawcy na wnioskowanie o możliwości „sytuacji wniosku", „ma charakter szerzej pojmowanej zależności opartej na relacji czasowej, która to zależność może, ale nie musi być równoważna przyczynowości" (Maldžieva, 2003, s. 25). Zależność może być jednak, w odróżnieniu od przyczyny, orzekana na podstawie zarówno następstwa, jak i jednoczesności lub uprzedniości. Z kolei z założenia zależności między dwiema sytuacjami może wynikać uznanie „sytuacji przesłanki" za warunek „sytuacji wniosku", pod warunkiem, że ta pierwsza poprzedza drugą. Zdaniem autorki każda 'przyczyna' jest warunkiem dla swojego 'skutku', jednak nie każdy warunek jest przyczyną swojego następstwa, por.

pol. *Jan pójdzie do kina pod warunkiem, że dostanie bilet. ≠ To, że Jan dostanie bilet, spowoduje, że pójdzie do kina.*

bułg. *Иван ще отиде на кино при условие, че намери билет. ≠ Това, че Иван ще намери билет, ще стане причина за това, че Иван ще отиде на кино.*

Zdania tradycyjnie określane jako warunkowe mogą być jednak oparte również na relacji uprzedniości i jednoczesności – jest to tzw. związek znakowy:

pol. *Janowi przydarzyło się coś dobrego i (on) jest wesoły.*

bułg. *На Иван му се е случило нещо хубаво и той е весел.*

W szkicu *Wokół problemów kategorii kauzatywności i sposobów jej realizacji (na przykładzie bułgarskiego i polskiego)* (Kiklewicz & Korytkowska, 2010) M. Korytkowska stwierdza, że zdanie kauzatywne modelowane w ramach teorii predykatowo-argumentowej „[…] stanowi strukturę bazującą na predykacie drugiego rzędu,

otwierającym dwa miejsca dla argumentów o charakterze propozycjonalnym: P(p', p")" (Kiklewicz & Korytkowska, 2010, s. 405). Autorka postuluje dla omawianej relacji zdanie standardowe zawierające:

a) p' jako zdanie intensjonalne w pozycji podmiotowej;
b) p" jako zdanie intensjonalne w pozycji dopełnieniowej;
c) czasownik wyrażający „czystą" kauzację.

pol. *To, że padało, sprawiło (/spowodowało) (to), że łąka jest zalana. // To, że pada od tygodnia, sprawia (/powoduje) (to), że łąka jest zalewana (i może będzie zalana).*

Autorka krytykuje tezę odnośnie do modalnego (koniecznościowego) nacechowania skutku, ponieważ relacja kauzatywna nie blokuje wystąpienia skutku jako „stanu możliwości, stanu konieczności […] czy wreszcie stanu/zdarzenia nienacechowanego pod tym względem […]" (Kiklewicz & Korytkowska, 2010, s. 409).

pol. *Jego postępowanie spowodowało, że jest możliwa (= przypuszczam) rezygnacja z naszych planów.* vs *Jego postępowanie spowodowało rezygnację z naszych planów.*

Wśród ogółu zdań kauzatywnych autorka wyróżnia zdania z prostym predykatem kauzatywnym w opozycji do zdań, w których jednostka predykatywna jest rozbudowana semantycznie.

B. Klebanowska proponuje parafrazowanie konstrukcji przyczynowo-skutkowych zdaniami fundowanymi na spójniku *dlatego że*. W pracy stosuje również test sprzeczności polegający na sprawdzeniu, czy dane zdanie jest sprzeczne (wyklucza się) z negacją swojej parafrazy przyczynowej (Klebanowska, 1982, ss. 15–16). Sporo miejsca poświęca autorka kwestii relacji czasowej wbudowanej w przyczynową, ostatecznie konstatując, że przyczyna nie może być późniejsza niż skutek. W pracy zwraca się również uwagę na pokrewieństwo relacji przyczynowo-skutkowej z warunkową i przyzwoleniową.

K. Bogacki i S. Karolak określają predykat przyczynowości jako dwuargumentowy predykat wyższego rzędu implikujący dwa argumenty propozycjonalne. Jednocześnie zwracają uwagę na jego nieelementarny charakter:

> Wydaje się możliwe umieszczenie przyczynowości w kategorii predykatów złożonych. Mogłaby ona bowiem zostać wyeliminowana na rzecz kombinacji możliwości i podwójnej negacji, z których jedna implikuje argument propozycjonalny przyczyny (*p*): CAUSE (*p*, *q*) = NOT POSSIBLE [*q*, NOT (*p*)] (Karolak & Bogacki, 1992, s. 164).

1.6. Problematyka kauzatywnych wyrażeń predykatywnych

W literaturze przedmiotu przyjęto zasadniczo, że zakres zbioru kauzatywnych wyrażeń predykatywnych wyznacza możliwość ich parafrazowania konstrukcją: *p' powoduje p"* (Zatorska, 2008). Przeważnie nie są analizowane razem z analitycznymi (bardziej

dyskretnymi) składniowymi środkami wyrażania relacji przyczynowo-skutkowej (por. np. Grochowski i in., 1984). Ich opis, jako zjawiska aspektualnego oraz związanego z wystąpieniem w strukturze zdania dodatkowej pozycji argumentowej (w terminologii stosowanej przez A. Zatorską – tzw. kauzatora) (Zatorska, 2008), jest zawarty w dwóch różnych tomach GKBP (Karolak, 2008b; Korytkowska, 1992). Stan badań nad kauzatywnością w lingwistyce przedstawia w swojej pracy *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową* A. Zatorska (Zatorska, 2013). Tam też odsyłam czytelnika w poszukiwaniu bibliografii omawianego zagadnienia, ponieważ stanowi ono jedynie wątek poboczny (choć niezmiernie ciekawy) rozważań w niniejszej pracy.

Na pierwszy rzut oka nieproblematyczna kwestia parafrazy zdań z kauzatywnymi wyrażeniami predykatywnymi wymaga pewnego namysłu. „Powstaje trudny problem, czy wobec możliwości substytuowania zdania intensjonalnego (S') poprzez frazy nominalne o różnej wartości (np. Ag, O, por. p. 3) przyjąć jednolitą dla całego zbioru zdań z danym wyrażeniem predykatywnym strukturę wyjściową, w której uwzględniałoby się wyłącznie pozycję argumentową p' i w rezultacie przyjąć, że zdania zawierające frazę nominalną substytuującą argument predykatywny stanowią struktury pochodne" (Korytkowska, 1992, s. 39). Podejście takie budzi jednak zdaniem M. Korytkowskiej pewne wątpliwości. Jest ono „[…] niedogodne dla opisu, który uwzględnia jednak w znacznym stopniu sposób formalizacji treści", wymaga każdorazowej interpretacji „[…] frazy Ag (*Jan*) w zdaniach typu *Jan zbił wazon* jako rezultatu przekształcenia argumentu predykatywnego" (Korytkowska, 1992, s. 39). Kolejną trudność stanowi kwestia synonimii zdania z eksplicytnym argumentem propozycjonalnym i jego przekształcenia zawierającego jedynie argument przedmiotowy, por. *Mój mąż cieszy się nowym komputerem*. vs *Mój mąż cieszy się tym, jaki jest nowy komputer. (/ tym, że ma nowy komputer)*. Ostatecznie skłania to autorkę do przyjęcia wzorca semantycznego z alternującymi p'/Ag/O. Być może lepiej byłoby jednak nie rzutować tak mocno płaszczyzny formalnej na poziom semantyczny języka.

Istotny problem w kauzatywnych wyrażeniach predykatywnych stanowi ich charakterystyka aspektualna. Ponieważ stanowią one wyrażenia o dużym stopniu kondensacji treści, konieczne jest krótkie wprowadzenie w problematykę aspektu. S. Karolak w tomie ósmym *Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej* (Karolak, 2008b) wyróżnia „dwa aspekty podstawowe: ciągły (niedokonany prosty) i nieciągły (dokonany prosty). Stanowią one składniki kategorialne szczegółowych pojęć ciągłych lub nieciągłych, bądź są dyskretnymi pojęciami wyabstrahowanymi z pojęć szczegółowych reprezentując sekundarny modus istnienia aspektów" (Karolak, 2008b, s. 67). Pozostałe aspekty stanowią efekt derywacji semantycznej polegającej na konfiguracji dwóch lub więcej aspektów podstawowych. W przypadku konfiguracji biaspektualnej są one zawsze różne, przy czym jeden z nich stanowi dominantę. Interesujące nas rozważania na temat kauzatywności wiążą się właśnie z aspektami złożonymi. Autor

proponuje następującą parafrazę dla poliaspektualnych tematów konkluzywnych (do których zalicza kauzatywne wyrażenia predykatywne):

Stało się P (COŚ), które (CO) spowodowało/rozpoczęło stan rzeczy Q (Karolak, 2008b, s. 98).

W konfiguracji konkluzywnej dominuje aspekt nieciągły. Alternatywa zawarta w parafrazie wyróżnia zasadniczo dwie grupy wyrażeń predykatywnych w zależności od restrykcji nałożonej na P.

Dla *P spowodowało stan rzeczy Q* są to kauzatywne wyrażenia predykatywne, natomiast dla *P rozpoczęło stan rzeczy Q* są to inchoativa (Karolak, 2008b, ss. 98–99). Wspólny opis obu kategorii zawiera z kolei praca J. Mazurkiewicz-Sułkowskiej (Mazurkiewicz-Sułkowska, 2008b). Mając charakter kombinatoryczny, aspekt złożony może powstać także w wyniku połączenia konfiguracji konkluzywnej z nadrzędnym aspektem ciągłym prostym. Powstaje w ten sposób triaspektualna konfiguracja teliczna o parafrazie:

Istnieje/trwa (dzieje się) P, które pozwala sądzić, że P spowoduje (stan) Q (Karolak, 2008b).

Ciekawe z punktu widzenia opisu tzw. struktur polipredykatywnych w oparciu o predykaty relacyjne wydaje się uszczegółowienie konfiguracji telicznej: „Jeżeli natomiast czynność ma charakter kontrolowany (woluntatywny), schemat ma charakter celowy, choć osiągnięcie celu jest nadal hipotetyczne:

Istnieje/trwa (KTOŚ ROBI) P, sądząc, że to może spowodować Q" (Karolak, 2008b, s. 148).

S. Karolak uznaje zatem konstytutywne dla kauzatywnych wyrażeń predykatywnych znaczenie STAŁO SIĘ COŚ, CO SPOWODOWAŁO za czysto aspektualne znaczenie z dominantą nieciągłą (Karolak, 2008b, s. 101).

Opisane w poprzednim punkcie czasowniki kauzatywne charakteryzuje – oprócz częstej powierzchniowo niepełnej realizacji pozycji przyczynowej (ograniczonej np. do wystąpienia tzw. kauzatora) – wbudowanie w czasownik części pozycji skutkowej (argument przedmiotowy jest realizowany w sposób dyskretny) (Karolak, 2002b, s. 106).

1.7. Problemy klasyfikacji zdań

Rozwój badań składniowych, szczególnie nasilonych w okresie po drugiej wojnie światowej, nie podlega ścisłej periodyzacji, w ramach której dałoby się wskazać graniczne punkty w rozwoju teorii składni, gdzie wcześniejsze nurty zostają zastąpione nowszymi. Można jednak wskazać reprezentatywne dla danego nurtu prace, jak

również wyróżnić te z opracowań, które w chwili wydania stanowiły swoiste novum i doczekały się nie tylko licznych wznowień, lecz także kontynuacji w postaci prac przyjmujących w większym lub mniejszym stopniu ich założenia. Paralelnie jednak z pojawianiem się ujęć nowszych podlegały rozwojowi koncepcje starsze. Tak więc, co oczywiste, zaliczenie danej pracy do nurtu z długimi tradycjami żadną miarą nie oznacza, że jest ona metodologicznie przestarzała, ponieważ wszystkie ujęcia podlegają ciągłej ewolucji i trudno byłoby wskazać te z nich, które osiągnęły już kraniec swoich możliwości. Przegląd polskich prac z zakresu morfoskładni słowiańskiej prezentuje M. Korytkowska w artykule *Slawistyka polska w minionym sześćdziesięcioleciu. Synchroniczne prace językoznawcze z zakresu morfologii i składni* (Korytkowska, 2013).

W opisie zjawisk składniowych wyróżnić można tzw. składnię tradycyjną, „Klemensiewiczowską". Autor definiuje wypowiedzenie jako najmniejszy twór powiadamiający „[…] który w określonych warunkach użycia przez mówiącego stanowi już zrozumiałą dla odbiorcy całość komunikatywną" (Klemensiewicz, 1953, s. 7). Wypowiedzenia dalej dzieli się na (przykłady za Klemensiewicz, 1953):

- zdania pojedyncze (zawierające jedną formę osobową czasownika), por.
  pol. *Odwiedzę was jutro po południu*.
- oznajmienia pojedyncze (bez osobowej formy czasownika)
  pol. *Ojciec chory*.
- wypowiedzenia złożone, w których minimum dwa wypowiedzenia pojedyncze połączone są w jednorodną strukturę syntaktyczną
  pol. *Naród żyje, dopóki jego język żyje*.
  pol. *Stać i patrzeć!*

Wypowiedzenia złożone dzieli autor w oparciu o „[…] wzajemną zależność treści myślowych zawartych w wypowiedzeniach składowych" (Klemensiewicz, 1953, s. 42) na:

- wypowiedzenia współrzędnie złożone, w których dwie niezależne treści zespolone w jedno wypowiedzenia nabierają dodatkowego sensu i uzależniają się w ramach pewnego stosunku myślowego, wyrażonego nieprzynależącym do żadnego z wypowiedzeń składowych wyrazowym wskaźnikiem zespolenia bądź intonacją, por.
  pol. *Nauczycielka usiłowała dalej prowadzić lekcję, ale raz za razem zrywał się hałas*.
- wypowiedzenia niewspółrzędnie złożone, w których „właściwe zrozumienie sensu wypowiedzenia zespolonego podrzędnego [PR] jest jakoś uzależnione od tego tła myślowego, którego dostarcza treść wypowiedzenia zespolonego nadrzędnego [NR] […]" (Klemensiewicz, 1953, s. 43), przy czym w ramach wypowiedzenia zespolonego podrzędnego obecny jest wyrazowy wskaźnik upodrzędnienia bądź charakter struktury wynika z intonacji, por.
  pol. *Kiedy się pochylił nad zeszytem, widział wciąż śnieżną dal*.

Wypowiedzenia składowe podrzędne przy tym pełnią względem wypowiedzeń nadrzędnych funkcję uzupełniającą lub rozwijającą.

Ujęcia podobne do przedstawionego powyżej, zwane tradycyjnymi, są popularne również obecnie, por. np. bułg. *Съвременен български език* (Boiadzhiev, 1998). W niektórych z nich nie operuje się jednak terminem wypowiedzenia i całkowicie uzależnia klasyfikację od obecności różnie zwanej osobowej formy czasownika (por. np. tzw. „предикативни ядра" w *Кратък български синтаксис* [Brezinski, 1995]).

Istotny impuls w rozwoju badań składniowych stanowią niewątpliwie prace J. Kuryłowicza i Z. Gołąba, którzy wprowadzają pojęcie konotacji formalnej i semantycznej (Gołąb, Heinz, & Polański, 1968; Kuryłowicz, 1987).

Wśród dalszych opisów składniowych nie sposób nie odnieść się do ujęć transformacyjno-generatywnych, które na pewnym etapie swojego rozwoju sporą wagę przykładają do tzw. komponentu semantycznego. Klasyfikacja zdań ma jednak w nich nadal heterogeniczny charakter i jest uzależniona od czynników zarówno formalnych, jak i znaczeniowych (por. Petrov, 2007, ss. 22–23).

Model taki przedstawia K. Polański w *Składni zdania złożonego w języku górnołużyckim* (Polański, 1967). Należy już na wstępie zaznaczyć, że niektóre z terminów wprowadzonych do językoznawstwa polskiego przez K. Polańskiego funkcjonują (nieraz z drobną modyfikacją) do dziś również w ramach ujęć innego rodzaju. Uwzględnienie komponentu semantycznego i stosunków transformacyjnych pozwala autorowi objąć badaniem szereg zjawisk składniowych, takich jak nominalizacja, pronominalizacja/prosentencjalizacja, i zapobiega nadmiernej atomizacji modelu (np. poprzez wyróżnienie połączeń asyndetycznych). Autor zachowuje znany z wcześniejszych prac podział na konstrukcje para- i hipotaktyczne, odnosi go jednak do poziomu formalnego języka. W ramach połączeń współrzędnych autor wyróżnia:

- podtyp kopulatywny;
- podtyp adwersatywny;
- podtyp alternatywny (Polański, 1967, s. 35).

Natomiast w obrębie hipotaksy występuje podział na:

- struktury relatywne (wprowadzane zasadniczo przez zaimek względny):
  - ekspansyjne;
  - substytucyjne;
- struktury nierelatywne:
  - intensjonalne;
  - ekstensjonalne – dzielone dalej w oparciu o kryteria znaczeniowe na zdania przyczynowe, skutkowe, warunkowe, celowe itd. (Polański, 1967, s. 43).

Zbliżony do modelu K. Polańskiego opis przedstawia M. Grochowski. Istotne novum stanowi jednak odrzucenie podziału na parataksę i hipotaksę (Petrov, 2007, s. 26) M. Grochowski w *Składni wyrażeń polipredykatywnych. Zarys problematyki* (Grochowski i in., 1984, ss. 213–299) określa strukturę polipredykatywną jako ciąg minimum dwóch wyrażeń złożonych z podstawowego wyrażenia predykatowo-argumentowego oraz innego nieimplikowanego wyrażenia będącego strukturą podstawową lub derywowaną. Podział na konstrukcje para- i hipotaktyczne uznaje autor za zbyt uproszczony i wprowadza w jego miejsce jako podstawową dychotomię podział na

- zdania ze zdaniem składowym implikowanym:
  pol. *Powiedział, że przyjdzie.*
- zdania złożone ze zdaniem składowym nieimplikowanym:
  pol. *Kiedy wyszedł, atmosfera w pokoju poprawiła się.*

Implikację autor rozumie jednak formalnie m.in. ze względu na swoje obawy odnośnie do istnienia pojęć jako takich.

Powyższa dychotomia wydaje się odpowiadać wprowadzonemu dla języka polskiego przez K. Polańskiego podziałowi na zdania intensjonalne i ekstensjonalne (Polański, 1967; Polański, 1999, ss. 675–676). Dalszy podział konstrukcji polipredykatywnych przeprowadza autor na podstawie elementu, do którego zostaje dołączona dodatkowa predykacja. Ze względu na postulowany brak implikacji w strukturach polipredykatywnych mają one charakter propozycji niepodstawowych, derywowanych. Dodatkowa struktura predykatowo-argumentowa może być dodana bądź do predykatu propozycji podstawowej, bądź do jednego z jego argumentów (Grochowski i in., 1984, s. 215). Podział ten wiąże się w pewnym stopniu z klasyfikacją dzielącą wykładniki relacji na wykładniki, które zastępują części zdań składowych, oraz takie, które ich części nie zastępują (Grochowski i in., 1984, s. 224). W tymże opracowaniu autor odrzuca jednak na przykład możliwość analizy konstrukcji syntetycznych typu kauzatywnego, co można uznać za konsekwencję traktowania podstawowych wyrażeń predykatywnych jako elementów poziomu formalnego języka. Podejścia takiego nie da się połączyć ze współczesnymi badaniami konfrontatywnymi.

Obok dalszego rozwoju ujęć tradycyjnych i transformacyjno-generatywnych pojawiły się prace przyjmujące założenia gramatyki o podstawach semantycznych, szczególnie popularne w ramach współczesnych ujęć konfrontatywnych, ponieważ formalne wyrażanie tych samych treści może różnicować systemy językowe.

Przedstawione powyżej modele w mniejszym lub większym stopniu sprawdzają się w ramach opisu jednego systemu językowego (zwłaszcza jako języka ojczystego), jednak ich zastosowanie napotyka na szereg trudności w ramach opisu konfrontatywnego, ponieważ formalne wyrażanie tych samych treści może różnić systemy językowe. Forma językowa potrafi być myląca.

1.8. Klasyfikacja zdań i problematyka przyczynowości w ujęciach konfrontatywnych o podstawach semantycznych

1.8.1. Ujęcie V. Maldžievej

Odniesienie modelu M. Grochowskiego do założeń składni o podstawach semantycznych i modelu elementarnego zdania przedstawia V. Maldžieva w artykule *Warunki synonimiczności zdań o strukturze polipredykatywnej* (Maldjieva, 1999). Pominę tutaj uwagi autorki odnośnie do synonimii składniowej jako takiej, koncentrując się na podjętej próbie modelowania zdań o semantycznej strukturze polipredykatywnej. Za zdanie o takiej strukturze uważa autorka

> […] zdanie, w którego skład struktury semantycznej wchodzą co najmniej dwa predykaty i implikowane przez nie argumenty, czyli co najmniej dwie struktury predykatowo-argumentowe, przy czym żadna z nich nie jest implikowana, tj. nie zajmuje pozycji argumentowej […] implikowanej przez predykat drugiej […] (Maldjieva, 1999, s. 124).

Dalsza klasyfikacja struktur polipredykatywnych przebiega w zależności od tego, czy jedna ze struktur predykatowo-argumentowych jest „[…] dodana do któregoś z argumentów drugiej. W takim wypadku ta druga struktura predykatowo-argumentowa jest strukturą podstawową" (Maldjieva, 1999, s. 124). W polipredykatywnych strukturach, w których żadna z propozycji nie jest dodana do jednego z argumentów drugiej, obie struktury są podstawowe, ale występuje jeszcze jeden składnik predykatywny, a mianowicie „predykat denotujący relację między składowymi strukturami predykatowo-argumentowymi. Jest to predykat relacyjny dwuargumentowy, którego argumentami są składowe struktury predykatowo-argumentowe" (Maldjieva, 1999, s. 124). Zdania pierwszego typu to np.

pol. *Ładna dziewczyna znajdzie sobie chłopaka.*
pol. *Dziewczyna, która jest ładna, znajdzie sobie chłopaka.*
pol. *Pędzący na oślep owczarek niemiecki stratował kilka mrówek.*

Zdania typu drugiego:

pol. *Zrobił to ze strachu.*
pol. *Jeśli będzie padać, to zjem makaron.*
pol. *Piszę doktorat, aby przejąć władzę nad światem.*

1.8.2. Model Z. Topolińskiej

Podobny model prezentuje Z. Topolińska, wychodząc od semantycznej klasyfikacji predykatów (Topolinjska, 2001). Przedstawiona koncepcja stanowi rozwinięcie modelu S. Karolaka (Grochowski i in., 1984), w którym wyróżnione zostały predykaty

pierwszego i wyższego rzędu. Jak się okazuje, subtelniejsza klasyfikacja predykatów pozwala opisać większą liczbę struktur zdaniowych.

Autorka wyróżnia:

- konstrukcje zdaniowe wbudowane w grupę imienną lub w pozycję syntaktyczną prymarnie otwartą dla grupy imiennej – są to tzw. zdania względne, w których konstrukcja zdaniowa pełni funkcję atrybutu w grupie imiennej. Typ ten jest o tyle istotny, że jak pisze autorka „W procesie codziennej komunikacji najczęściej identyfikujemy przedmioty i zdarzenia poprzez ich cechy relacyjne, a nie inherentne […], a konstrukcje tego typu stanowią jeden z podstawowych mechanizmów deskrypcji" (Topolinjska, 2001, s. 16);
- predykaty pierwszego rzędu, które „wyrażają relacje między materialnymi częściami […] świata" (Topolinjska, 2001, s. 43) typu: 'śpi', 'kupuje', 'widzi'. Typową formalizacją ich argumentów są grupy imienne fundowane na rzeczownikach o odniesieniu przedmiotowym. Zdania fundowane na tego rodzaju predykatach to zdania elementarne nieintensjonalne, zawierające tylko jedną treść predykatywną (w postaci predykatu) i argumenty przedmiotowe;
- predykaty drugiego rzędu, które: „pozwalają nam komunikować informacje o naszym świecie wewnętrznym, tj. nasze stany emocjonalne, intelektualne, wolicjonalne; predykaty takie wyrażają relacje między człowiekiem nosicielem stanu i sytuacją, która ten stan wywołuje. […] Pierwszym argumentem predykatów tego typu jest człowiek – nosiciel stanu, a drugim – propozycja odpowiadająca treści stanu, tj. – na powierzchni tekstu – w pierwszym wypadku grupa imienna, w drugim – konstrukcja zdaniowa lub jej sekundarne transformy […]" (Topolinjska, 2001, s. 43). Predykaty tego rodzaju konstytuują tzw. zdania intensjonalne (komplementarne), zaliczane do zdań elementarnych;
- predykaty trzeciego rzędu, które „komunikują tok naszego myślenia o zdarzeniach obserwowanych i stanach przeżywanych […] wiążą dwa argumenty propozycjonalne i częściej realizują się na powierzchni tekstu jako spójniki niż jako verba […]" (Topolinjska, 2001, s. 43).

Istotną zaletą modelu Topolińskiej jest odrzucenie tradycyjnego twierdzenia odnośnie do braku implikacji (ew. wzajemnej implikacji) składników struktury semantycznej zdania fundowanego na predykacie trzeciego rzędu (relacyjnym), a także ścisłe rozgraniczenie predykatu (w kombinatoryce sensów – pojęcia niezależnego konstytuującego zdanie) od argumentu propozycjonalnego (pojęcia zależnego nierestryktywnego). Różnica ta jest co prawda układowa – wydaje się jednak, że warto mieć ją na uwadze, definiując zakres struktur polipredykatywnych.

Z. Topolińska dzieli predykaty relacyjne na:

- asocjatywne: koniunkcję, tzw. relację adwersatywną oraz alternatywę;
- predykaty temporalne, predykaty kauzatywne.

Relacja kauzatywna sensu largo obejmuje w ujęciu Topolińskiej ‘przyczynę’, ‘skutek’, ‘przyzwolenie’, ‘warunek’ i ‘cel’ (Topolinjska, 2001, s. 134).

1.9. Problematyka procesów nominalizacyjnych

1.9.1. Definicje nominalizacji

W tym podrozdziale omówię składniki zaliczane do zbioru wyrażeń, które zostaną w pracy objęte badaniem. Część zjawisk ujmowana będzie w sposób procesualny.

K. Polański definiuje termin *nominalizacja* w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* jako: „Wprowadzenie struktury zdaniowej do innej struktury zdaniowej w pozycję składniową charakterystyczną dla struktury imiennej” (Polański, 1999, s. 396). Tak rozumiana nominalizacja ma zatem charakter składniowy i wymaga:

- utworzenia odpowiedniej grupy imiennej bądź wyrażenia o formie zdania podrzędnego;
- umieszczenia derywowanego wyrażenia w pozycji zależnej.

M. Korytkowska i V. Maldžieva stwierdzają z kolei, że: „[…] analiza przyjmująca za punkt wyjścia poziom semantyczny, pozwala na zaliczenie do procesów nominalizacyjnych tzw. adjektywizacji oraz pronominalizacji” (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 9). Do procesów tych zaliczane bywają również przekształcenia formy osobowej czasownika w bezokolicznik. Za szczególny przypadek nominalizacji uznać można również dopuszczalną przy niektórych wyrażeniach predykatywnych reprezentację argumentu propozycjonalnego w postaci „podniesionego” argumentu przedmiotowego (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, ss. 51–52). Rozumiana maksymalnie wąsko nominalizacja (klasyczna nominalizacja) polega na zastąpieniu osobowej formy czasownika przez utworzony regularnie rzeczownik odczasownikowy (Topolinjska, 2003, s. 13), por. np.

Opowiedział o tym, jak podróżowaliśmy. → *Opowiedział o naszym podróżowaniu.*

Krótki przegląd poglądów na temat nominalizacji i jej wpływu na rozwój koncepcji opisu języka przedstawia E. Jędrzejko (Jędrzejko, 1992). Szczególnie istotne jest w tym zakresie niedostosowanie aparatu pojęciowego składni klasycznej do opisu zjawisk nominalizacyjnych, które skutkowało tym, że: „[…] składniki wypowiedzenia, należące do różnych kategorii morfologicznych traktowane były jako nietożsame i charakteryzowane niezależnie od siebie” (Jędrzejko, 1992, s. 210).

Korytkowska i Maldžieva zwracają uwagę na fakt, że procesy nominalizacyjne wpisują się w zjawiska takie jak: „systemowo wymagana w spójnym tekście koopera-

cja z kontekstem oraz dążenie do braku redundancji w komunikacie z jednej strony i pragmatycznie umotywowane procesy kondensacyjne w komunikacji językowej, związane z dążeniem do skrótowości z drugiej" (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 5).

Ponieważ szeroko rozumiane procesy typu nominalizacyjnego są głównym przedmiotem niniejszego opracowania, należy doprecyzować, jakie zjawiska formalne (prócz klasycznej nominalizacji) zostaną uwzględnione w analizie.

1.9.2. Nominalizacja

Klasyczna nominalizacja rozumiana będzie w pracy w sposób możliwie szeroki. Uwzględnione zostaną frazy nominalne fundowane na rzeczownikach abstrakcyjnych (tworzonych zarówno kategorialnie, jak i nieregularnie).

1.9.3. Prosentencjalizacja/pronominalizacja argumentu propozycjonalnego

Oprócz nominalizacji w wąskim sensie uwzględniono również takie wypełnienia pozycji argumentowych, które posiadają nominalną charakterystykę kategorialną, a zatem m.in. prosentencjalizację/pronominalizację argumentu nieprzedmiotowego. Jest ona ważna z punktu widzenia przejawiania się kategorii określoności/nieokreśloności i zjawiska anafory.

Z. Topolińska określa anaforę jako wtórny system odniesienia w tekście (Grochowski i in., 1984, s. 323). K. Polański w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* definiuje anaforę jako relację, „która wiąże ze sobą dwa wyrażenia: anaforyzowane i anaforyczne, występujące bądź w tym samym zdaniu, bądź w różnych zdaniach należących do jednego wypowiedzenia wielozdaniowego, określanego jako tekst spójny" (Polański, 1999, s. 41). Problematyka anafory jest niezwykle skomplikowana z teoretycznego punktu widzenia i rozpatrywana bywa jako zwykła substytucja tekstowa, jeden z przejawów koreferencyjności lub przejaw kwantyfikacji (Polański, 1999, ss. 41–43). Nasuwa się również możliwość takiego ujęcia omawianego zjawiska, które nawiązywałoby do rozwiązań teoretycznych charakterystycznych dla języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, a mianowicie do uznania, że wyrażenie anaforyczne posiada denotację aktualną (referencję) bezpośrednią, ponieważ odsyła do wyrażenia anaforyzowanego w tekście i denotację pośrednią równą denotacji wyrażenia anaforyzowanego (Bojar & Babik, 2002, ss. 47, 143–144).

Rodzajnik określony w języku bułgarskim może być składnikiem wyrażeń anaforycznych. W takim właśnie użyciu konkuruje on z zaimkami wskazującymi w funkcji anaforycznej i można uznać, że w języku polskim jego ekwiwalentami są właśnie zaimki anaforyczne lub że jego odpowiednika brak (por. niżej). Pojęcie anafory, jak stwierdza K. Polański, jest pojęciem szerszym od pronominalizacji (Polański, 1999, s. 43). Bardziej eksplicytna metoda anaforyzacji polega na zastą-

pieniu pełnoznacznego czasownika bądź abstractum leksemami w rodzaju: *fakt*, *wydarzenie*, *zdarzenie*, *uczynić*, *zrobić*, *stać się* (por. Korytkowska & Małdżiewa, 2002, ss. 36–37; Niziołek, 2002). Reprezentacja argumentu propozycjonalnego przez zaimek (pol. *to*, bułg. *това*) stanowi skrajny przejaw kondensacji treści polegający na odesłaniu prostego formalnie i semantycznie elementu językowego do innego elementu o bardziej złożonym charakterze. Pronominalizacja/prosentencjalizacja argumentu propozycjonalnego wymaga zatem ścisłej kooperacji z kontekstem i/bądź konsytuacją i wiązać się może z szeroko rozumianą anaforą. Rozróżnienie obu zjawisk ma jednak charakter stricte formalny, na co wskazuje K. Polański:

> Prosentencjalizacja pozwala uniknąć powtórzenia całych zdań. Zastępuje zdanie tak jak pronominalizacja zastępuje frazy nominalne i adwerbialne. Środkami służącymi prosentencjalizacji są pewne formy pronominalne i szereg rzeczowników abstrakcyjnych o znaczeniu ogólnym, jak *fakt* i *pytanie* (Polański, 1972, s. 12)[3].

Rozróżnienie to wymaga jednak wyjścia poza poziom zdania złożonego i jest nierelewantne z punktu widzenia składniowej dopuszczalności transform obu typów.

Zbadanie reguł rządzących tekstową dopuszczalnością tego rodzaju struktur, choć niewątpliwie cenne, wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Z konieczności ograniczę się jedynie do uwzględnienia dopuszczalności zaimkowej realizacji argumentu propozycjonalnego przy danym wyrażeniu predykatywnym. Określenie inwentarza jednostek leksykalnych dopuszczających tego rodzaju przekształcenie może posłużyć dalszym badaniom nad ich uwarunkowaniami tekstowymi i pozajęzykowymi. Należy również zaznaczyć, że poprzednikiem wyrażenia anaforycznego (tj. wyrażeniem anaforyzowanym) może być wyrażenie wyznaczone w sposób jednoznaczny, ale nie jest to bynajmniej regułą. Mimo wyraźnej dystynkcji między propozycjami intensjonalnie zupełnymi i wyznaczonymi poprzez mechanizm anafory uwzględnienie tych ostatnich w opisie jest jednak w pewnym stopniu uzasadnione, ponieważ deskrypcje nowe w danym dyskursie (ang. *discourse-new descriptions*) stanowią jedynie ok. 50% tzw. deskrypcji określonych w tekstach (Poesio & Vieira, 1998).

1.9.4. Rozszczepienie argumentu propozycjonalnego

Nietypową formą realizacji treści propozycji jest tzw. rozszczepienie argumentu propozycjonalnego. Mamy wówczas do czynienia z „[…] jego realizacją przez dwa wykładniki (syntaktemy) zajmujące różne pozycje składniowe" (Kiklewicz, 2017a, s. 74).

---

[3] „Prosententialization allows to avoid the repetition of whole sentences. It stands for the sentence as pronominalization stands for nominal and adverbial phrases. The means for prosententialization are some pronominal forms and several abstract nouns of general meaning like fact and question".

Zjawisko to zachodzi głównie w pozycji przyczynowej. Przy pewnych zastrzeżeniach stanowi ono modelowo krok poprzedzający tzw. podniesienie argumentu przedmiotowego. Trzeba jednak pamiętać, że nie wszystkie wyrażenia predykatywne dopuszczające tzw. podniesienie argumentu przedmiotowego muszą dopuszczać jego rozszczepienie. Godnym odnotowania wyjątkiem są tu przyimkowe wyrażenia predykatywne regularnie blokujące rozszczepienie p_{Caus}. Brak możliwości rozszczepienia wynika z obecności tylko jednej pozycji do wypełnienia dla wykładnika pozycji przyczynowej.

1.9.5. „Podniesienie" argumentu przedmiotowego

Kolejnym przykładem braku eksplicytacji treści propozycjonalnej jest tzw. „podniesienie" argumentu przedmiotowego. W tej klasie zjawisk jedyną reprezentacją argumentu propozycjonalnego jest jedna z jego przedmiotowych pozycji argumentowych (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 41–44). Obecna w strukturze formalnej fraza argumentowa może zawężać zbiór klas jednostek dopuszczalnych w funkcji implicytnego predykatu, co podyktowane jest względami semantycznymi (cechy selekcyjne). Odtworzenie wartości członu propozycjonalnego nie zawsze jest jednak możliwe, nawet w ramach kooperacji z kontekstem (co odróżnia formalizacje tego typu od pronominalizacji/prosentencjalizacji). Może to wynikać z nieokreśloności implicytnej pozycji, służyć funkcji informacyjnej itd. (Korytkowska & Małdżiewa 2002, s. 42). Ograniczenia w dopuszczalności tego rodzaju przekształceń są trudno uchwytne i mogą wiązać się z semantyką argumentu propozycjonalnego i/lub być uwarunkowane kontekstowo i sytuacyjnie. W pracy ograniczam się do zbadania wpływu relacyjnego wyrażenia predykatywnego na możliwość podniesienia argumentu przedmiotowego.

1.9.6. Językowa quasi-zmienna

Ponieważ nie wszystkie wyrażenia predykatywne in praesentia tolerują obok siebie puste miejsca (Karolak, 2002b, ss. 54–57), konieczne bywa wprowadzenie w otwartą pozycję językowej „quasi-zmiennej" (Karolak 2002b: 55). Dla pozycji nieprzedmiotowej jest to pol. *coś*, bułg. *нещо*. Pozycja jest otwarta dla treści propozycjonalnej; można więc uznać, że zaimek jest pusty semantycznie (por. Karolak, 2002b, ss. 54–55). W niniejszej pracy konieczne jest jednak pewne uszczegółowienie. Otóż w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* S. Karolak postuluje istnienie opozycji semantycznej pomiędzy pozycją pustą a wypełnioną zaimkiem nieokreślonym rzeczownym (Polański, 1999, s. 657). Trzeba mieć jednak na uwadze fakt, że opozycja ta ulega neutralizacji w odniesieniu do wyrażeń predykatywnych niedopuszczających pozycji pustej nieokreślonej (por. 6.5).

1.9.7. Zero syntaktyczne

Zero syntaktyczne o wartości nieokreślonej stanowi najuboższy semantycznie i formalnie „wykładnik" argumentu propozycjonalnego. Jego dopuszczalność pozostaje pod wpływem wartości informacyjnej zdania wyrażającego relację przyczynowo-skutkową i jest najniższa w przypadku propozycji niederywowanych.

Przy braku rozbudowania któregoś z elementów zdania o treści adiunktywne dopuszczalność zera syntaktycznego o wartości nieokreślonej jest ograniczona w zasadzie do wąskiej grupy wyrażeń predykatywnych (por. rozdział 3).

1.9.8. Gramatyka nominalizacji

Do swoiście pojętej gramatyki nominalizacji zalicza się sposób realizacji poszczególnych kategorii semantycznych w obrębie transform nominalnych. Zmianie charakterystyki kategorialnej w procesie nominalizacji towarzyszy konieczność realizacji pewnych treści w sposób leksykalny, inne kategorie natomiast mogą się nawet zmorfologizować. Przyjęcie semantycznej optyki w opracowaniu skutkuje uwzględnieniem różnych typologicznie wykładników.

W spójnym ujęciu, przyjmującym za punkt wyjścia poziom struktury semantycznej i model elementarny zdania, konieczne jest uwzględnienie w opisie procesu nominalizacji podstawowych kategorii zdaniowych takich jak:

- temporalność (czas wewnętrzny i zewnętrzny);
- modalność;
- określoność/nieokreśloność.

1.9.8.1. Temporalność

Temporalność traktowana jest jako kategoria aktualizacyjna powiązana z aktem komunikacji (tzw. momentem wypowiedzi), jednak

> relacje temporalne predykatów występujących w obrębie argumentów predykatywnych względem drugiego predykatu oraz względem predykatu innego argumentu predykatywnego (w przypadku tzw. predykatów relacyjnych, otwierających więcej niż jedno miejsce dla argumentu predykatywnego) można określić jako relatywne, co oznacza, że ich odniesieniem jest nie moment wypowiedzi, a stan/zdarzenie (bądź ich konfiguracja) będące treścią zdania jądrowego i mogą one być rozpatrywane w kategoriach uprzedniość vs następczość (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 24).

Wyrażaniu temporalności służą (w interesującym nas kontekście) głównie środki leksykalne. Wydaje się jednak, że wiele do rozumienia samej kategorii wnosi interpretacja wpływu typu pozycji predykatowo-argumentowej. Formy temporalne istotnie neutralizują się pod kątem aktualizacji wypowiedzi w klasycznych zdaniach

intensjonalnych. Jednak do neutralizacji nie dochodzi w zdaniach wyrażającą relację przyczynowo-skutkową, por.

pol. *To spowodowało, że nie przyjdę*.
bułg. *Това предизвика, че няма да дойда*.

Forma temporalna użyta w pozycji przy predykacie przyczynowo-skutkowym zachowuje swoją deiktyczność. Kontrast z tzw. pozycjami intensjonalnymi jest wyraźny, czego dowodzi test sprzeczności:

pol. **To spowodowało, że nie przyjdę, ale przyjdę.* vs *Powiedział, że przyjdzie, ale nie przyszedł/nie przyjdzie.*

Dopiero zaktualizowane temporalnie propozycje podlegają aktualizacji prawdziwościowej.

1.9.8.2. Modalność

M. Korytkowska i V. Maldžieva stwierdzają, że „semantyczna kategoria modalności jako kategoria aktualizująca oddaje treść stanu mentalnego aktualnego nadawcy informacji" (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 22) i obejmuje całą złożoną strukturę zdaniową, wiążąc się bezpośrednio z głównym predykatem. Podejście takie skutkuje uznaniem zdań w pozycji intensjonalnej za modalnie matowe, a treści (w rodzaju możliwości/konieczności) w nich zawartych – za zwykłe elementy predykatywne niepełniące funkcji aktualizującej. Co istotne, w procesie nominalizacji treści tego rodzaju mogą być wyrażone przy pomocy kodu językowego, por.

pol. *Ala dowiedziała się, że być może dostanie odszkodowanie. = Ala dowiedziała się o możliwości dostania odszkodowania. ≠ Możliwe, że Ala dostanie odszkodowanie. / Ala chyba dostanie odszkodowanie.*

Warto przyjrzeć się zdaniom wyrażającym relację przyczynowo-skutkową również pod kątem warunków prawdziwości. W ten sposób kategoria modalności częściowo koreluje z wywodzącym się z logiki ujęciem wyróżniającym ekstensjonalność jako własność pozycji.

1.9.8.3. Określoność/nieokreśloność

Korytkowska i Maldžieva stwierdzają, że nacechowanie fraz argumentowych pod względem określoności/nieokreśloności jest zachowane w procesie nominalizacji. Można powiedzieć, że jest to warunek konieczny rozpatrywania struktur znominalizowanych jako wariantów synonimicznych konstrukcji z formą osobową czasownika. Co istotne, jedną z reprezentacji pozycji nieokreślonej jest pozycja powierzchniowo pusta i zakres tego zjawiska jest szerszy w ramach transform nominalnych. Autorki zwracają uwagę na możliwość wystąpienia wykładników określoności/nieokreśloności przy centrum frazy efektu nominalizacji. Niestety regułom rządzącym ich użyciem nie poświęcają wiele uwagi.

Model kwantyfikacyjny do opisu nominalizacji na materiale historycznym języka bułgarskiego stosuje A. Jakimiszyn (Jakimiszyn, 2006). Autorka stwierdza, że informacja jednoznacznie definiująca jednostkowość oznacza w odniesieniu do nominalizacji jednostkowość stanu/zdarzenia, por. np.

bułg. *За кръщението [Христово] каже пак Давидъ.*
bułg. *Да не ми доде мене таквози забравение от бога моего.*

Egzystencjalność stanu (zdarzenia) oznacza zdaniem autorki, że nie jest on jednoznacznie wyznaczony, a jedynie wyróżniony spośród elementów klasy i stanowi deskrypcję nieokreśloną, por.

bułg. *Едно изображение от ветхи закон, дето го вие сички знаите.*
bułg. *Що можишь ти със единь парцал […] или друго някое струване […].*
bułg. *Святло приказнуване да ви утеши душите ваши.*

Z kolei ogólność stanów/zdarzeń oznacza, że są one odniesione do całej klasy, którą reprezentują, por.

bułg. *Пак пограбението бива съгрешение.*
bułg. *Съгрешениата са ето забождатъ человека в маката.*
bułg. *Крещението е посвещение чловеку на душата.*

Nominalizacja argumentu propozycjonalnego nie wpływa na jego wartość pojęciową (własności implikacyjne) i wyrażenie otwartych przezeń pozycji jest możliwe w ramach frazy nominalnej efektu nominalizacji (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, ss. 25–30). Osobną kwestię stanowi formalizacja fraz argumentowych w strukturze syntaktycznej. Zmianie własności kategorialnych wykładnika argumentu propozycjonalnego towarzyszy zmiana w zakresie możliwych formalizacji jego argumentów. Do zjawisk zasługujących na szczególną uwagę zaliczyć można wypadki niejednoznaczności znominalizowanego wykładnika argumentu propozycjonalnego, por. (Korytkowska & Małdżiewa, 2002):

bułg. *помощ на студентите – това, че студентите помагат* vs *това, че някой помага на студентите*.

W takim razie realizacją preferowaną może być przymiotnikowy wykładnik pozycji podmiotowej, por. bułg. *студентска(та) помощ*.

Zakres dwuznaczności tego rodzaju jest szerszy w języku bułgarskim niż polskim (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 27). Frazy argumentowe realizowane są zatem poprzez formy zaimków, przymiotniki i frazy nominalne w odpowiednim przypadku gramatycznym i/bądź z odpowiednim przyimkiem. Istotną kwestię stanowi możliwość specyficznej formalizacji pozycji argumentowej przy kauzatywnych wyrażeniach predykatywnych, por.

pol. *To spowodowało u Ani ból głowy.*

bułg. *Тяхната лъжа предизвика отвращение у Мария.*

Dużo w odniesieniu do określoności/nieokreśloności zależy od specyfiki typu pozycji predykatowo-argumentowej. Predykat przyczynowo-skutkowy zalicza się do pojęć aktualnych. Nieciągła dominanta (por. punkty 1.3 i 1.6 niniejszego opracowania) skutkuje niekompatybilnością otwartych pozycji z pojęciami generycznymi. Innymi słowy, pozycja otwarta jest dla zbioru zamkniętego.

Okazuje się jednak, że również typ syntaktyczny pozycji wpływa na przejawianie się kategorii określoności/nieokreśloności w procesach nominalizacyjnych. Chodzi tu zwłaszcza o formalną stronę wyrażeń, w tym dopuszczalność pewnych typów strukturalnych nazw.

1.9.9. Funkcje nominalizacji

Całościowy opis funkcji nominalizacji w tekście przedstawia praca *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku bułgarskim i polskim)* (Korytkowska & Małdżiewa, 2002). Podobny opis z perspektywy słowotwórczej prezentuje artykuł *Funkcje derywatów w tekście (propozycja modelu analizy i opisu)* (Maldjieva, 2007). Do najważniejszych funkcji nominalizacji zalicza się:

– funkcję kompresywną;
– funkcję derywacyjną;
– funkcję informacyjną;
– funkcję kohezyjną;
– funkcję rozwijającą;
– funkcję komunikatywną;
– funkcję stylistyczną (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, ss. 147–159).

Warto zaznaczyć, że poszczególne użycia nominalizacji najczęściej realizują kilka funkcji naraz (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 97). Poszczególne funkcje nierzadko ściśle wiążą się ze sobą i/lub są uwarunkowane identycznymi własnościami nominalizacji (por. np. funkcja kompresywna i krosreferencyjna [Maldjieva, 2007]).

Funkcja kompresywna i informacyjna opierają się na kategorialnych własnościach fraz nominalnych (większej dopuszczalności pomijania treści argumentów i braku kategorialnych wykładników temporalności). Jeśli niewyrażone treści są odtwarzalne, mamy do czynienia z kompresją. W przeciwnym razie występuje funkcja informacyjna (polegająca na ukrywaniu treści, które zostały przez nadawcę komunikatu uznane za nieistotne lub niepożądane) (Maldjieva, 2007). Zwiększeniu ekonomii wypowiedzi służyć może również funkcja krosreferencyjna derywatów (w tym nominalizacji). Zjawisko to wiąże się nieodłącznie z budowaniem spójności

tekstu – funkcją kohezyjną nominalizacji (Korytkowska & Małdżiewa, 2002). Funkcja derywacyjna polega na mnożeniu nazw, tworzeniu predykatów o węższym zakresie niż predykat wyjściowy. Jej wystąpienie wiąże się z zerowaniem ogólnie nacechowanych pozycji lub wystąpieniem przy argumencie propozycjonalnym argumentu o charakterystyce egzystencjalnej (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, ss. 150–151). Tekstowe funkcje nominalizacji to według autorek:

- funkcja rozwijająca;
- funkcja komunikatywna;
- funkcja stylistyczna.

Dwie pierwsze wynikają z kategorialnych własności transform nominalnych.

Funkcja rozwijająca polega na możliwości rozbudowania frazy efektu nominalizacji o dodatkowe nieimplikowane treści predykatywne.

Funkcja komunikatywna (w tematycznej progresji tekstu) wynika z możliwości zajmowania różnych pozycji nominalizacji w strukturze składniowej i linearnej zdania (co odróżnia ją od korelatu werbalnego).

Z kolei funkcja stylistyczna nominalizacji wiąże się z różnym nasyceniem transformami nominalnymi tekstów zaliczanych do poszczególnych stylów funkcjonalnych.

1.9.10. Zróżnicowanie stylistyczne tekstów a nominalizacje

Całościowe ujęcie tej problematyki przedstawiają M. Korytkowska i V. Maldžieva (Korytkowska & Małdżiewa, 2002). Autorki w badaniu uwzględniły struktury:

- intensjonalne;
- ekstensjonalne.

Wykluczyły natomiast te rzeczowniki abstrakcyjne, które współtworzą analityzmy werbo-nominalne. Warto za autorkami zwrócić uwagę, że poszczególne style różnicuje już sama dopuszczalność nominalizacji, która wynika z liczby predykatów wyższego rzędu zawartych w tekście (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 156).

Tabela 1. Nasycenie tekstów nominalizacjami w języku bułgarskim (dane za Korytkowska & Małdżiewa, 2002a, ss. 162–163)

Rodzaj tekstu	Verbum finitum	%	Nominalizacja	%	Suma form w próbce
Teksty artystyczne	4162	79,2	1050	20,7	5212
Teksty publicystyczne	3640	66,2	1858	33,8	5498
Teksty naukowe	1988	47,6	2184	52,3	4172
Teksty administracyjne	13338	37,6	2221	62,4	3559

Z przedstawionych w tabeli wartości jednoznacznie wynika, że liczba form verbum finitum jest odwrotnie proporcjonalna do liczby transform nominalnych i różnicuje poszczególne odmiany języka. Liczba nominalizacji rośnie równomiernie od tekstów artystycznych, przez publicystyczne i naukowe, osiągając szczyt w tekstach administracyjnych.

1.10. Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności

Jedną z ważniejszych cech formalnych frazy nominalnej (w tym fraz efektów procesów kondensacyjnych) jest nacechowanie pod kątem kategorii określoności/nieokreśloności.

Kategoria ta ma w języku bułgarskim wykładnik gramatyczny (tzw. rodzajnik określony), natomiast w języku polskim wyrażają ją środki leksykalne i kombinatoryczne. Dlatego warto, szczególnie w badaniu konfrontatywnym, poświęcić tej kategorii nieco miejsca. Jakakolwiek analiza fraz nominalnych bez uwzględnienia określoności byłaby w pewnym sensie niekompletna.

W *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* S. Karolak definiuje kwantyfikację w następujący sposób:

> 1. Operacja związania zmiennych indywiduowych kwantyfikatorem. 2. Semantyczna właściwość zdań zamkniętych, w których zmienne indywiduowe (pozycje argumentowe) są związane kwantyfikatorem (Polański, 1999).

Oba powyższe znaczenia terminu kwantyfikacja określane bywają kwantyfikacją zakresową i kwantyfikacją referencyjną (referencjalną), od której odróżnia się kwantyfikację ilościową (numeryczną) związaną z semantyczna kategorią ilości. Określenie kwantyfikacja referencyjna (referencjalna), mimo dość jednoznacznego zakresu, uznać można (zdaniem naukowców stosujących ujęcie kwantyfikacyjne) za problematyczne, ze względu na często wskazywaną w literaturze przedmiotu niekompatybilność teorii referencyjnych i kwantyfikacyjnych (R. Roszko, 2004; Koseska-Tosheva & Gavrov, 1990). Być może wspomniane trudności wynikają z niejednoznaczności samego pojęcia referencji, por.

> Referencja. 1. W szerszym znaczeniu – relacja między każdym językowym znakiem ekstratekstualnym, tzn. znakiem nie należącym do klasy → wskaźników syntaktycznych, a przedmiotem lub przedmiotami należącymi do uniwersum pozajęzykowego. Przy takim ujęciu referencji należy dokonać jednak rozróżnienia między referencją wyrażeń predykatywnych lub inaczej między funkcją referencyjną pełnioną przez wyrażenia predykatywne […], a referencją wyrażeń argumentowych (Polański, 1999, s. 483).

Jeśli przez referencję wyrażeń predykatywnych rozumieć „klasę przedmiotów przeszłych, aktualnie istniejących lub potencjalnych, o których można dane wyrażenie

orzec zgodnie z prawdą" (Polański, 1999, s. 483), to zdecydowanie zbliża się ona do kwantyfikacyjnego ujęcia omawianej problematyki. Referencją danego wyrażenia językowego byłby wówczas jego zakres, por. referencja zakresowa, denotacja i postulowana przez Karolaka referencja potencjalna (franc. *référence virtuelle*).

Powyższe trudności terminologiczno-metodologiczne nie zmieniają jednak faktu, że podział ujęć językoznawczych dotyczących semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności na koncepcje kwantyfikacyjne i referencyjne nadal pozostaje aktualny z ewentualnym wyróżnieniem często pragmatyzujących teorii mieszanych; por. np. tzw. teorię znajomości (ang. *familiarity theory*) Christophersena (Christophersen, 1939). Ciekawą koncepcję stanowi również antropocentryczna teoria przypadka Z. Topolińskiej, w której autorka wykazuje pewne korelacje statystyczne pomiędzy funkcją frazy nominalnej (rozumianą w kategoriach zredefiniowanego przypadka) a kategorią określoności/nieokreśloności. Zdaniem autorki przypadki z cechą selekcyjną [+Hum] są przeważnie określone (Topolińska, 1999, ss. 171–185).

Teorią niedającą się wpisać w koncepcje ani kwantyfikacyjne, ani referencyjne jest intensjonalna koncepcja semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności (intensjonalna koncepcja grupy imiennej i towarzyszących jej determinantów) S. Karolaka. „Jest ona przeciwstawna koncepcjom kwantyfikacyjnym i referencyjnym (ekstensjonalnym), odrzuca tezę o ekstensjonalnym uwarunkowaniu grupy imiennej i rodzajnika uznawanym za decydujące o jego użyciu. Odrzucenie kryteriów ekstensjonalnych zdaje się odpowiadać głębokiej istocie języków naturalnych, których struktura jest zamknięta na rzeczywistość i których systemy nie zawierają jednostek wskazujących przedmioty rzeczywistości pozajęzykowej (w ścisłym rozumieniu terminu wskazywanie – ostensio)" (Karolak, 1990, s. 6). Koncepcja taka znosi problem interpretacji wyrażeń pustych, por.

pol. *Powiedział mi o tym ojciec Arweny Undomiel.*
pol. *Jakiś elf idzie w naszą stronę.*
pol. *Ten elf, który stoi pod drzewem, wygląda podejrzanie.*
pol. *Elfy są ssakami.*

1.10.1. Intensjonalna koncepcja determinacji

Naturalnym rozwinięciem modelu składni predykatowo-argumentowej jest intensjonalna koncepcja determinacji S. Karolaka. Jej uwzględnienie jest zatem zasadne w pracy poświęconej modelowanym predykatowo-argumentowo propozycjom i ich wykładnikom o postaci frazy nominalnej.

Opisowi określoności/nieokreśloności poświęca S. Karolak m.in. monografie: *Kwantyfikacja a determinacja w językach naturalnych* (Karolak, 1990), *Gramatyka kontrastywna przedimka (rodzajnika) francuskiego i angielskiego* (Karolak, 2002a) oraz szereg artykułów (m.in. zawartych w tomie *Od semantyki do gramatyki*) (Karo-

lak, 2001). Pierwsza z monografii zawiera bardzo bogate omówienie i krytykę koncepcji starszych, wywodzących się z tzw. doktryny dystrybucji i gramatyki Port-Royal (teoria aktualizacji) oraz ujęć kwantyfikacyjnych (por. też Karolak, 2001, ss. 209–232). Szczegółowy i przejrzysty opis intensjonalnej koncepcji determinacji przedstawia artykuł *O pojęciach określoności i nieokreśloności* (Karolak, 2001, ss. 315–335). Zdaniem S. Karolaka „różnice między określonością a nieokreślonością są determinowane relacjami, jakie istnieją między funkcjami propozycjonalnymi (formami logicznymi) a propozycjami" (Karolak, 2001, s. 316). Tak rozumiana określoność/nieokreśloność ma charakter kombinatoryczny. „W funkcjach propozycjonalnych wszystkie pozycje symbolizowane za pomocą zmiennych są puste, podczas gdy w propozycjach, będących wynikiem podstawienia stałych (pojęciowych) za zmienne, pozycje – wszystkie lub tylko niektóre – zostają wypełnione" (Karolak, 2001, s. 316). Dla stopnia określoności pojęć istotna jest ich wartość intensjonalna (pojęciowa) oraz stopień zamknięcia propozycji, które konstytuują.

- Kryterium wartości intensjonalnej dzieli pojęcia na:
  - pojęcia jednostkowe, które denotują pojedyncze przedmioty;
  - pojęcia ogólne, które denotują zbiory indywidualnych przedmiotów.
- Kryterium funkcyjne pozwala wyróżnić z kolei:
  - pojęcia niezależne (autonomiczne – predykaty w definicji semantycznej);
  - pojęcia zależne włożone w zasięg innych pojęć (nieautonomiczne – argumenty);
  - pojęcia zależne nierestryktywne wiążące zmienne propozycjonalne, których językowym wykładnikiem są nazwy zależne bez absorpcji (nieprzedmiotowe), np. *podróż*;
  - pojęcia zależne restryktywne wiążące zmienne indywiduowe, których językowym wykładnikiem są nazwy zależne z absorpcją (przedmiotowe). Cechą charakterystyczną pojęć tego rodzaju jest niezupełność ich sensu wynikająca z wchłonięcia jednej z pozycji argumentowych, por. *logik*, *nauczyciel*.
- Kryterium stopnia zamknięcia propozycji (które zależy częściowo od ich funkcji w kombinatoryce pojęć) pozwala wyróżnić:
  - pojęcia niezależne i zależne nierestryktywne konstytuujące propozycje zamknięte. W propozycjach powyższego typu wszystkie pozycje są wypełnione stałymi pojęciowymi, zamknięcie jest zupełne pod warunkiem wypełnienia pozycji przez pojęcia intensjonalnie zupełne (z jednoznacznie wyznaczonymi wartościami zmiennych);
  - pojęcia niezależne i zależne konstytuujące propozycje niedomknięte, których cechą charakterystyczną jest otwieranie minimum dwóch pozycji, w których część pozycji nie jest związana;

– pojęcia zależne konstytuujące propozycje otwarte; propozycje otwarte występują jedynie w pozycji nieautonomicznej ze względu na wymóg binarności sądu logicznego (propozycji niezależnych).

W konsekwencji powyższych klasyfikacji S. Karolak zalicza do sfery nieokreśloności:

– propozycje zamknięte w pozycjach zależnych i niezależnych, w których pozycje zostały wypełnione propozycjami intensjonalnie niezupełnymi z niejednoznacznymi wartościami zmiennych, np.

fr. *Un enfant est mort*.

fr. *La mort d'un enfant*.

Ich nieokreśloność wynika z ogólnego charakteru pojęć wiążących zmienne otwarte przez temporalnie zaktualizowane (aktualne, szczegółowe) pojęcie konstytutywne, ich intensja (to, że odnoszą się do zbioru otwartego) jest niezgodna z wartością zmiennej, którą wiążą (predestynowaną do wypełnienia przez zbiór zamknięty albo indywidualny przedmiot);

– propozycje niedomknięte w pozycjach autonomicznych i nieautonomicznych, w których propozycje wypełniające otwarte pozycje są intensjonalnie niezupełne i nie wyznaczają wartości pozycji pustej (i/lub swoich wartości) w sposób jednoznaczny, np.

fr. *On à promis un mariage*.

fr. *une promese de mariage*

fr. *l'héritage d'une villa d'une vielle tante*;

– „propozycje otwarte, w których zmienne nie zostały dookreślone ze względu na ogólny charakter pojęć konstytutywnych" (Karolak, 2001, s. 319), np.

fr. *un mariage*

fr. *un prince*

fr. *un suspect*.

Do strefy określoności należą z kolei:

– propozycje zamknięte z wszystkimi pozycjami wypełnionymi propozycjami zamkniętymi (lub niedomkniętymi z jednoznacznie wyznaczonymi zmiennymi), np.

fr. *Dans la Pologne du XVI*[e] *siécle, les nobles se convertirent au protestantisme*.

fr. *la conversion au protestantisme des nobles dans la Pologne du XVI*[e] *siécle*;

– propozycje niedomknięte z jednoznacznymi wartościami zmiennych wolnych wynikającymi bądź z ogólnego charakteru pojęć, które je otwierają, bądź z relacji typu jednoznacznego (jedno-wieloznacznego, wielo-jednoznacznego z wypełnioną pozycją wieloznaczną), np.

fr. *la croyance dans l'absurdité de l'existence*;

- propozycje z wszystkimi pozycjami niewypełnionymi (otwarte), ale jednoznacznie określonymi ze względu na swój charakter ogólny (jednostkowe przedmioty kategorialne) i/lub ogólną wartość pojęcia nadrzędnego, por.

  fr. *La parole est un attribut de l'homme.*

Szczególnie ważne w interpretacji wyrażeń języków naturalnych pod kątem semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności są, zdaniem Karolaka, ich wartość pojęciowa i wartość pozycji, którą wiążą. Pojęcia jednostkowe wymagają jednoznacznego wypełnienia swoich zmiennych poprzez (zupełne) zamknięcie propozycji bądź – w przypadku propozycji niedomkniętych – ich jednoznaczne wyznaczenie przez pozostałe pozycje *in praesentia*. W przypadku jednostkowych jednomiejscowych (nierelacyjnych) nazw z absorpcją jedyna otwarta pozycja jest wyznaczona w sposób jednoznaczny przez wartość samego pojęcia konstytutywnego (por. np. *Bóg*, *Ziemia*).

Pojęcia ogólne z kolei są intensjonalnie zupełne, gdy zostaną umieszczone w zasięgu pojęć niezaktualizowanych temporalnie, ogólnych, por.

pol. *Człowiek jest śmiertelny.*

Natomiast pod wpływem pojęć aktualnych (gdy wiążą pozycje szczegółowe) tracą swoją intensjonalną zupełność, por.

pol. *Jakiś człowiek idzie po ulicy.*

Kombinatoryczny charakter modelu pozwala, zdaniem S. Karolaka, uniknąć opartego w pewnym stopniu na intuicji językowej badacza klasyfikowania wyrażeń językowych w oparciu o to, co miał na myśli nadawca komunikatu (Karolak, 1990, ss. 55–57), i, wbrew obiegowej opinii, idealnie nadaje się do analizy zdań uwikłanych w kontekst. Zanim bowiem uznamy dane wyrażenie za kontekstowe (ewentualnie też konsytuacyjne), należy wykluczyć jego autosemantyczność, w czym teoria Karolaka sprawdza się dobrze.

1.10.2. Status rodzajnika w koncepcji S. Karolaka

W związku z konfrontatywnym charakterem niniejszego opracowania konieczna stała się odpowiedź na słynne pytanie S. Karolaka: „Jak tłumaczyć coś, co nie istnieje?" (Karolak, 2001, s. 439). Jaki jest zatem status rodzajnika w ujęciu intensjonalnym?

W *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* rodzajnik (przedimek, artykuł) jest zdefiniowany w następujący sposób:

> Wyraz pomocniczy lub morfem należący w językach rodzajnikowych do zbioru wyrażeń określanych jako determinanty grupy imiennej. Z dwóch podklas determinantów wyróżnianych ze względu na wymóg ich obecności w grupie rodzajnik zaliczany jest do podklasy determinantów obligatoryjnych. Występuje wymiennie z innymi determinantami obligatoryjnymi, takimi jak zaimki wskazujące […]. Ze względu na pełnioną funkcję,

a ściślej ze względu na rodzaj dystrybucji wyróżnia się 3 typy rodzajników: rodzajniki określone […], rodzajniki nieokreślone oraz cząstkowe […] (Polański, 1999, ss. 497–500).

S. Karolak w swoim artykule *Status rodzajnika w gramatyce o podstawach semantycznych* (Karolak, 2001, s. 337–360) dowodzi, że rodzajnik określony, generyczny i jednostkowy nie wchodzą ze sobą w bezpośrednią opozycję, ponieważ ich dystrybucja jest ograniczona do odmiennych kontekstów semantycznych. Użycie rodzajnika jest selekcjonowane przez znaczenie nazwy, z którą występuje, i ewentualnie kontekst kooperujący (w tym wartość pojęcia konstytutywnego). Wartości semantyczne nadawane rodzajnikom w tradycyjnych gramatykach stanowią jedynie odbicie wartości semantycznych i/lub semantyczno-kombinatorycznych samych nazw, które „determinują". Twierdzenie takie jest zgodne z możliwością przekładu zdań z języków bezrodzajnikowych na zdania języków rodzajnikowych. Jest tak, ponieważ w tych pierwszych mimo ekwiwalencji z drugimi nie występują rodzajniki. To znaczy, że treści przypisywane rodzajnikom są w nich wyrażane w inny sposób (Karolak, 2001, ss. 439–457). Porównanie języków rodzajnikowych i bezrodzajnikowych w większości kontekstów semantycznych nie prowadzi wcale do odkrycia zaimkowego (leksykalnego) wykładnika będącego ekwiwalentem rodzajnika. Autor podkreśla, że szereg zdań z języków rodzajnikowych i bezrodzajnikowych pozostaje jednoznaczny na mocy własności semantycznych pojęcia konstytutywnego i nazwy w pozycji argumentowej, por.

pol. *Człowiek jest śmiertelny.*
pol. *Ludzie są śmiertelni.*
bułg. *Човекът е смъртен.*
bułg. *Хората са смъртни.*

1.10.3. Kwantyfikatory w ujęciu S. Karolaka

Jak wiadomo, model opisu semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności stosowany przez S. Karolaka nie jest modelem kwantyfikacyjnym w tym sensie, że (w pewnym uproszczeniu) pojęcie kwantyfikatorów w bardzo ograniczonym stopniu znajduje zastosowanie w analizie zdań języka przedmiotowego (stanowiących trzon komunikacji językowej). Autor ten nie odrzuca jednak całkowicie istnienia kwantyfikatorów ani w monografii *Kwantyfikacja a determinacja w językach naturalnych* (Karolak, 1990), ani w późniejszych artykułach, jak np. *O kwantyfikatorach i metazdaniach* (Karolak, 2001, ss. 209–231).

Obecność kwantyfikatorów nie jest co prawda (zdaniem autora) ograniczona do metazdań, w których za wyrażenie kwantyfikacyjne uznaje on czasownik pol. *istnieć*, np.

pol. *Istnieją ludzie przesądni.*
pol. *Istnieją nazwy, które niczego nie oznaczają.*

W zdaniach języka przedmiotowego obecność kwantyfikatora jest jednak uzasadniona jedynie, jeżeli „istnieje – analogiczna do metazdań – potrzeba dookreślenia relacji pomiędzy ekstensjami, kiedy sam układ stałych predykatowych nie wyznacza ich w sposób dostatecznie pewny" (Karolak, 2001, ss. 231), por.

pol. *Wszyscy uczeni są skromni.* vs pol. *Niektórzy uczeni są skromni.*

Przykład pierwszy, z kwantyfikatorem ogólnym, orzeka o bezwyjątkowym objęciu przez predykat całej ekstensji argumentu. Przykład drugi, z kwantyfikatorem egzystencjalnym, oznacza natomiast, że objęta predykatem jest tylko pewna część ekstensji argumentu. Zdaniem autora zdania z kwantyfikatorem ogólnym są bliskie zdaniom bez kwantyfikatora, w których jednak objęcie całej ekstensji jest mniej kategoryczne, por.

pol. *Uczeni są skromni.*

Adekwatności takiej interpretacji dowodzi asemantyczność zdań typu:

bułg. *Всички логици са учени, но този логик не е учен.*

wobec poprawności zdań typu:

bułg. *Жените са хубави, но Мария е грозна.*

Autor zaznacza również, że istnieje zasadnicza różnica pomiędzy stwierdzaniem istnienia a jego presuponowaniem (tylko to pierwsze można uznać za zawierające kwantyfikator).

2. Przyjęte założenia badawcze

2.1. Założenia ogólne pracy

Za ogólny model opisu przyjęto tzw. gramatykę o podstawach semantycznych. Ujęcie od znaczenia do formy pozwala objąć badaniem zarówno morfologiczne, jak i leksykalne wykładniki uniwersalnych kategorii semantycznych i w sposób równoprawny zestawiać badane języki niezależnie od różnic strukturalnych, które je dzielą. Aby lepiej przedstawić podejście (metodę) semantyczne w językoznawstwie, warto przybliżyć w tym miejscu relację znakową, której typowym wykładnikiem jest predykat ZNACZENIA. Tak pisał o nim S. Karolak:

> […] jednostki języka są terminami relacyjnego pojęcia ZNACZENIA, czyli argumentami w funkcji zdaniowej X ZNACZY Y, przyjmujemy istnienie nie jednego, lecz dwóch wzajemnie zrelacjonowanych zbiorów, a mianowicie 1) zbioru x-ów, tzn. zbioru przedmiotów materialnych, zmysłowo postrzegalnych. Są to mianowicie przedmioty fonemiczne (przedmioty in specie według E. Husserla) i odpowiadające im przedmioty graficzne, przyjęte na mocy konwencji przez tę lub inną wspólnotę komunikatywną, a więc zrelatywizowane do społeczności, która się nimi posługuje. Określimy go jako zbiór znaków. Każda wspólnota komunikatywna wytwarza własny odrębny od innych wspólnot i w tym sensie idiomatyczny zbiór znaków (x-ów). Stanowią one materialny substrat języków naturalnych; 2) zbioru y-ów, tzn. zbioru przedmiotów idealnych, pojęciowych lub prościej zbioru pojęć, które nie są zrelatywizowane do pojedynczych wspólnot komunikatywnych, czyli mają charakter uniwersalny (Karolak, 2002b, s. 20).

Należy również zaznaczyć, że taka perspektywa badawcza w żaden sposób nie ogranicza ani nie wyklucza opisu formalnej strony języka. Przyjęcie ogólnego modelu często stosowanego w badaniach konfrontatywnych ma konsekwencję w postaci odrzucenia formalnych i heterogenicznych metod opisu i klasyfikacji poziomu składniowego. W pracy konsekwentnie odróżnia się dane kategorie znaczeniowe od ich wykładników. Tam, gdzie dany termin posiada definicje znakową i semantyczną, stosowana jest wersja semantyczna i osobny termin dla określenia eksponenta omawianych treści. Otrzymuje się w ten sposób dwa zbiory terminów przeznaczone do opisu dwóch względnie odrębnych poziomów języka: poziomu form i poziomu znaczeń. Na poziomie semantycznym mowa będzie zatem o predykatach, a na poziomie formalnym – o wyrażeniach predykatywnych.

Z zastosowania intensjonalnej koncepcji determinacji S. Karolaka wynika dość ważna konsekwencja o charakterze podstawowym – konieczność odrzucenia

tzw. bezpośredniego stosunku do semantyki (por. np. Koseska-Toszewa i in., 2007, ss. 23–25). Niewątpliwie intensjonalna koncepcja S. Karolaka nawiązuje do teorii G. Fregego (Frege, 1892; Witek, 1996), choć nie można ich oczywiście utożsamiać. Rozwinięciem koncepcji G. Fregego jest tzw. trójkąt semiotyczny (Ogden, Richards, & Malinowski, 2013). Analogiczny trójkąt można utworzyć w ramach intensjonalnej koncepcji S. Karolaka. Autor stwierdza zresztą eksplicytnie, że to intensja determinuje ekstensję danego wyrażenia (Karolak, 1990, s. 291). Niniejsza monografia nie ma na celu rozstrzygania elementarnych pytań teorii znaczenia. Odrzucenie bezpośredniego stosunku do semantyki wynika jedynie z jego niekompatybilności z przyjętym modelem opisu semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności.

2.2. Zdania wyrażające relację przyczynowo-skutkową

Za zdanie wyrażające relację przyczynowo-skutkową uznaję takie konstrukcje, które można parafrazować przy użyciu wyrażeń predykatywnych pol. *spowodować*, bułg. *предизвика*. Predykat przyczynowo-skutkowy jest predykatem wyższego rzędu (w terminologii Z. Topolińskiej – predykatem trzeciego rzędu, w terminologii V. Maldžievej – predykatem relacyjnym) (Maldjieva, 1999; Topolinjska, 2003).

2.3. Materiał objęty badaniem

W pracy badaniem objęto zdania o strukturze semantycznej $P_C (p_{Caus}, p_{Eff})$, a zatem fundowane przez predykat relacyjny przyczynowo-skutkowy (P_C), który otwiera dwie nieprzedmiotowe pozycje predykatowo-argumentowe: pozycję przyczynową (p_{Caus}) oraz skutkową (p_{Eff}). Nie uwzględniono jednak wszystkich realizacji powierzchniowych powyższej struktury, a jedynie zdania z czystą kauzacją (analityczne, bez wbudowanych treści skutkowych) fundowane na wyrażeniach predykatywnych niespójnikowych (przyimkowych i werbalnych). Decyzja ta motywowana jest przede wszystkim dopuszczalnością nominalizacji, która jest warunkiem koniecznym wystąpienia determinantów ścisłych (w rozumieniu S. Karolaka) (Karolak, 1990) oraz wykładników dookreślających ekstensję w postaci zaimków. Poza zakresem badania pozostawiono tzw. zdania celowe, ponieważ dopuszczalność nominalizacji jest w nich ograniczona do pojedynczych wyrażeń predykatywnych (por. bułg. *за*, *с цел*), co w zasadzie uniemożliwia rozróżnienie bardziej ogólnych prawidłowości semantycznych od związanych z konkretnym wyrażeniem predykatywnym. Przyjęte założenia teoretyczno-metodologiczne skutkują odrzuceniem części rozwiązań znanych z literatury przedmiotu. Ponieważ aspekt jest kategorią immanentnie przysługującą predykatom, ustalono, że rozwiązaniem błędnym jest parafrazowanie zdań wyrażających relację przyczynowo-skutkową przy użycie wyrażeń predykatywnych typu: pol. *jest przyczyną*, *jest skutkiem*, bułg. *е причина*,

e следствие. Parafrazy tego rodzaju mają inne własności semantyczno-kombinatoryczne niż zdania wyrażające relację przyczynowo-skutkową (chodzi między innymi o łączliwość z określeniami temporalnymi typu bułg. *вчера*, pol. *wczoraj*).

Jednocześnie na poziomie wyodrębniania jednostek hasłowych odrzucono włączanie wyrażeń typu bułg. *под влияние*, pol. *do utraty tchu* do grupy wykładników predykatu przyczynowo-skutkowego, ponieważ mają one charakter stałych połączeń.

W badaniu uwzględniono natomiast takie wyrażenia złożone, w których element dodatkowy jest tautologiczny z punktu widzenia semantyki. Było to podstawowe kryterium wyodrębniania szeregu przyimków złożonych. Stopień skostnienia takich połączeń może być różny, por. pol. *wskutek* vs *w efekcie*; bułg. *вследствие* vs *в резултат*. Niektóre przyimki złożone posiadają swoiste korelaty proste, por. np. pol. *na* → *na skutek*; bułg. *по* → *по повод* / *по случай*. Przy wyodrębnianiu jednostek złożonych decydująca była uboga semantyka nomen. Jednocześnie odrębne traktowanie jednostek prostych i złożonych jest podyktowane ich odmiennymi właściwościami semantyczno-syntaktycznymi.

Prócz czasowników syntetycznych w pewnym stopniu uwzględniono również analityzmy werbo-nominalne z dokonanym werbalizatorem i predykatorem-nazwą drugiego terminału relacji przyczynowo-skutkowej (por. np. pol. *dać/przynieść efekt/skutek*, bułg. *даде/донесе ефект/резултат*).

W pracy omówiono już problematykę klasyfikacji zdań i nominalizacji. Jest ona związana z typami wyrażeń predykatywnych, które zostaną objęte badaniem.

Wśród klas leksemów mogących być uznanymi za wykładniki predykatu relacyjnego przyczynowo-skutkowego ważne miejsce zajmują tzw. spójniki (zarówno para-, jak i hipotaktyczne), por. np. pol. *i dlatego*, *więc*, *ponieważ*, *toteż*, *bo*, *bowiem* (por. Nagórko, 2005). W sposób zdecydowanie bliższy optyce przyjętej w niniejszym opracowaniu pisze o spójnikach tego rodzaju Z. Topolińska, wyróżniając je jako wykładniki „łączących predykatów kauzalnych" („сврзнички каузални предикати") (Topolinjska, 2000, s. 153). Autorka zwraca również uwagę na ich zasięg oddziaływania, który wychodzi często ponad poziom zdania. Nie wdając się w toczące się dyskusje na temat wyróżniania klas części mowy, można stwierdzić, że spójniki często wchodzą w zależności związane z tematyczną progresją tekstu. Jest to zagadnienie dużej wagi, które trudno byłoby w sposób zadowalający opisać bez uwzględnienia środków suprasegmentalnych i całości wyższego rzędu niż zdania tekstowe. Z tego powodu oraz ze względu na zasięg dopuszczalności procesów kondensacyjnych typu nominalizacyjnego zrezygnowałem w pracy z opisu zdań fundowanych na spójnikach. Jest zagadnieniem bardzo ciekawym, dlaczego akurat predykat relacyjny przyczynowo-skutkowy doczekał się wykładników spójnikowych w tak licznych językach. Nie sposób jednak nie zauważyć, że spójniki i inne nieodmienne części mowy nie są eksplicytnymi wykładnikami kategorii semantycznych tak ważnych (w odniesieniu

do predykacji), jak czas wewnętrzny i zewnętrzny. Dlatego spośród dopuszczających szeroko rozumiane procesy nominalizacyjne jednostek predykatywnych wybrano czasownik jako człon konstytutywny parafrazy zdań o strukturze semantycznej P_C (p_{Caus}, p_{Eff}). Pozwala to w sposób przejrzysty zakreślić pole objęte ekscerpcją. Zarówno bowiem spójniki, jak i przyimki są wieloznaczne, jeśli chodzi o semantyczną kategorię aspektu. W pracy przyjmuję za S. Karolakiem istnienie dokonanego predykatu relacyjnego przyczynowo-skutkowego. Wszystkie objęte badaniem zdania można parafrazować przy użyciu czasownika pol. *spowodować*, bułg. *предизвика*. Źródło ekscerpcji stanowiły korpusy językowe, jednak ze względu na bardzo drobiazgowy charakter badania konieczne okazało się wykorzystanie źródeł tekstowych dostępnych na stronach WWW. Przygotowując monografię do druku z przyczyn ekonomicznych zrezygnowałem z podawania dokładnych adresów. Zajmowały one zbyt wiele miejsca. Zamiast nich każdy przykład został opatrzony odpowienim skrótem, por. *Wykaz skrótów i symboli (z uwzględnieniem niektórych symboli złożonych).* Linki dostępne są do wglądu dla zainteresowanych w siedzibie Instytutu Slawistyki PAN w Warszawie. W związku z charakterem ekscerpowanych źródeł niniejsza praca **nie zawiera gramatyki normatywnej**, lecz **opisową.** Należy raz jeszcze podkreślić autentyczny charakter analizowanych konstrukcji językowych. Do analizy materiału językowego prócz narzędzi dostępnych w ramach standardowego pakietu biurowego wykorzystałem również w pewnej mierze cyfrową infrastrukturę CLARIN-PL.

2.3.1. Granice wyrażenia predykatywnego i argumentu propozycjonalnego: problematyka kauzatywnych analityzmów werbo-nominalnych

Omawiane w pracy zdania są konsekwentnie modelowane w oparciu o podstawowy wzorzec semantyczny P_C (p_{Caus}, p_{Eff}). Schemat ten może realizować się na poziomie formalnym na różne sposoby o większym lub mniejszym stopniu eksplicytności. Przyjęta w opracowaniu optyka rzutuje w pewnym stopniu na interpretację zdań z czasownikami równokształtnymi z werbalizatorami w analityzmach werbo-nominalnych. Zakreślenie wyraźnej różnicy między jednostką analityczną a czasownikiem pełnoznacznym i argumentem propozycjonalnym wyrażonym przez nominalizację jest zadaniem bardzo trudnym. W typowych analityzmach werbo-nominalnych wyrażenie predykatywne składa się z werbalizatora i predykatora (Żmigrodzki, 2000). Ten pierwszy jest ubogim semantycznie czasownikiem – nośnikiem kategorii aktualizujących strukturę predykatowo-argumentową (kategoria czasu, modalność) natomiast ten drugi jest wykładnikiem treści predykatywnej (predykatu) o postaci rzeczownika abstrakcyjnego. Sprawa nieco komplikuje się w odniesieniu do interesujących nas tutaj analityzmów werbo-nominalnych, które określić można jako kauzatywne wyrażenia predykatywne. Przede wszystkim inna jest w nich relacja wiążąca ich składniki z poziomem

semantycznym, ponieważ tzw. predykator nie jest w nich wykładnikiem predykatu, ale jedynie jego argumentu propozycjonalnego, por. np.

pol. *doprowadzić do szaleństwa*
bułg. *доведе до лудост*.

Fakt ten odnotowuje zresztą P. Żmigrodzki, pisząc o „analityzmach kauzatywnych, oznaczających powodowanie stanu, o którym informuje rzeczownik" (Żmigrodzki, 2000, s. 17). Budowę werbo-nominalnych kauzatywów porównać można do ich odpowiedników syntetycznych, ponieważ również w tych drugich „stan powodowany" stanowi składnik treści wyrażenia predykatywnego (por. np. pol. *zabić*, bułg. *убия*). W procedurze ustalania, czy dane połączenie rzeczownika abstrakcyjnego z czasownikiem jest analityzmem werbo-nominalnym, szczególnie dobre rezultaty daje „test rozbicia na zdanie złożone" (Żmigrodzki, 2000, ss. 16–17) A. M. Lewickiego (Lewicki, 1976, ss. 50–53). Polega on na przekształceniu konstrukcji na „zdanie złożone z *że* lub *to* z ewentualną zamianą rzeczownika na czasownik" (Żmigrodzki, 2000, s. 16) przy jednoczesnym zachowaniu znaczenia, por. np. (przykł. pol. za Żmigrodzki, 2000, s. 16):

pol. **Jan brał to, co jest udziałem w wojnie.*
pol. **Jan kipi tym, że się złości na Piotra.*
pol. **Firma prowadzi to, że remontuje budynek.*

Niestety, powyższy test zawodzi przy analizie kauzatywnych analityzmów werbo-nominalnych, por. np. (przykł. pol. za Żmigrodzki, 2000, s. 17):

pol. *coś wywołało niepokój – coś wywołuje to, że ktoś się niepokoi*,
bułg. *нещо предизвика безпокойствие – нещо предизвика това, че някой се безпокои*.

Za odmiennością konstrukcji powyższego typu względem klasycznych analityzmów werbo-nominalnych typu pol. *mieć ochotę*, bułg. *имам желание* przemawiają zatem racje zarówno semantyczne, jak i syntaktyczne. Nie oznacza to jednak oczywiście, że zbiór kauzatywnych analityzmów jest pusty, a jedynie że należy przy ich wyodrębnianiu zachować szczególną ostrożność. P. Żmigrodzki jest zwolennikiem frazowej interpretacji omawianych konstrukcji werbo-nominalnych. Rozstrzygnięcie, czy jest to słuszne, czy raczej rację mają zwolennicy leksykalistycznego ujęcia, znacznie wykracza poza możliwości tej pracy. Wydaje się jednak, że ujmowanie pewnych wyrażeń w kategoriach analityzmu vs syntetyzmu powinno w jakimś stopniu korelować z procesami multi- i uniwerbizacji (por. np. Buttler, 1978). Choć stanowią one, można powiedzieć, dwie strony czy dwa sposoby nominacji, to nie należy raczej traktować ich jako jednej transformacji odwracalnej. Tak np. nie ulega wątpliwości, że to schemat: *kraść → dokonać kradzieży*, a nie: *dokonać kradzieży → kraść* oddaje lepiej proces nazwotwórczy. Leksem *kraść*, innymi słowy, nie powstał w ramach uniwerbizacji. Podobnie neutralną (niewyprowadzalną z odpowiednika) reprezentacją niektórych treści jest struktura wielowyrazowa. Jako

przykład wskazać tu można czasownik pol. *zacząć*, bułg. *започна*, który w sposób kategorialny łączy się z bezokolicznikiem (tzw. da-konstrukcją w bułgarszczyźnie). Dwudzielnej strukturze formalnej odpowiada jednak ponownie czytelna dwudzielna struktura semantyczna (predykat wyższego rzędu i argument propozycjonalny). Włączanie wyrażeń tego rodzaju do słownika jawi się postulatem cokolwiek absurdalnym. Nie przeszkadza to jednak w zdawaniu sprawy z istnienia zleksykalizowanych wykładników treści powyższego typu w postaci czasowników inchoatywnych. Czasowniki te są jednak przejawem syntetyzmu w języku.

Analityzmy werbo-nominalne znajdują się na pograniczu jednostek języka i fraz (Żmigrodzki, 2000, ss. 44–51). Ujęcie leksykalistyczne, jak zauważa P. Żmigrodzki, znajduje oparcie w modelu składni semantycznej S. Karolaka. Nie da się jednak ukryć, że stopień leksykalizacji w sposób znaczny różnicuje zbiór analityzmów. W niniejszej pracy konsekwentnie stosowany jest model składni semantycznej. Postanowiłem więc roboczo odrzucić interpretację frazową AWN. Pozwala to uniknąć zbyt redukcyjnego podejścia do problemu wyróżniania wykładników relacji przyczynowo-skutkowej i objąć badaniem kluczowe dla omawianego pola czasowniki, jak pol. *spowodować* (por. przyjęta parafraza) i bułg. *предизвика*. P. Żmigordzki powyższy polski czasownik oraz czasownik *zacząć* uznaje za czysto operatorowe (Żmigrodzki, 2000, s. 184), co wydaje się **w ramach przyjętego w niniejszej pracy modelu** błędem.

Wyrażające czystą kauzację AWN (por. wykaz skrótów i symboli) stanowią grupę nieliczną w obu badanych językach – wskazać tu można wyrażenia predykatywne złożone z rzeczownikowej nazwy skutku i werbalizatorów pol. *dać*, *przynieść*, bułg. *даде*, *донесе*. Ich status jest jednak niepewny. Zwłaszcza w języku bułgarskim trudno byłoby wygenerować (a co dopiero wyekscerpować) wszystkie rodzaje formalizacji ich uzupełnień. Polszczyzna ma tu szersze możliwości ze względu na możliwość rozbudowania AWN o komponent *w postaci*, por. *dać efekt w postaci*. AWN wyrażające czystą kauzację zostały awansem uwzględnione w materiale w rozdziale 4. Zrezygnowałem jednak z ich uwzględnienia w bazie danych (rozdział 3).

Z konieczności dość powierzchowna refleksja nad statusem AWN skłoniła do usunięcia ze zbioru badanych jednostek czasownika *sprawić*. Zgodnie z moją intuicją językową wyrażenia typu *sprawić zawód/radość* są reprodukowane jako całość i przysługuje im status jednostek języka. Przy uznaniu wyrażeń za AWN kierowałem się również obecnością synonimicznego czasownika pełnoznacznego. Zdolność do tworzenia zleksykalizowanych jednostek została odnotowana w odniesieniu do niektórych czasowników objętych badaniem w uwagach zawartych w rozdziale 2. Sygnałem, który roboczo decydował o wykluczeniu danego połączenia i jego uznaniu za AWN, była zmiana właściwości formalnych rzeczowników, polegająca na nierealizowaniu argumentu w pozycji dopełniacza przy rzeczowniku, por. np.

pol. *sprawić radość Bartkowi* vs *spowodować radość Bartka*.

3. Baza danych: właściwości składniowe niespójnikowych wykładników relacji przyczynowo-skutkowej

W tej części pracy zaprezentowane zostaną w formie syntetycznej właściwości składniowe wykładników predykatu relacyjnego przyczynowo-skutkowego, które dopuszczają szeroko pojęte procesy nominalizacyjne. Stanowi ona konieczny wstęp i wprowadzenie do następnego rozdziału, w którym zostaną zaprezentowane objęte badaniem jednostki wraz z rezultatami przeprowadzonych analiz.

Podstawową jednostką wyodrębnioną w bazie danych jest wyrażenie hasłowe, wokół którego buduje się artykuł hasłowy. Wyrażenia hasłowe należą do zbioru formalnych wykładników relacji przyczynowo-skutkowej. Innymi słowy, ich zbiór odpowiada inwentarzowi wyrażeń predykatywnych. W pracy przyjęto ograniczenie formalne do takich wyrażeń predykatywnych, które dopuszczają w minimum jednej pozycji predykatowo-argumentowej klasyczną nominalizację. Badaniem nie objęto jednostek, które odpowiadają wyróżnianym tradycyjnie w składni spójnikom i partykułom (por. 1.13).

3.1. Budowa artykułu hasłowego

Każdy artykuł hasłowy składa się z następujących pól:

– wyrażenie hasłowe (poziom formalny języka);
– wzorzec semantyczny (prezentuje on wyjściową strukturę semantyczną, poziom znaczeniowy języka);
– realizacja powierzchniowa (poziom formalny języka, powierzchniowe realizacje pozycji predykatowo-argumentowych);
– typowe użycia (poziom formalny języka, wyrażenia predykatywne wraz z otoczeniem w naturalnym uwikłaniu tekstowym);
– uwagi (poziom metajęzykowy).

Najbardziej rozbudowaną częścią opisu jest pole „realizacja powierzchniowa". Prezentuje ono potencję składniową danej jednostki predykatywnej ujętą w sposób abstrakcyjny, w której abstrahuje się od znaczenia poszczególnych wyrażeń składowych. Jednostkom poziomu treści przypisuje się jedynie pozycje składniowe wraz z konieczną do poprawnego generowania zdań charakterystyką gramatyczną. W pracy zdecydowałem się na sposób prezentacji materiału podobny do tego zawartego w klasycznym opracowaniu poświęconym procesom nominalizacyjnym w języku polskim i bułgarskim (por. Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 52). Wzorzec syntaktyczny danego wyrażenia został zaprezentowany (inaczej niż robią to autorki wspomnianej

wyżej pracy) w postaci tabeli. Zwiększa to moim zdaniem czytelność i ułatwia odbiór bardzo skondensowanej informacji typu składniowego.

W polu „realizacja powierzchniowa" stosowane są dwa zbiory symboli odpowiadające dwóm poziomom języka. Jednostkom poziomu semantycznego zostają przyporządkowane jednostki poziomu form. W planie znaczeniowym wyróżnione zostały następujące elementy struktury semantycznej (predykatowo-argumentowej):

- predykat przyczynowo-skutkowy P_C;
- pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus};
- pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}.

Natomiast w planie formalnym wyróżniono odpowiadające im elementy struktury powierzchniowej:

- wyrażenie predykatywne;
- wyrażenie argumentowe.

Wyrażenia argumentowe zostały podzielone w oparciu o kryteria formalne i wyróżniono następujące ich rodzaje:

- realizacja zdaniowa;
- nominalizacja;
- pronominalizacja/prosentencjalizacja;
- „podniesienie" argumentu.

Oprócz informacji dotyczącej dopuszczalności danego typu formalizacji pozycji predykatowo-argumentowej w tabelach zawarty został symboliczny zapis własności syntaktycznych wyrażeń użytych w funkcji uzupełnień. Uwzględniono w nim cechy formalne fraz argumentowych takie jak kategoria przypadka gramatycznego czy kongruencja (por. wykaz skrótów i symboli).

3.2. Jednostki bułgarskie

1. ***благодарение***, **por. pol.** ***dzięki***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 2. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego благодарение

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	(на) ^ T ^ че ^ S' / T ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	(на) ^ NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	(на) ^ T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	(на) ^ NP_P	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Благодарение *на своите природни богатства – здрав климат, богати гори, буйни реки и пенливи водопади; привилегиите, които били давани през робството на сливенци като соколски, войнишки и дервентджийски център […]. Сливен се издига през първата половина на XIX век като мощен икономически, политически и просветен център […].* (KJB)

Благодарение *отзивчивостта на Софийския градски народен съвет и на неговия председател – Петър Междуречки, всички, които бяха картотекирани в районните народни съвети като нуждаещи се от първа до четвърта група включително, получиха просторни и уютни жилища.* (I)

Излязох от статичното положение ***благодарение*** *теб!* (I)

Само ***благодарение*** *на тебе успях да се оправя.* (I)

В началото на май ***благодарение*** *на това, че отпаднаха ограниченията, наложени от БНБ върху ръста на кредитите, ОББ освободи близо 600 млн. лв., които дотогава бе длъжна да държи като безлихвен минимален задължителен резерв по сметки в Централната банка.* (KJB)

Възобновяването на преговорния процес е станало възможно ***благодарение*** *това, че Иран напълно спря работите по обогатяване на уран.* (I)

IV. Uwagi:

preferowany wykładnik p_{Caus} wprowadzany przyimkowo; pozycja skutkowa z naddatkiem wartościującym pozytywnie; wykładnik p_{Caus} w wariancie bezprzyimkowym występuje z rodzajnikiem przy centrum frazy.

2. *в резултат*, por. pol. *w rezultacie*

I. Wzorzec semantyczny: PC (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 3. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego в резултат

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	(на / от) ^ T ^ че ^ S' / T ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	(на / от) ^ NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	(на / от) ^ T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	(на / от) ^ NP_{P} (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

В резултат *на това, че индексите на намаляване на НРППр изпреварват тези на приходите от стопанска дейност, е налице повишаване на равнището на приходите от 29,56% на 31,69%, т.е. нарастват с 2,13 лв. падащите се приходи на 100 лв.* (KJB)

В резултат *на стреса, а и на отказа ѝ да суче, на мен съвсем ми намаля кърмата.* (I)

В резултат *на това Прага е била принудена да прибегне до държавните си нефтени запаси, както и да увеличи вноса си по трансалпийския нефтопровод TAL – IKL.* (KJB)

В резултат *на писмото от ГДОП изпълнителната агенция подготви писмо до вносителите на автомобили у нас.* (I)

В резултат *от писмото ми до премиера обаче, се промени отношението им към нашите предложения и нас […].* (I)

В резултат *влизането в действие на най-оспорваните точки беше отложено.* (I)

IV. Uwagi:
ograniczenia w dopuszczalności NP_P, por. **в резултат на мене.*

3. *вследствие*, por. pol. *w konsekwencji*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 4. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego вследствие

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	(на) ^ T ^ че ^ S' / T ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	(на) ^ NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	(на) ^ T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	(на) ^ NP_P (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Вследствие *цялата тази история дамата забравила своя любовник и оттогава насетне започнала да се пази най-благоразумно и от подигравки, и от любов.* (KJB)

Вследствие *на опити за неоправдано повишение на цената на водата в Буенос Айрес до непосилно за средния аржентинец ниво […] въпросната компания бе глобена в размер на десетки милиони евро.* (KJB)

__Вследствие__ на това програмите и рафтовете им с интересни и нови филми и предавания намаляха […]. (KJB)

Финансирането е глобален проблем – __вследствие__ на това, че военните индустрии вече се конфронтират на по-ниско ниво. (KJB)

[…] вие сте длъжен да си плащате по 10–12 лв на месец, __вследствие__ това, че сте български гражданин. (I)

Дете е пострадало __вследствие__ на паднал клон в района на Окръжна болница във Варна. (I)

IV. Uwagi:

preferowany wykładnik p_{Caus} wprowadzany przyimkowo; ograniczenia w dopuszczalności NPP, por. **вследствие на мене*; wykładnik p_{Caus} w wariancie bezprzyimkowym występuje z rodzajnikiem przy centrum frazy.

4. *доведе*, por. pol. *doprowadzić*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 5. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego доведе

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_k ^ че ^ S' / T_k ^ Q ^ S'	до ^ T_{-k} ^ че ^ S" / T_{-k} ^ Q ^ S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\,k}$	до ^ $NP_{NOM\,-k}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\,k}$	до ^ $T_{PRON\,-k}$
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\,k}$	до ^ $NP_{P\,-k}$ (ograniczone)

III. Typowe użycia:

Влиянието на глобализацията __доведе__ до промяна на миграционните модели […]. (KJB)

[…] това __доведе__ до тъжната истина, че България не успя да се обърне към своето минало […]. (KJB)

По-ниската цена на ябълки __доведе__ до това. (AB)

Буш __доведе__ до повишаване на цената на петрола. (AB)

Реакцията на читателите __доведе__ до редица нови статии. (AB)

Вирус или нещо от сорта __доведе__ ме до почти пълна липса на интернет. (I)

IV. Uwagi:

może wystąpić tzw. rozszczepienie argumentu propozycjonalnego z powierzchniowym schematem *нещо доведе някого до нещо*, które w określonych wypadkach wiąże się z leksykalizacją w AWN (por. np. *доведе до* z nazwami stanów emocjonalnych).

5. *докара*, por. pol. *doprowadzić*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 6. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego докара

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_k ^ че ^ S' / T_k ^ Q ^ S'	(до) ^ T_{-k} ^ че ^ S'' / T_{-k} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\,k}$	(до) ^ $NP_{NOM\,-k}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\,k}$	(до) ^ $T_{PRON\,-k}$
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\,k}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Буш ***докара*** *Америка до фашизъм.* (I)

Постепенният упадък на книжовната деятелност в България и разпространението на българските книги в Сърбия, и особено в Русия, ***докара*** *това, че у нас и на наш език са се завардили твърде малко писмени паметници.* (KJB)

Това, че се разделихме, ***докара*** *до нейната смърт.* (AB)

IV. Uwagi:

często może wystąpić tzw. rozszczepienie argumentu propozycjonalnego z powierzchniowym schematem typu: *нещо докара някого до нещо*, które w określonych wypadkach wiąże się z leksykalizacją w AWN (por. np. *докара до* z nazwami stanów emocjonalnych); p_{Eff} rzadka realizacja zdaniowa; rzadka realizacja w postaci zaimka; wyjątkowo możliwa realizacja pozycji skutkowej bezprzyimkowo.

6. *заради*, por. pol. *z powodu*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 7. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego заради

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T ^ че ^ S' / T ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	NP_{P}	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Заради *това, че в редица схеми става дума за фиктивни доставки или сделки при искания за възстановяване на ДДС, данъчните са предприели подхода първо да проверяват дали са налице условията за ползване на правото на данъчен кредит, а след това и да изискват доказателства, че има реално осъществена сделка.* (KJB)

Лекарства поскъпват ***заради*** *реекспорт.* (I)

Тя беше плакала горчиво ***заради*** *това нощ след нощ […].* (KJB)

Тук никаква жена не ще остане ***заради*** *тебе […].* (KJB)

IV. Uwagi:

istnieje również wariant wyrażenia predykatywnego w postaci *зарад* o znacznie niższej frekwencji w tekstach.

7. *от*, por. pol. *z*; *od*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 8. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego от

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	Nie dopuszcza	S''
B. Nominalizacja	NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	T_{PRON} (ograniczone)	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	NP_{P}	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] много депозити бяха изтеглени ***от*** *страх […].* (KJB)

Главата ѝ се замая ***от*** *гледането нагоре.* (I)

Лидерът на Малдивите разпали бунт ***от*** *глупост.* (I)

Че после ***от*** *срам и* ***от*** *мъка почнах всеки ден да ходя в тая кръчмарница „Пъдпъдък“ […].* (I)

[…] ***от*** *коза съм станал малко тъп.* (I)

[…] ***от*** *кафето съм така […].* (I)

Повръща ми се ***от*** *тебе, Огняне!* (I)

Ловец умря ***от*** *куршум по време на ловен излет.* (I)

Повръща ми се ***от*** *това.* (AB)

IV. Uwagi:

ograniczona dystrybucja; bardzo często koreferencyjne argumenty z p_{Caus} i p_{Eff}; NP_P z pozycji przyczynowej dopuszczalne zwłaszcza dla nazw konsumowanych substancji (w tym psychoaktywnych).

8. *по*, por. pol. *na*; *z*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 9. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego по

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	Nie dopuszcza	S"
B. Nominalizacja	NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

По *нейна воля звездите над нас определят моята и вашата роля.* (I)

По *волята на бившия главен прокурор те оглавяваха най-ключовите отдели във Върховната касационна прокуратура и контролираха не само образуването и движението, но и крайния резултат на всяко наказателно или гражданско дело, което представляваше интерес за Никола Филчев […].* (KJB)

По *молбата на Бенковски Делчо Ливер се обеща да вземе Мацка под свое покровителство, когото да има като свое чедо.* (KJB)

По *мое желание оставихме главния път […].* (KJB)

Липсата на развитие в кариерата е ***по*** *ваша вина.* (I)

IV. Uwagi:

większość dopuszczalnych p_{Caus} ograniczone do pojęć wyższego rzędu podlegających interpretacji jako pojęcia denotujące akt komunikacji, lub z jego presupozycją; występuje blokada eksplicytacji argumentu nieprzedmiotowego z p_{Caus} zawsze tożsamego z p_{Eff}; pierwsza pozycja przedmiotowa przy p_{Caus} obligatoryjnie nietożsama z pierwszą pozycją p_{Eff}.

9. *по повод*, por. pol. *z powodu*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 10. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego по повод

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	(на) ^ T ^ че ^ S' / T ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	(на) ^ NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	(на) ^ T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	(на) ^ NP_P	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] писна ми да се занимавам с твоята особа, отсега нататък – каквото и да пишеш, каквото и да стане, ***по повод*** *тебе – аз ще си мълча!* (I)

По повод *на това тогавашният кмет биде убит от управляющите непредадените села.* (KJB)

Ваши величества, Великия Скийв ви поднася своите поздравления ***по повод*** *това щастливо събитие.* (KJB)

Изказването ѝ бе ***по повод*** *това, че още през април тази година прокуратурата е препоръчала на общината такива сделки да се извършват с тяхно знание и с търг с явно наддаване, за да бъде гарантирана прозрачността им.* (KJB)

Имах среща с Мирослав, ***по повод*** *на това, че исках да му подаря една картина за рождения ден, който беше минал.*

По *този* ***повод*** *жената признава – не без известна доза девически свян, – че всъщност не съм ѝ несимпатичен, дори напротив […].* (KJB)

Още в началото на 90-те години ***по повод*** *влизането на Северна и Южна Корея в ООН са сформирани т.нар. шестстранни преговори […].* (I)

IV. Uwagi:

preferowany wykładnik p_{Caus} wprowadzany przyimkowo; w razie zespolenia członu nominalnego wyrażenia predykatywnego z zaimkiem wskazującym w funkcji anaforycznej (lub rodzajnikiem) występuje dopuszczalny brak dyskretnego wykładnika p_{Caus} w zdaniu (pozycja jednak odtwarzalna w ramach kontekstu) oraz blokada nominalizacji; preferencja do występowania p_{Eff} w postaci zaimka (i ewentualnie przymiotnika) przy elemencie nominalnym wyrażenia predykatywnego zamiast bardziej rozbudowanej frazy wprowadzanej przez *на* (czy rzadkiej frazy bezprzyimkowej); wykładnik p_{Caus} w wariancie bezprzyimkowym występuje z rodzajnikiem przy centrum frazy.

10. *по причина*, por. pol. *z powodu / za przyczyną / z przyczyny*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 11. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego по причина

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	(на) ^ T_k ^ че ^ S' / T_k ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	(на) ^ NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	(на) ^ T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	(на) ^ NP_P	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Откритието още не било комерсиализирано ***по причина****, че японците не могли да му измислят приложение.* (I)

Аз като им разказах случката, която ме последва в Тулча ***по причина*** *на емигрантите, разказах им открито и за всичкото мое житие и намерение и дойдох до тука, т. е. да им кажа, че искам да отида в Свищов, понеже Марийка ме чака там.* (KJB)

По причина *на това признаването на произведението от публиката е непредвидимо събитие.* (BK)

По причина *сестрината ми смърт майка ми се полуизуми, тръгна да пътува.* (KJB)

***По** тази **причина** съществуват междуправителствените спогодби, които контролират оперирането до всяка точка на света […].* (KJB)

***По причина** на тебе са се отрекли от Христовата вяра.* (I)

IV. Uwagi:

preferowany wykładnik p_{Caus} wprowadzany przyimkowo; w razie zespolenia członu nominalnego wyrażenia predykatywnego z zaimkiem wskazującym w funkcji anaforycznej (lub rodzajnikiem) występuje dopuszczalny brak dyskretnego wykładnika p_{Caus} w zdaniu (pozyjca jednak odtwarzalna w ramach kontekstu) oraz blokada nominalizacji; preferencja do występowania p_{Eff} w postaci zaimka (i ewentualnie przymiotnika) przy elemencie nominalnym wyrażenia predykatywnego zamiast bardziej rozbudowanej frazy wprowadzanej przez *на* (czy rzadkiej frazy bezprzyimkowej); wykładnik p_{Caus} w wariancie bezprzyimkowym występuje z rodzajnikiem przy centrum frazy.

11. *по случай*, por. pol. *z okazji*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 12. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego по случай

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	(на) ^ T ^ че ^ S' / T ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	(на) ^ NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	(на) ^ T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	(на) ^ NP_P (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

*[…] утре вечер ще има прием **по случай** книгата на Джо.* (I)

***По случай** на разни заразителни болести той бил изпращан няколко пъти в ближните предели по европейска Турция, за да изучава здравословното положение на тия предели.* (KJB)

*Тази вечер имаме семейно тържество **по случай** това, че Джин завърши курса.* (KJB)

Писал съм на zmiata в GameTracker.com ***по случай*** *на това, че бях баннат неправомерно.* (I)

Церемонията беше ***по случай*** *влизането на клуба във футболния елит на Полша.* (I)

IV. Uwagi:

preferowany wykładnik p_{Caus} wprowadzany przyimkowo; przy zespoleniu członu nominalnego wyrażenia predykatywnego z zaimkiem wskazującym w funkcji anaforycznej (lub rodzajnikiem) występuje dopuszczalny brak dyskretnego wykładnika p_{Caus} w zdaniu (pozycja jednak odtwarzalna w ramach kontekstu) oraz blokada nominalizacji; preferencja do występowania p_{Eff} w postaci zaimka (i ewentualnie przymiotnika) przy elemencie nominalnym wyrażenia predykatywnego zamiast bardziej rozbudowanej frazy wprowadzanej przez *на* (czy rzadkiej frazy bezprzyimkowej); wykładnik p_{Caus} w wariancie bezprzyimkowym występuje z rodzajnikiem przy centrum frazy; ograniczona możliwość podniesienia pozycji przyczynowej, por. **по случай на мене.*

12. *поради*, por. pol. *z powodu*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 13. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego поради

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T ^ че ^ S' / T ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	NP_{NOM}	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	T_{PRON}	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	NP_P	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Поради *отдалечеността на страната, поради войните и неприятелите на България, които често ѝ затварят пътя към негово светейшество римския папа, едно такова искане, според Калоян, е напълно редно, за да не остава божието стадо без грижовен пастир.* (KJB)

Поради *това много от тях разполагат със значителни богатства и дори се ползуват с известно уважение сред мюсюлманите, на които оказват полезни услуги, най-вече в търговските им връзки.* (KJB)

[…] проклета да е земята ***поради*** *тебе […].* (KJB)

Премахването на жилищата и сградите е извършено ***поради*** *това, че са незаконно построени, без да се спазват разпоредбите на ЗТСУ […].* (BK)

IV. Uwagi:
bardzo szerokie użycie.

13. *предизвика*, por. pol. *wywołać*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 14. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego предизвика

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_k ^ че ^ S' / T_k ^ Q ^ S'	T_{-k} ^ че ^ S'' / T_{-k} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ k}$	$NP_{NOM\ -k}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ k}$	$T_{PRON\ -k}$
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ k}$	$NP_{P\ -k}$ (ograniczone)

III. Typowe użycia:

Това ***предизвика*** *остра реакция на опозицията.* (KJB)

С действията си политическа партия „Атака“ ***предизвика*** *това, че новините от София по международните агенции вчера изглеждаха като новини от Ирак или Либия.* (I)

Аз, Даниел, ***предизвиках*** *затрудненията във връзка със свещеника.* (KJB)

[…] това ***предизвика*** *някои съмнения относно пригодността на старото оръжие за лов на птици и дребен дивеч […].* (KJB)

Самата аз ***предизвиках*** *това […].* (KJB)

Изявлението ***предизвика*** *срив на долара до осемгодишен минимум спрямо еврото […].* (KJB)

Това, че отказах, ***предизвика*** *много неприятности.* (AB)

Официалното становище на УЕФА ***предизвика*** *писмото ни.* (AB)

IV. Uwagi:
szeroka dystrybucja.

14. ***причини*, por. pol. *spowodować***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 15. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego причини

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_k ^ че ^ S' / T_k ^ Q ^ S'	T_{-k} ^ че ^ S" / T_{-k} ^ Q ^ S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ k}$	$NP_{NOM\ -k}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ k}$	$T_{PRON\ -k}$
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ k}$	$NP_{P\ -k}$ (ograniczone)

III. Typowe użycia:

Исмаил Хания призова всички палестински въоръжени формирования да сложат оръжие, след като през последните 4 дни сблъсъците между привържениците на двете основни политически сили в страната ***причиниха*** *смъртта на най-малко 33 души.* (KJB)

С тези думи му ***причиних*** *нова болка, още по-остра, защото в тях имаше истина.* (KJB)

След като ѝ ***причиних*** *толкова горчивини и страдания.* (KJB)

Това ***причини*** *дълбока скръб сред хората, които страдаха заради херцога и религиозната кауза, защищавана на думи от него.* (KJB)

С тези кражби си ***причини*** *това, че с жена му лежаха в ареста по време на абитуриентския бал на сина им.* (I)

Ти ми ***причини*** *това [...].* (KJB)

Това, че си постъпил така, ***причини*** *много щети.* (AB)

Световната криза ***причини*** *точно това.* (AB)

Тежка железопътна катастрофа в Индия ***причини*** *много жертви.* (I)

IV. Uwagi:

bardziej obciążone funkcjonalnie od ekwiwalentu polskiego (węższa dystrybucja); ograniczona możliwość podniesienia argumentu przedmiotowego z pozycji skutkowej, por. **Това причини Иван.*

15. *произлезе*, por. pol. *wyniknąć*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 16. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego произлезе

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	от ^ T_{-k} ^ че ^ S' / T_{-k} ^ Q ^ S'	T_k ^ че ^ S'' / T_k ^ Q ^ S
B. Nominalizacja	от ^ $NP_{NOM\ -k}$	$NP_{NOM\ k}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	от ^ $T_{PRON\ -k}$	$T_{PRON\ k}$
D. „Podniesienie" argumentu	от ^ $NP_{P\ -k}$	$NP_{P\ k}$ (ograniczone)

III. Typowe użycia:

*От това **произлезе** забавянето.* (KJB)

*Това **произлезе** от думите на адвоката му Румен Еленски по време на делото във Върховния административен съд (ВАС) за конфликт на интереси, произтичащ от хонорара от близо 1.6 млн. лв., който лидерът на ДПС е получил от Института за строителство и минно дело за четири разработки, свързани с каскадата „Горна Арда“.* (I)

*Проблемът **произлезе** от това, че много компютърни програми боравеха само с двуцифрени години […].* (I)

*И наистина всичко **произлезе** от пощенската кутия.* (KJB)

*Статията **произлезе** от желанието на автора да опише тези явления.* (AB)

IV. Uwagi:

odwrotna diateza przy neutralnym szyku; ograniczona dopuszczalność podniesienia argumentu z pozycji skutkowej.

16. *произтече*, por. pol. *wyniknąć*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 17. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego произтече

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	от ^ T_{-k} ^ че ^ S' / T_{-k} ^ Q ^ S'	T_k ^ че ^ S" / T_k ^ Q ^ S
B. Nominalizacja	от ^ $NP_{NOM\ -k}$	$NP_{NOM\ k}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	от ^ $T_{PRON\ -k}$	$T_{PRON\ k}$
D. „Podniesienie" argumentu	от ^ $NP_{P\ -k}$	$NP_{P\ k}$

III. Typowe użycia:

Това ***произтече*** *от факта, че преговорите с България и Румъния продължиха да се водят на същата база и принципи, прилагани спрямо десетте присъединили се страни през май 2004 г.* (KJB)

От това ***произтече*** *голямо зло.* (KJB)

Това, че нямах време, ***произтече*** *от задълженията ми.* (AB)

Проблемът на Кирил ***произтече*** *от гаджето му.* (AB)

Книгата ***произтече*** *от любовта ми към предикатите от втория ред.* (AB)

IV. Uwagi:

odwrotna diateza przy neutralnym szyku; ograniczona dopuszczalność podniesienia argumentu z pozycji skutkowej.

3.3. Jednostki polskie

1. *doprowadzić*, por. bułg. *доведе* / *докара*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 18. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego doprowadzić

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{nom} ^ że ^ S' / T_{nom} ^ Q ^ S'	do ^ T_{gen} ^ że ^ S" / T_{gen} ^ Q ^ S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ nom}$	do ^ $NP_{NOM\ gen}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ nom}$	do ^ $T_{PRON\ gen}$
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ nom}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

To, co z nimi zrobił, ***doprowadziło*** *do wymiotów nawet najbardziej doświadczonych i zahartowanych agentów FBI.* (I)

Pogłębiający się kryzys finansów państwa ***doprowadził*** *w mijającym tygodniu do przeceny akcji.* (I)

Razem z Vaclavem Klausem, wówczas szefem rządu Czech, ***doprowadził*** *do ustalenia zasad podziału Federacji Czechosłowackiej na dwa niezależne państwa.* (I)

Śrubowanie stawek akcyzy ***doprowadziło*** *do tego, że np. alkohol w Polsce jest jednym z najdroższych w Europie.* (I)

[…] ordynacja większościowa ***doprowadzi*** *do powstania dwóch sił politycznych.* (I)

Doprowadziło *do tego ścisłe przestrzeganie procesu technologicznego wypracowanego przez stulecia.* (I)

IV. Uwagi:

może wystąpić tzw. rozszczepienie argumentu propozycjonalnego z powierzchniowym schematem *coś doprowadzi kogoś do czegoś*, które w określonych sytuacjach wiąże się z leksykalizacją w AWN (por. np. *doprowadzi do* z nazwami stanów emocjonalnych); p_{Eff} rzadka realizacja zdaniowa; p_{Eff} rzadka realizacja w postaci zaimka; wyjątkowo możliwa realizacja pozycji skutkowej bezprzyimkowo.

2. *dzięki*, por. bułg. *благодарение*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 19. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego dzięki

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{dat} ^ że ^ S' / T_{dat} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ dat}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ dat}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ dat}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Dzięki *temu, że torturowaliśmy, w USA nie było zamachów.* (I)

Moim gościem jest Marcin Żewłakow, któremu ***dzięki*** *jego uprzejmości udało się zadać kilka pytań odnośnie naszego klubu, jak i drużyny.* (I)

Dzięki *temu OFE nie będą zwiększać długu państwa.* (I)

Dzięki *Tobie Maks sam usiądzie.* (I)

IV. Uwagi:
pozycja skutkowa przeważnie dodatkowo wartościowana pozytywnie.

3. *na*, por. bułg. *no*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 20. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego na

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	Nie dopuszcza	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ acc}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] polskich jeńców rozstrzelano pod Katyniem ***na*** *rozkaz Józefa Stalina oraz innych radzieckich przywódców.* (I)

Na *prośbę MSZ Clinton nie złoży kwiatów na grobie Kaczyńskich.* (I)

Na *polecenie FBI powiedziała mu o World Trade Center.* (I)

IV. Uwagi:
ograniczona dystrybucja; por. *no*; większość dopuszczalnych p_{Caus} ograniczone do pojęć wyższego rzędu podlegających interpretacji jako pojęcia denotujące akt komunikacji lub z jego presupozycją; występuje blokada eksplicytacji argumentu nieprzedmiotowego z p_{Caus} zawsze tożsamego z p_{Eff}; pierwsza pozycja przedmiotowa przy p_{Caus} obligatoryjnie nietożsama z pierwszą pozycją p_{Eff}.

4. *na skutek*, por. bułg. *вследствие*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 21. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego na skutek

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{p\ gen}$ (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Mamy stanowczo za dużo karłów i mięczaków duchowych ***na skutek*** *tego, że wierzący zbyt często idą na kompromisy ze swoimi uczuciami […].* (I)

80 000 ludzi zostało poszkodowanych od początku października ***na skutek*** *powodzi w Beninie w zachodniej Afryce […].* (I)

Na skutek *tego sprężyna wydłużyła się o 0,5 cm.* (I)

Enklawy antysemityzmu ***na skutek*** *książki Grossa poszerzą się.* (I)

IV. Uwagi:
szeroka dystrybucja.

5. ***od*****, por. bułg.** ***om***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 22. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego od

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] rozbolał Cię brzuch […] ***od*** *tego, że wraz z warzywami wrzucamy ogromną ilość błonnika, który na dniach czysto białkowych mamy tylko z otrębów.* (I)

A mnie boli głowa ***od*** *patrzenia na twoją fryzurę.* (I)

[…] rozbolała mnie głowa ***od*** *tego wszystkiego.* (I)

Od *tych bananów rozbolał mnie brzuch.* (AP)

Chce mi się ***od*** *ciebie rzygać.* (AP)

Jego syn operator filmowy kilka lat temu w podejrzanych okolicznościach też zmarł ***od*** *noża w domu córki Tyszkiewicz i Wajdy.* (I)

IV. Uwagi:
ograniczona dystrybucja.

6. *pociągnąć za sobą*, por. bułg. *предизвика*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 23. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego pociągnąć za sobą

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{nom} ^ że ^ S' / T_{nom} ^ Q ^ S'	(T_{acc}) ^ że ^ S" / T_{acc} ^ Q ^ S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ nom}$	$NP_{NOM\ acc}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ nom}$	$T_{PRON\ acc}$
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ nom}$ (ograniczone)	$NP_{P\ acc}$ (ograniczone)

III. Typowe użycia:

To, że wyjechałem wtedy do Tunezji, ***pociągnęło za sobą*** *obniżenie wartości akcji mojej firmy.* (AP)

Ostatecznie jednak dane o poziomie bezrobocia w USA, pokazujące brak sygnałów spowolnienia gospodarki amerykańskiej, ***pociągnęły za sobą*** *spadki na głównych rynkach.* (I)

[…] ***pociągnie*** *to* ***za sobą*** *co najmniej 900 mln USD inwestycji.* (I)

[…] zamontowanie innej żarówki ***pociągnęło za sobą*** *to, że jasność wyświetlanego obrazu jest niższa niż oryginalnie.* (I)

[…] spadek wydatków konsumpcyjnych ***pociągnął za sobą*** *obniżenie się wartości akcji […].* (I)

Twoja głupota ***pociągnęła*** *to* ***za sobą***. (AP)

*Jego artykuł **pociągnął za sobą** powstanie kolejnych.* (I)

*Artykuł **pociągnął za sobą** książkę.* (AP)

IV. Uwagi:

pozycja skutkowa raczej nacechowana negatywnie.

7. *poskutkować*, por. bułg. *предизвика*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 24. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego poskutkować

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{nom} ^ że ^ S' / T_{nom} ^ Q ^ S'	T_{instr} ^ że ^ S'' / T_{instr} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ nom}$	$NP_{NOM\ instr}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ nom}$	$T_{PRON\ instr}$
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ instr}$ (ograniczone)	$NP_{P\ instr}$

III. Typowe użycia:

*To **poskutkowało**.* (I)

*To **poskutkowało** tym, iż od tego czasu Przedsiębiorstwo zajmowało się coraz większą ilością prac […].* (I)

*A to, że trzymał mnie za rękę, **poskutkowało** tym, że rozregulował mi zegarek i po wyjściu z koncertu nawet nie wiedziałam, jaka jest godzina.* (I)

*Brak wiedzy **poskutkował** tym, że napisałeś bzdurę, a naiwność (lub może arogancja) – że nie zajrzałeś nigdzie, żeby sprawdzić co piszesz.* (I)

IV. Uwagi:

dodatkowe nacechowanie p_{Eff} w postaci restrykcji [bycie spodziewanym] nałożonej na zmienną.

8. *przez*, brak bułg. odpowiednika

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 25. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego przez

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{acc} ^ że ^ S' / T_{acc} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ acc}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ acc}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ acc}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

*Milion osób zginęło **przez** jego chore ambicje.* (I)

***Przez** to staliśmy się uczestnikami tego seansu nienawiści.* (I)

*To **przez** ciebie tata odszedł!* (I)

IV. Uwagi:

pozycja skutkowa nacechowana negatywnie.

9. *przez wzgląd*, brak bułg. odpowiednika; ewentualnie kontekstowo: ?*с оглед* / ?*имайки предвид*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 26. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego przez wzgląd

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	na ^ T_{acc} ^ że ^ S' / T_{acc} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	na ^ $NP_{NOM\ acc}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	na ^ $T_{PRON\ acc}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	na ^ $NP_{P\ acc}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

***Przez wzgląd** na to, że wyroby powstają przy wykorzystaniu zasobów ludzkich, należy umiejętnie dobrać kompetencje personelu.* (I)

Niniejszy regulamin powstał ***przez wzgląd*** *na wygodę i bezpieczeństwo Gości przebywających na terenie ośrodka.* (AP)

[…] właśnie ***przez wzgląd*** *na to – ktoś postanowił udawać, że tam cmentarza nie ma; trudno wszak mieszkać, mając pod oknami cmentarz.* (I)

Przez wzgląd *na niego musisz utrzymywać z nimi poprawne relacje.* (AP)

IV. Uwagi:

w pozycji skutkowej przeważnie obecny argument z cechą selekcyjną [+Anim], najczęściej zawężoną do [+Hum]; występuje pewien naddatek związany ze stanem mentalnym osoby uczestnika sytuacji.

10. *skutkiem*, por. bułg. *вследствие*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 27. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego skutkiem

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] ***skutkiem*** *tego postanowił rodzajowi ludzkiemu przebaczyć.* (I)

Wyjechał ***skutkiem*** *tego, że musiał zniknąć.* (AP)

IV. Uwagi:

stosunkowo niska frekwencja tekstowa; należy odróżnić użycie autonomiczne *skutkiem* od sytuacji, gdy występuje jako orzecznik.

11. *spowodować*, por. bułg. *предизвика*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 28. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego spowodować

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{nom} ^ że ^ S' / T_{nom} ^ Q ^ S'	(T_{acc}) ^ że ^ S'' / T_{acc} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ nom}$	$NP_{NOM\ acc}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ nom}$	$T_{PRON\ acc}$
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ nom}$	$NP_{P\ acc}$

III. Typowe użycia:

To, że żniwa, ze względu na złą pogodę, nieco się opóźniają, ***spowodowało*** *w ostatnich dniach wzrost zainteresowania zbożem z importu.* (I)

Brak przepisów prawa, które umożliwiałyby karanie komputerowych włamywaczy, ***spowodował*** *uwolnienie od zarzutów filipińskiego studenta Onela de Guzmana, podejrzewanego o stworzenie i rozpowszechnianie wirusa „I Love You".* (I)

Spowodowało *to dramatyczne pogorszenie się warunków funkcjonowania wielu małych i średnich przedsiębiorstw.* (I)

Marek Siwiec ***spowodował*** *wypadek.* (I)

Awans Kaucza na stanowisko prokuratora wojewódzkiego w 1994 r. ***spowodował****, że środowisko poczuło się zwolnione z odpowiedzialności za procesy polityczne.* (I)

Piątkowy gwałtowny spadek wartości złotego ***spowodował*** *najwyraźniej nadzieje na lepsze wyniki finansowe spółki.* (I)

To on to ***spowodował****.* (I)

Atak lotnictwa USA przeprowadzony w środę w Kabulu […] ***spowodował*** *ofiary cywilne.* (I)

IV. Uwagi:

bardzo szeroka dystrybucja, wyrażenie predykatywne nieobciążone funkcjonalnie.

12. *w efekcie*, por. bułg. *в резултат*

I. Wzorzec semantyczny: PC (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 29. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego w efekcie

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$ (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

W efekcie *twojego postępowania straciliśmy.* (AP)

W efekcie *tego Orlew był wielokrotnie krytykowany za swe ministerialne działania.* (I)

W efekcie *tego, że uważali się za mniej „zajętych", ich ogólne samopoczucie się pogorszyło.* (I)

W efekcie *książki postanowiłem zobaczyć film.* (AP)

IV. Uwagi:
szeroka dystrybucja.

13. ***w konsekwencji*, por. bułg. *вследствие***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 30. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego w konsekwencji

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$ (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

W konsekwencji *tego, że lider komitetu z wysokim wynikiem został ponownie wybrany na włodarza stolicy Dolnego Śląska, na jego miejsce wejdzie Janusz Marszałek.* (I)

W konsekwencji *zmian przepisów o usługach turystycznych ceny wycieczek mogą znacznie wzrosnąć.* (I)

W konsekwencji *tego Zamawiający obciążył Wykonawcę kosztami owego podwykonawstwa zastępczego, a także kosztami bezpośrednimi.* (I)

W konsekwencji *artykułu napisałem polemikę.* (AP)

IV. Uwagi:

szeroka dystrybucja.

14. *w następstwie*, por. bułg. *в последица*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 31. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego w następstwie

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ gen}$ (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] zakup laptopa z oprogramowaniem nastąpił ***w następstwie*** *tego, że podatnik podjął studia magisterskie.* (I)

29-latek zmarł w szpitalu ***w następstwie*** *odniesionych ran kłutych.* (I)

W następstwie *tego powstał specyficzny mikroklimat (ustrój) termiczny powietrza nad zbiornikiem i w jego otoczeniu.* (I)

W następstwie *książki musiał uciekać z kraju.* (AP)

IV. Uwagi:

szeroka dystrybucja.

15. *w rezultacie*, por. bułg. *в резултат*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 32. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego w rezultacie

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ gen}$ (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

W rezultacie *tego, że ilość godzin dyżurów w poszczególnych placówkach może być różna, praca w godzinach dyżurów nie zawsze ma charakter pracy nadliczbowej […].* (I)

163 osoby zmarły we Włoszech w ciągu półtora roku, od kwietnia 2009 r., ***w rezultacie*** *błędów i zaniedbań lekarskich.* (I)

W rezultacie *tego do chwili wybuchu wojny III Rzesza Adolfa Hitlera otrzymała drugie, obok lotnictwa, nowoczesne zbrojne ramię przyszłych podbojów.* (I)

W rezultacie *artykułu napisał kolejne.* (AP)

IV. Uwagi:

szeroka dystrybucja.

16. *w wyniku*, por. bułg. *в резултат*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 33. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego w wyniku

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ gen}$ (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

W wyniku *tego, że prawdziwe oblicze teorii ewolucji wychodzi na jaw […] niedługo dojdzie do jej całkowitego upadku.* (I)

[…] ***w wyniku*** *zaniedbania personelu chłopiec przez kilka godzin walczył o każdy oddech.* (I)

[…] ***w wyniku*** *tego zatkany był cienki wężyk odpowietrzenia pompy wody.* (I)

W wyniku *artykułu stracił posadę.* (AP)

IV. Uwagi:

szeroka dystrybucja.

17. ***wobec*****, brak bułg. odpowiednika, ewentualnie kontekstowo: ?*****с оглед*** **/ ?*****имайки предвид***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 34. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego wobec

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie” argumentu	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] przesłuchanie prezydenta nie będzie możliwe ***wobec*** *tego, że jest on „najwyższym reprezentantem władzy wykonawczej” mającym nadzór zwierzchni nad państwem, i wobec zasady trójpodziału władzy.* (I)

Wobec *braku wydarzeń złotego czeka konsolidacja na mocnych poziomach.* (I)

Wobec *tego trzeba gnać do dealera po Street Tripla za 29 900 zł + pakiet stylizacyjny o wartości 1800 zł.* (I)

IV. Uwagi:

w pozycji skutkowej przeważnie obecny argument z cechą selekcyjną [+Anim], najczęściej zawężoną do [+Hum]; występuje pewien naddatek związany ze stanem mentalnym uczestnika sytuacji.

18. *wskutek*, por. bułg. *вследствие*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 35. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego wskutek

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$ (ograniczone)	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

*Wiele tracimy **wskutek** tego, że przedwcześnie uznajemy coś za stracone.* (I)

***Wskutek** mojej krótkowzroczności z dalszej odległości omyłkowo wzięłam je za żołnierzy.* (I)

***Wskutek** tego w XIX wieku rozwój sztuki odbywa się skokami.* (I)

***Wskutek** książki otrzymał nagrodę.* (AP)

IV. Uwagi:

szeroka dystrybucja.

19. *wyniknąć*, por. bułg. *произлезе*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 36. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego wyniknąć

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	z ^ T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	T_{nom} ^ że ^ S" / T_{nom} ^ Q ^ S"
B. Nominalizacja	z ^ $NP_{NOM\ gen}$	$NP_{NOM\ nom}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	z ^ $T_{PRON\ gen}$	$T_{PRON\ nom}$
D. „Podniesienie" argumentu	z ^ $NP_{P\ gen}$	$NP_{P\ nom}$ (ograniczone)

III. Typowe użycia:

*[…] kwota **wynikła** z tego, że prowizja wynosi zawsze 3 proc.* (I)

*[…] jego motywacja **wynikła** z nieumiejętności podejmowania samodzielnej decyzji w sytuacji osobistego zagrożenia i spowodowanej wojną ogólnej deprawacji […].* (I)

***Wynikło** z tego coś dobrego.* (AP)

*A cierpienie **wynikło** z braku miłości.* (I)

*Całe zamieszanie **wynikło** tylko i wyłącznie z ciebie.* (AP)

*Artykuł **wyniknął** z potrzeby serca.* (AP)

IV. Uwagi:

zakłada bezpośredni związek p_{Caus} oraz p_{Eff}; odwrotna diateza przy neutralnym szyku.

20. *wywołać*, por. bułg. *предизвика*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 37. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego wywołać

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{nom} ^ że ^ S' / T_{nom} ^ Q ^ S'	T_{acc} ^ że ^ S'' / T_{acc} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ nom}$	$NP_{NOM\ acc}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ nom}$	$T_{PRON\ acc}$
D. „Podniesienie” argumentu	$NP_{P\ nom}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

*Jego zdziwienie **wywołało** to, że to drugie oszacowanie masy dynamicznej dawało wynik 400 razy większy niż oszacowanie bazujące na jasności galaktyki.* (I)

*Kolejną polemikę **wywołał** wniosek Romualda Kowalskiego o dołączenie do akt personalnej teczki oficera SB, który był w sekcji rozpracowującej Pyjasa i jego środowisko.* (I)

*Prawdziwe przerażenie graczy **wywołało** to, że rynkowi nie pomaga ani uratowanie AIG, ani działania SEC.* (I)

To ***wywołało*** *mój niepokój.* (AP)

Marek ***wywołał*** *burdę.* (AP)

IV. Uwagi:

szeroka dystrybucja.

21. *wziąć się*, por. bułg. *произлезе*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 38. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego wziąć się

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	z ^ T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	T_{nom} ^ że ^ S'' / T_{nom} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	z ^ $NP_{NOM\ gen}$	$NP_{NOM\ nom}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	z ^ $T_{PRON\ gen}$	$T_{PRON\ nom}$
D. „Podniesienie" argumentu	z ^ $NP_{P\ gen}$	$NP_{P\ nom}$ (ograniczone)

III. Typowe użycia:

Dziecko ***wzięło się*** *z naszej miłości.* (AP)

To ***wzięło się*** *z tego dworcowego efektu, który wchodzi na początku.* (I)

To ***wzięło się*** *z tego, że traktujecie odpowiedzialnie i poważnie przysięgę, którą składacie, kiedy przystępujecie do służby. (I)*

Kłopoty ***wzięły się*** *z tego artykułu.* (AP)

IV. Uwagi:

nacechowane stylistycznie.

22. *z*, por. bułg. *om/no*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 39. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego z

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	Nie dopuszcza	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	Nie dopuszcza	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Było to w roku 1941 w miesiącu lipcu przyszedł do mnie z rozkazu burmistrza woźny […]. (I)

[…] bezpośredni sprawca pomówił go ze strachu przed prawdziwym zleceniodawcą, gdy ten trafił do aresztu. (I)

[…] działają z chęci zysku […]. (I)

IV. Uwagi:

p_{Caus} ograniczone do stanów niepodlegających kontroli jednostki lub ograniczonego leksykalnie zbioru typu: *rozkaz*, *polecenie*.

23. *z powodu*, por. bułg. *поради*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 40. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego z powodu

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S' / ?że ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

[…] ***z powodu*** *tego, że czuję się okropnie samotna, mam myśli samobójcze.* (I)

?*Niestety z* ***powodu****, że jest to piwo niepasteryzowane, niewiele sklepów chce je sprzedawać.* (AP)

Jaruzelski trafił do szpitala z ***powodu*** *zaostrzenia niewydolności serca.* (I)

[…] właśnie z ***powodu*** *tego Jezus stał się nosicielem grzechu za nas […].* (I)

Z powodu *ciebie zabijają nas przez cały dzień, uważają nas za owce przeznaczone na rzeź*[1]. (I)

Z Twojego ***powodu*** *nie mogę iść na dyskotekę.* (I)

Z tego ***powodu*** *muszę odmówić.* (AP)

IV. Uwagi:

bardzo szeroka dystrybucja.

24. *z przyczyny*, por. bułg. *по причина*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 41. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego z przyczyny

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Sama legenda powstała ***z przyczyny*** *tego, że ród Potockich przez wieki opiekował się tym kościołem […].* (I)

Z przyczyny *tak wielkiego zainteresowania profilem kandydata P. Hołowni oraz liderów na liście kandydatów w kategorii liczby odwiedzin – sam powiększam tę liczbę.* (I)

Z tej ***przyczyny*** *zrodziliśmy się bez wprawy […].* (I) (W. Szymborska)

To ***z przyczyny*** *Ciebie upadłem […].* (I)

To z twojej ***przyczyny*** *Syn Boży musiał umrzeć […].* (I)

---

[1] Przykład za Biblią Tysiąclecia Księga: List św. Pawła do Rzymian 8, dostęp na: http://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=277

*[…] nie mają żywności z **przyczyny** jej złej dystrybucji […].* (KJP)

IV. Uwagi:

nacechowane stylistycznie.

25. ***z racji*, por. bułg. *по повод***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 42. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego z racji

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	(T_{gen}) ^ że ^ S' / (T_{gen}) ^ Q ^ S'	S"
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

***Z racji** tego, że oszust zdążył już usunąć stronę o sobie, powstała kolejna.* (AP)

***Z racji**, że śmierdziała, mąż mówi: – Wzięłaś prysznic?* (I)

*Sędzia **z racji** wieku nie był dobrze dysponowany.* (I)

*[…] **z racji** tego dostałam skierowanie do pulmonologa […].* (I)

***Z** jego **racji** krąży przeświadczenie, że Włosi zdradzają.* (I)

*[…] **z racji** Ciebie będzie się powstrzymywał […].* (I)

IV. Uwagi:

zawiera naddatek semantyczny w postaci restrykcji nałożonej na pozycję przyczynową [słuszność/bycie uzasadnionym].

26. ***za przyczyną*, por. bułg. *по причина***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 43. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego za przyczyną

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{gen} ^ że ^ S' / T_{gen} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ gen}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ gen}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ gen}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

*Stało się tak **za przyczyną** tego, że w województwie świętokrzyskim miało być realizowane zadanie na dofinansowanie w zakresie wyposażenia w sprzęt medyczny, jednakże jego realizację przesunięto aż o rok.* (I)

*[…] jestem tutaj po raz pierwszy […] **za przyczyną** Twojego komentarza […].* (I)

***Za przyczyną** tego czytelnik poznaje bohaterów i zdarzenia fragmentarycznie, zależnie od toku myśli Wiktora.* (I)

*Zaiste, wielkie rzeczy uczynił nam Wszechmocny **za przyczyną** Maryi!* (I)

*[…] **za** Twoją **przyczyną** zwyciężę wszystkich nieprzyjaciół swej duszy […].* (I)

IV. Uwagi:

nacechowane stylistycznie (zwłaszcza konstrukcje z podniesieniem argumentu przedmiotowego są typowe dla stylu religijnego).

27. *ze względu*, brak bułg. odpowiednika; ewentualnie kontekstowo: ?*с оглед* / ?*имайки предвид*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 44. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego ze względu

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	na ^ T_{acc} ^ że ^ S' / T_{acc} ^ Q ^ S'	S''
B. Nominalizacja	na ^ $NP_{NOM\ acc}$	Nie dopuszcza
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	na ^ $T_{PRON\ acc}$	Nie dopuszcza
D. „Podniesienie" argumentu	na ^ $NP_{P\ acc}$	Nie dopuszcza

III. Typowe użycia:

Ze względu *na to, że wiązania chemiczne są w istocie zjawiskami kwantowymi, pełen opis ich natury i odmian jest możliwy dopiero na poziomie opisu mechaniki kwantowej.* (I)

Nie odchodziła od Pete'a ***ze względu*** *na seks.* (I)

Między innymi ***ze względu*** *na to postanowił ostatniego lata przeprowadzić się do Barcelony z Florydy w USA, gdzie przez dłuższy czas rezydował.* (I)

Lacey robi przerwę w pracy ***ze względu*** *na dziecko.* (I)

IV. Uwagi:

w pozycji skutkowej przeważnie obecny argument z cechą selekcyjną [+Anim], najczęściej zawężoną do [+Hum]; występuje pewien naddatek związany ze stanem mentalnym uczestnika sytuacji.

28. ***zaowocować*, por. bułg. *?даде плод* / *?донесе плод***

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 45. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego zaowocować

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{nom} ^ że ^ S' / T_{nom} ^ Q ^ S'	T_{instr} ^ że ^ S'' / T_{instr} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ nom}$	$NP_{NOM\ instr}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ nom}$	$T_{PRON\ instr}$
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ nom}$ (ograniczone)	$NP_{P\ instr}$

III. Typowe użycia:

To, że długo uczyłem się do egzaminu, ***zaowocowało*** *piątką.* (AP)

[…] rozdrobnienie parlamentu ***zaowocowało*** *kruchymi, efemerycznymi koalicjami.* (I)

Zaowocowało *to powstaniem ogromnego rynku tanich płyt.* (I)

Wprowadzenie roboczej, całkowicie nie do udowodnienia teorii Darwina ***zaowocowało*** *tym, że poczuliśmy się panami świata.* (I)

To z kolei ***zaowocuje*** *stopniowym zwiększaniem popytu krajowego już w drugiej połowie 2001 roku.* (I)

Stosowanie się do reguł współżycia właśnie tym ***zaowocowało****.* (AP)

Twoja ciężka praca ***zaowocowała****.* (AP)

[…] kilka minut ich razem spędzonych ***zaowocowało*** *dzieckiem […].* (I)

IV. Uwagi:

dodatkowe pozytywne nacechowanie p_{Eff}.

29. *zaskutkować*, por. bułg. *предизвика*

I. Wzorzec semantyczny: P_C (p_{Caus}, p_{Eff})

II. Realizacja powierzchniowa:

Tabela 46. Formalizacje wzorca semantycznego dla wyrażenia predykatywnego zaskutkować

Typ realizacji argumentu	Typ pozycji predykatowo-argumentowej	
	p_{Caus}	p_{Eff}
A. Realizacja zdaniowa	T_{nom} ^ że ^ S' / T_{nom} ^ Q ^ S'	T_{instr} ^ że ^ S'' / T_{instr} ^ Q ^ S''
B. Nominalizacja	$NP_{NOM\ nom}$	$NP_{NOM\ instr}$
C. Pronominalizacja/prosentencjalizacja	$T_{PRON\ nom}$	$T_{PRON\ instr}$
D. „Podniesienie" argumentu	$NP_{P\ instr}$ (ograniczone)	$NP_{P\ instr}$

III. Typowe użycia:

To, że się wygadał, ***zaskutkowało*** *ukaraniem chłopców przez wychowawcę.* (AP)

Spanie z otwartym oknem przy 9 stopniach ***zaskutkowało*** *katarem.* (I)

Zaskutkowało *to tym, że koty na mojej działce też polują.* (I)

Fakt, że podnośniki są lżejsze niż kiedykolwiek i bardzo atrakcyjne w ujęciu cen, ***zaskutkował*** *tym, że kontrakt na produkcję otrzymał właśnie Bosal.* (I)

Ewaluacja pracowników ***zaskutkowała*** *zwolnieniami.* (AP)

Bezmyślność kierowcy tym właśnie ***zaskutkowała****.* (AP)

Artykuł ***zaskutkował*** *polemiką.* (AP)

Romans ***zaskutkował*** *dzieckiem.* (AP)

IV. Uwagi:

możliwe dodatkowe pozytywne nacechowanie p_{Eff}; naddatek w postaci dodatkowej restrykcji nałożonej na pozycję skutkową [bycie spodziewanym]; może być odbierane jako jednostka problematyczna stylistycznie.

4. Wykładniki argumentów propozycjonalnych w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową

W tym rozdziale zaprezentowane zostaną wyniki badania, którym objęto proces eksplikowania struktur propozycjonalnych. Zawiera on przegląd typów wyrażeń argumentowych konotowanych przez niespójnikowe wyrażenia predykatywne, które wyrażają relację przyczynowo-skutkową. Omawiana problematyka jest szeroka i skomplikowana, tym bardziej że w pracy uwzględniono dopuszczalność zera syntaktycznego (zwłaszcza o wartości nieokreślonej) oraz tzw. językowej quasi-zmiennej i „podniesienia" argumentu przedmiotowego (por. niżej). Mimo że monografia nie stawia sobie za cel analizy zdań w ich naturalnym uwikłaniu kontekstowym, uwzględniłem również realizację argumentu propozycjonalnego przez zaimki wskazujące, a zatem zjawisko pronominalizacji/prosentencjalizacji i ekwiwalentne mu formalizacje z zaimkiem/rodzajnikiem przy członie nominalnym wyrażenia predykatywnego.

Za nadrzędne kryterium w klasyfikacji materiału przyjęto stopień realizacji struktury propozycjonalnej, który koreluje w pewnym zakresie z wartością informacyjną wyrażeń argumentowych. Materiał uporządkowano, przyjmując za punkt wyjścia (realizację modelową) klasyczną nominalizację, ponieważ stanowi ona relatywnie najpełniejszy sposób powierzchniowej realizacji struktury fundowanej na pojęciu zależnym nierestryktywnym (por. Karolak, 2002b, ss. 26–29).

Badaniem objęto dwa typy pozycji predykatowo-argumentowych, które kookurują ze sobą w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową:

- pozycję przyczynową p_{Caus};
- pozycję skutkową p_{Eff}.

Za podstawowe kryterium formalne, różnicujące zbiór wyrażeń predykatywnych przyczynowo-skutkowych uznałem dopuszczalność nominalizacji pozycji p_{Eff}. Należy jednak przestrzegać konwencji terminologicznej, zgodnie z którą badanie jest prowadzone. Terminy składni semantycznej nie dają się przełożyć w sposób jednoznaczny na terminy składni tradycyjnej. Innymi słowy, dopuszczalność nominalizacji danej pozycji predykatowo-argumentowej nie jest równoznaczna z występowaniem wyróżnianego tradycyjnie okolicznika danego typu. Łączenie wyników badań tak odległych metodologicznie prowadzić może do wyciągania pochopnych wniosków. Tak na przykład z twierdzenia I. Petrowa, że „Jeśli chodzi o relację wynikową (konsekutywną), to możliwość jej formalizacji poprzez formy z NP nie jest odnotowywana

w gramatykach i syntetycznych ujęciach składni języka bułgarskiego” (Petrov, 2006, s. 167), nie należy wnioskować, że pozycja p_{Eff} nie dopuszcza nominalizacji. Nominalizacja tej pozycji jest bowiem dopuszczalna, ale przy wyrażeniach predykatywnych typu verbum oraz analityzmach werbo-nominalnych, których tradycyjne gramatyki nie uwzględniają w ramach opisu tzw. okoliczników.

4.1. Określone nominalizacje w propozycjach podstawowych

Najpełniej realizują swoje potencje składniowe te propozycje, w których wyeksplikowane zostały wszystkie pozycje argumentowe, bądź część pozycji mimo braku eksplicytnego wykładnika jest wyznaczona w sposób jednoznaczny. Kluczowy jest zatem mechanizm przejścia od funkcji z pustymi zmiennymi do propozycji. Dlatego przegląd procesów typu nominalizacyjnego postanowiłem zacząć od fraz efektów nominalizacji, które podlegają interpretacji określonej w semantycznym znaczeniu terminu.

W monografii poświęconej gramatyce kontrastywnej przedimka w języku angielskim i francuskim S. Karolak dużą wagę przykłada do rodzaju determinowanej nazwy. Główne kryterium klasyfikacyjne stanowi jednorzeczownikowość vs wielorzeczownikowość nazwy. Jest to zatem kryterium formalne, co odpowiada kontrastywnej optyce pracy i pozwala uchwycić cały szereg różnie motywowanych zjawisk idiomatycznych. Wśród nazw jednorzeczownikowych autor wyróżnia proste nazwy jednostkowe, które „są wykładnikami predykatów jednoargumentowych pierwszego rzędu, którym przyporządkowana jest forma logiczna P(x)” (Karolak, 2002a, s. 53). Nazwy te pełnią funkcję restryktywną i wchłaniają jedyną otwartą pozycję argumentową. Są one jednak intensjonalnie zupełne za sprawą jednostkowej wartości wchłoniętej pozycji (Karolak, 2002a, s. 53). Większość nazw omawianego typu ma wartość przedmiotową i wykracza poza ramy wyznaczone dla niniejszej pracy.

Zestawiając dwa języki typologicznie bardzo różne postanowiłem przejść do klasyfikacji formalnej na niższym poziomie. Podstawowe kryteria taksonomiczne odpowiadać będą zatem semantycznym typom nazw (typom predykatów je fundujących). Relewantne dla opisywanej kategorii różnice formalne między językami będą oczywiście wskazywane w odpowiednim miejscu. Wśród zjawisk formalnych szczególną uwagę poświęcę wbudowaniu pozycji argumentowych w strukturę wyrażeń predykatywnych. Przeprowadzone badanie pozwoliło skorygować niektóre twierdzenia zawarte w mojej wcześniejszej pracy (Banasiak, 2010).

4.1.1. Nominalne wykładniki propozycji permanentnych

Przegląd propozycji intensjonalnie zupełnych (tj. określonych na mocy wewnętrznej wartości pojęciowej) zacząć wypada od propozycji fundowanych na pojęciach aspektualnie prostych – ciągłych, których treścią „jest nieograniczona rozciągłość

w czasie, czyli prosty aspekt ciągły realizujący schemat JEST / ISTNIEJE / TRWA P (COŚ, JAKIŚ STAN RZECZY)" (Karolak, 2008b, s. 70). S. Karolak dzieli omawianą grupę w oparciu o kryteria „leksykalno-semantyczne" oraz potencję do współwystępowania z lokalizatorami czasowymi. Autor wyróżnia tematy (semantemy rdzenne) ciągłe permanentne i tematy ciągłe niepermanentne. Te ostatnie dzieli dalej w oparciu o „kryterium dynamiki temporalnej" na tematy epizodyczne statyczne i epizodyczne dynamiczne (Karolak, 2008b, s. 70). Do zbioru predykatów ciągłych permanentnych autor zalicza podkategorię pojęć ciągłych permanentnych stanowych (statycznych), w których „na zmienną predykatywną P w schemacie, zostaje nałożona restrykcja statyczności/stanowości. Schemat: JEST / ISTNIEJE / TRWA P (COŚ, JAKIŚ STAN)" (Karolak, 2008b, s. 70).

Z punktu widzenia kategorii określoności/nieokreśloności warto wyróżnić w tym kontekście właśnie pojęcia oznaczające własności permanentne. W terminach M. Korytkowskiej implikują one argument przedmiotowy typu OBJECTIVE (Korytkowska, 1992, ss. 104–105). Najprostsze semantycznie predykaty omawianego typu zaliczają obiekt do danej klasy, do ich prymarnych wykładników zalicza się szereg wyrażeń predykatywnych złożonych z łącznika i orzecznika (por. Korytkowska, 1992, ss. 119–121). Istnieją w polszczyźnie zasadniczo dwa warianty strukturalne włożonych w zasięg pojęcia dominującego propozycji tego typu. Możliwe jest znominalizowanie łącznika przy zachowaniu nieciągłości całego wyrażenia predykatywnego z różnie realizowaną pozycją OBJECTIVE, por.

pol. *x jest głupi → bycie głupim przez x-a / x-a bycie głupim*.

Konstrukcji tego rodzaju nie dopuszcza język bułgarski, por.

bułg. *x e глупав → *битие/биване глупав*

W obu językach może natomiast zostać wykorzystana forma syntetyczna utworzona w sposób regularny lub nieregularny (w polszczyźnie), por.

pol. *x jest głupi → głupota x-a / x-owa głupota*;
bułg. *x e глупав → глупостта на x / x-овата глупост*.

Różnica między językami jest zatem tutaj wyraźna, choć należy zaznaczyć, że polskie konstrukcje rozczłonkowane odbierane są jako problematyczne stylistycznie. Formalne ograniczenia bułgarszczyzny w zakresie nominalizacji łącznika trudniej obejść w wypadku wyrażeń predykatywnych z rzeczownikowym wykładnikiem treści propozycjonalnej, por. np.

pol. *jego bycie pisarzem* (OBJECTIVE);
bułg. *неговото писателстване* (AGENTIVE) (por. B. Bojar & Korytkowska, 1993).

Znane z literatury przedmiotu rozróżnienie czystej predykatywności od tzw. stawiania znaku równości (w którym forma pol. *być*, bułg. *съм* nie jest łącznikiem

[por. rozdział I]) nie przekłada się na interpretację wersji znominalizowanych (definicyjne argumentowych). Znaku równości nie wyrażają bowiem nominalizacje, por.

On jest ojcem Halinki 'On i ojciec Halinki to ta sama osoba' → *jego bycie ojcem Halinki*.

Stopień złożoności struktury semantycznej może być też wyższy, jak ma to miejsce w przypadku pojęć oznaczających skłonności „obiektu" (OBJECTIVE), często z argumentem propozycjonalnym wbudowanym w rdzeń wyrazu, por. np.

pol. *kłótliwość*, *płaczliwość*, *pracowitość*;
bułg. *свадливост*, *плачливост*, *мързеливост*, *работливост*.

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Nominalne wykładniki propozycji permanentnych są szeroko dopuszczalne w pozycji przyczynowej.

Przykłady polskie

1. *Niemniej jednak, z powodu* ***tchórzostwa*** *i braku konsekwencji politycznych, europejska prawica poniesie ogromną odpowiedzialność za niepowodzenie strategii UE 2020 i wywoła jeszcze większe rozczarowanie wśród naszych obywateli i organizacji każdego dnia walczących o poprawę losu osób w najtrudniejszej sytuacji społecznej.* (I)
2. *Z przyczyny* ***mojej głupoty*** *doszło do tragedii.* (AP)
3. *FSSPX z* ***ignorancji*** *praktykuje eklezjologię prawosławną.* (I)
4. *Za przyczyną* ***Miłosierdzia Bożego*** *otrzymaliśmy chrzest święty w Kościele, poznaliśmy zasady wiary prawdziwej i korzystaliśmy ze środków uświęcenia naszego.* (I)
5. *Od* ***twojego zapachu*** *robi mi się niedobrze.* (KJP)
6. *Z* ***lenistwa*** *zwyczajnie nie chciało mi się szukać w Sieci, jak to zrobić. (I)*
7. *Dobrze ci się wiedzie dzięki* ***twym zdolnościom przystosowania się do okoliczności***. (KJP)
8. *Z powodu* ***twojego bycia fanem kebabu*** *narażamy się kibolom.* (AP)
9. *Z powodu* ***swej lekkomyślności*** *i* ***łakomstwa*** *przestał istnieć jako istota żywa.* (I)
10. ***Lekkomyślność jej*** *spowodowała fatalne zderzenie, w wyniku którego poniósł śmierć motocyklista.* (KJP)
11. *Później graliśmy w dziesiątkę z powodu* ***głupoty Łukasza Kmiecia***. (I)
12. *Ja miałam obsuwę, rok z powodu* ***głupoty***. (I)
13. *Jej śmiech został uciszony przez* ***jego okrucieństwo***. (I)

14. *Zawarte w nim twierdzenia budzą sprzeciw i zdziwienie […] wskutek* ***skłonności autora do zbyt wielkich uogólnień****.* (I)
15. *18-latek przez* ***głupotę*** *zmarnował sobie życie.* (I)
16. *Wskutek* ***mojej krótkowzroczności*** *z dalszej odległości omyłkowo wzięłam je za żołnierzy.* (I)
17. *Posadę straci przez* ***twoje plotkarstwo****!* (KJP)

Przykłady bułgarskie

Analiza materiału bułgarskiego wykazuje znaczny wpływ obecności wykładnika argumentu przedmiotowego na wystąpienie rodzajnika przy centrum frazy efektu nominalizacji, mimo że semantycznie w obu realizacjach pozycja jest wyznaczona jednoznacznie (przynajmniej w przypadku lektury z koreferencyjnością frazy o wartości OBJECTIVE z jedną z pozycji argumentowych w p_{Eff}). Koreferencyjność ta jest obligatoryjna w przypadku niektórych użyć wyrażeń predykatywnych (bułg. *от*; pol. *z*).

18. *Обаче поради* ***страхливостта си*** *и* ***политическата си непоследователност*** *европейската десница ще понесе тежката отговорност за провала на стратегията „ЕС 2020“ и ще причини още повече разочарования сред нашите съграждани и сред онези организации, които се борят ден след ден за най-уязвимите.* (I)
19. *Приели доброволно исляма поради* ***умността си*** *през 16 в.* (I)
20. *Не желае да заема ръководен пост поради* ***мързеливост****.* (I)
21. *Поради* ***мързеливостта ми*** *това ми отне 8 години.* (I)
22. *Постигнал съм много успехи като спортист в резултат* ***на упоритост*** *и* ***амбиция****.* (I)
23. *В резултат* ***на упоритостта им*** *при разкопките там били открити останки от римска казарма.* (I)
24. ***Радикализмът на Доналд Тръмп*** *ще докара Америка до фашизъм. (AB)*
25. *[…] Тази безчестна френска република е била вече разбита благодарение* ***гениалността на нашия главнокомандващ****.* (KJB)
26. *И въпреки малкото население, Стояново остава много добро място за живот поради* ***красотата си****.* (I)
27. *Поради* ***светостта на мъжа си*** *[…] тя често се подлагала на по-продължителна диета, отколкото би желала […].* (KJB)
28. *Заради* ***красотата*** *наричат Одеса Южната Палмира, заради пъстротата на населението – Черноморския Вавилон, заради архитектурата – Малкия Париж, заради нейното важно положение – Южната столица, а заради динамичното развитие и колоритните бандити – местния Чикаго.* (I)

29. ***Страхливостта му*** *<u>причини</u> масово дезертьорство.* (I)
30. *<u>Поради</u>* ***срамежливостта му*** *останалите му оказват страхотен натиск.* (I)
31. *Хуана изпълнява задълженията си прекрасно <u>благодарение на</u>* ***интелигентността*** *и* ***отговорността си.*** (I)
32. *Това не се случи само <u>благодарение</u>* ***на интелигентността на дъщерята на Йорданка Христова.*** (I)
33. *Но <u>заради</u>* ***гениалността на тези момчета,*** *онези в Сан Франциско може да фалират.* (I)
34. *<u>Поради</u>* ***хубостта му*** *не е бил безразличен на царицата.* (I)
35. *Пропих се <u>от</u>* ***глупост*** *и страх.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Wykładniki propozycji permanentnych mają ograniczoną zdolność do występowania w pozycji predykatowo-argumentowej p_{Eff}.

<u>Przykłady polskie</u>

36. **To zdarzenie <u>spowodowało</u>* ***jego płaczliwość.***
37. **To <u>doprowadziło</u>* ***do mej głupoty.***
38. **To <u>zaskutkuje</u>* ***jej mądrością.***

<u>Przykłady bułgarskie</u>

39. **Случката <u>доведе</u>* ***до неговата плачливост.***
40. **Това <u>докара</u>* ***до интелигентността ѝ.***
41. **Това <u>предизвика</u>* ***нейната красота.***

Jednak ograniczenie to można obejść stosując bardziej eksplicytne konstrukcje składniowe (np. z naddatkiem w postaci inchoatywności), por.

<u>Przykład polski</u>

42. *To zdarzenie <u>spowodowało,</u>* ***że stał się płaczliwy.*** (AP)

<u>Przykład bułgarski</u>

43. *Случката <u>доведе</u> до това,* ***че той е станал плачлив.*** (AB)

Ograniczenia kombinatorycznego nie da się jednak znieść (ze stricte semantycznego punktu widzenia) w odniesieniu do cech immanentnych (wrodzonych). Adekwatności tezy o semantycznie uwarunkowanym ograniczeniu w łączliwości dowodzą podobne strukturalnie przykłady z brakiem blokady, por. np.

<u>Przykład polski</u>

44. ***Niepodległość Polski*** *<u>wzięła się</u> z odwagi i pracy.* (I)

4.1.2. Nominalne wykładniki propozycji jednokrotnych

Kolejną wyraźną znaczeniowo i relewantną dla opisu kategorii określoności/nieokreśloności grupę propozycji fundują predykaty dokonane jednokrotne. Oznaczają one zdarzenia, „w których ta sama osoba lub przedmiot może uczestniczyć tylko raz" (Karolak, 2002a, s. 193). Innymi słowy, interesujące nas propozycje mogą być zgodnie z prawdą orzekane tylko o jednym ujmowanym pozajęzykowo zdarzeniu. S. Karolak wyróżnia powyższą klasę w obrębie jednomiejscowych nazw nieprzedmiotowych. Jednak materiał językowy nie potwierdza tego ograniczenia formalnego. Okazuje się bowiem, że istnieją nazwy zeromiejscowe oznaczające zdarzenia omawianego typu (por. niżej). Dokładne określenie ich inwentarza stanowi niewątpliwie zadanie istotne z punktu widzenia rozwoju teorii S. Karolaka, wykracza jednak poza cele wyznaczone w niniejszej pracy i wymagałoby ekscerpcji materiału językowego nie ograniczonego do zdań tekstowych wyrażających relację przyczynowo-skutkową. Utworzeniu nazwy zeromiejscowej dokonanej jednokrotnej towarzyszy inkorporacja treści argumentowej. Zjawisko to przebiega jednak inaczej niż w typowych formacjach z argumentem wbudowanym w rdzeń verbum typu pol. *guglać*, bułg. *гугълвам* (por. Banasiak, 2010; B. Bojar & Korytkowska, 1993) i zachowanym w rdzeniu nominalizacji. Być może właśnie brak werbalnego syntetycznego korelatu dla zeromiejscowych nazw dokonanych jednokrotnych sprawił, że zostały one pominięte przez S. Karolaka. Również mój artykuł poświęcony wbudowanym pozycjom argumentowym i ich wpływowi na intensjonalną zupełność propozycji (Banasiak, 2010) nie rejestruje formacji typu:

pol. *antropogeneza*, *geogeneza*, *biogeneza*, *kosmogeneza*;
bułg. *антропогенеза*, *геогенеза*, *биогенеза*, *космогенеза*.

Mam tu na myśli oczywiście dość potoczne rozumienie tych nazw, przy którym w ich parafrazach można by użyć rzeczownika *powstanie*.

Następnym typem nazw, który wyróżnia Karolak, są wielomiejscowe nazwy oznaczające stosunki jednoznaczne (por. Karolak, 2002a, ss. 193–203). Wydaje się jednak, że z semantycznego punktu widzenia znaczna ich część pozostaje w ścisłym związku z prostszymi znaczeniowo nazwami jednokrotnymi. I ta jednokrotność zostaje zachowana w znaczeniu propozycji pochodnej:

pol. *zabójstwo x-a przez y-a*
pol. *zabójca x-a*
bułg. *убийството на x от y*
bułg. *убиецът на x*

Powyższe nazwy są jednostkowe (intensjonalnie zupełne) dla danego x-a, ponieważ ich znaczenie zawiera w sobie jednokrotny sens śmierci. Mimo że nie reprezentują one sensów w całości wyrażonych eksplicytnie, to wartość pozycji

pustych pozostaje wyznaczona w sposób jednoznaczny, tj. pozycje puste otwarte są dla argumentów szczegółowych jednostkowych. Należy to jednak odróżnić od pozajęzykowej wiedzy na ich temat. Nazwy nieprzedmiotowe stosunkowe często zawierają w swoim znaczeniu komponent kauzatywny bądź rezultatywny wraz z sensem egzystencjalnym. A zatem odnoszą się często do początku i końca istnienia danego obiektu. Część nazw stosunkowych również dopuszcza inkorporację pozycji argumentowej. Warto zwrócić uwagę na jednoznaczną wartość takiej pozycji mimo wbudowania argumentu w rdzeń, jeśli jedyne uzupełnienie ma wartość określoną, por. pol. *ojcobójstwo*, *patrycyd*, *matkobójstwo*, *matrycyd*; bułg. *бащаубийство*, *патрицид*, *отцеубийство*, *майкоубийство*, *матрицид*. Z pewnymi zastrzeżeniami do omawianej klasy zaliczyć można również pol. *bogogbójstwo* i bułg. *богоубийство*. Jednak analogiczne formacje typu pol. *dzieciobójstwo*, *bratobójstwo*, *siostrobójstwo* i bułg. *детеубийство*, *сестроубийство*, *братоубийство* kryteriów jednoznaczności dla wbudowanej pozycji (i konsekwentnie całej propozycji) nie spełniają.

Trzeba przyznać, że ekscerpcja materiału językowego z tego typu centrami fraz w pozycji przy predykacie przyczynowo-skutkowym nastręcza spore trudności, dlatego konieczne okazało się skonstruowanie pewnej liczby przykładów.

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Propozycje typu jednokrotnego są kompatybilne z pozycją przyczynową i szeroko w niej stosowane.

Przykłady polskie

45. *Paweł musiał wziąć kilka dni urlopu z pracy z powodu* ***śmierci*** *ojca.* (KJP)
46. *Cierpienie i* ***śmierć Jezusa*** *zaowocowały radością i życiem.* (I)
47. ***Śmierć Magnitskiego*** *doprowadzi do kryzysu między USA i Rosją.* (I)
48. ***Przyjęcie chrztu przez Polskę*** *pociągnęło za sobą budowę organizacji kościelnej.* (I)
49. *Ze względu na* ***odkrycie*** *i szerokie zastosowanie* ***insuliny jako leku przeciwcukrzycowego*** *zarzucono na wiele lat stosowanie i badania nad tą grupą leków hipoglikemizujących.* (I)
50. ***Wybuch II wojny światowej*** *spowodował śmierć milionów niewinnych ludzi.* (AP)
51. ***Przejście naszych przodków z koczowniczego do osiadłego trybu życia*** *doprowadziło do nastania antropocenu.* (AP)
52. *W wyniku* ***wybuchu bomby atomowej Little Boy*** *zginęło 140 000 ludzi.* (AP)
53. ***Koniec pierwszej wojny światowej*** *doprowadził do ustanowienia nowego ładu w Europie.* (AP)
54. ***Antropogeneza*** *doprowadziła ostatecznie do nastania antropocenu.* (AP)
55. *Wskutek* ***utworzenia strefy Schengen*** *ponownie zaczęto rozważać koncepcję „zintegrowanego zarządzania granicami”.* (I)

56. ***Ojcobójstwo Edypa*** *<u>spowodowało</u>, że poniósł karę.* (AP)
57. *<u>Z powodu</u>* ***bogobójstwa*** *Izrael jest przeklęty […].* (I)
58. ***Matkobójstwo Orestesa*** *<u>spowodowało</u>, że ścigały go Erynie.* (AP)
59. *<u>Dzięki</u>* ***odkryciu drogi morskiej do Indii*** *Hiszpanie mogli sprzedawać tam produkowany w Europie jedwab.* (I)
60. *Co zrobił M. Kopernik w dziedzinie Makrokosmosu, to <u>dzięki</u>* ***odkryciu radu przez drugą rodaczkę naszą M. Curie Skłodowską*** *zrobił Putherford i Bohr w dziedzinie Mikrokosmosu.* (I)

<u>Przykłady bułgarskie</u>

61. *Вече за втори път през последните две години в науката избухват драматични вълнения <u>по повод</u>* ***откритието на гравитационни вълни.*** (I)
62. ***Антропогенезата*** *<u>е довела</u> до Хомо Сапиенс преди стотици хиляди години.* (I)
63. *Ден на траур е обявен във Великотърновския университет <u>поради</u>* ***смъртта на 21-годишния студент Александър Рачев.*** (I)
64. *В Турция са задържани четирима трафиканти <u>заради</u>* ***смъртта на сирийското момче.*** (I)
65. *Принц Уилям излезе в отпуск до 1 юни <u>заради</u>* ***раждането на второто му дете от*** *съпругата му херцогиня Катрин.* (I)
66. *Щатни места в МЗХ ще бъдат съкратени <u>заради</u>* ***създаването на Изпълнителната агенция по безопасност на храните.*** (I)
67. *Всички видове обикновени костенурки са застрашени, главно <u>поради</u>* ***унищожаването на естествената им среда.*** (I)
68. *Броят на лалугерите значително намалява <u>вследствие</u>* ***на унищожаването на естествената им среда.*** (I)
69. *<u>Поради</u>* ***създаването на новата страница https://www.facebook.com/autokeyring/*** *подаряваме БЕЗПЛАТНИ ключодържатели с лого на любимата марка и регистрационен номер на автомобила Ви!!!* (I)
70. *Много хора са били изселени <u>поради</u>* ***построяването на язовира „Трите клисури“.*** (AB)
71. *Той беше и герой на социалистическия труд <u>заради</u>* ***построяването на „Кремиковци“*** *– гиганта на българската металургия.* (I)
72. ***Бащаубийството, извършено от Иван,*** *<u>е довело</u> до неговото вчерашно арестуване.* (AB)
73. *Над 140 000 души са пострадали <u>поради</u>* ***избухването на „Little Boy“.*** (AB)
74. *Освен това Югославия не е пълноправна страна, членка на ООН, <u>поради</u>* ***разпадането на бивша Югославия.*** (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff} jest semantycznie kompatybilna z propozycjami jednokrotnymi.

Przykłady polskie

75. *W niniejszej sprawie zawinione działanie sprawcy wypadku, za którego pozwany odpowiada gwarancyjnie, spowodowało* ***śmierć matki powoda***. (I)
76. *Oczywiście powstanie nowych fabryk spowodowało* ***narodziny biedoty miejskiej***. (I)
77. *Napięcie między Habsburgami a Hohenzollernami (Brandenburgia) i Wettinami (Saksonia) doprowadziło* ***do wybuchu wojny 30-letniej***. (I)
78. *Poznawanie sanskrytu oraz pisma alfabetycznego zaowocowało* ***odkryciem tonemów w języku mandaryńskim***. (AP)
79. *Jego powstanie pociągnęło za sobą* ***utworzenie I […] Świętego Cesarstwa Rzymskiego***. (I)

Przykłady bułgarskie

80. *Това причини* ***смъртта му!*** (I)
81. *Нападението срещу Сирия ще доведе* ***до унищожаването на Израел***. (I)
82. *Военната намеса на Катар в Сирия ще предизвика* ***началото на трета световна война***. (AB)
83. *Това доведе* ***до смъртта му***. (I)
84. *Поредица от последствия доведе* ***до създаването на новия албум на Das Weltschmerz Duett – Consequences***.
85. *Именно тази политика причини* ***избухването на две световни войни*** *и то тук, в Европа*. (I)

4.2. Nominalizacje z adiunktywnymi modyfikatorami dookreślającymi ekstensję

Propozycje, których wartość pojęciowa nie wyznacza w sposób jednoznaczny ich ekstensji, mogą zostać rozbudowane o dodatkowe (nieimplikowane) treści. Stopień ich złożoności cechuje duże zróżnicowanie.

Stosunkowo najprostszym składnikiem, jaki można dodać do propozycji oznaczających stany rzeczy wielokrotne, jest sens jedyności wyrażany leksemami pol. *jedyny*, bułg. *единствения(т)* oraz ekspresywnym pol. *jeden jedyny*, bułg. *един-единствен(ият)*. Dla uznania propozycji derywowanej zawierającej leksykalny wykładnik

jedyności za bezkontekstową deskrypcję określoną konieczna jest jednak kooperacja z realizacją struktury predykatowo-argumentowej, por.

– kontekstowe:
  pol. *jedyny wyjazd*,
  bułg. *единственото заминаване*;
– bezkontekstowe:
  pol. *jedyny mój wyjazd do Bułgarii*,
  bułg. *единственото ми заминаване за България*.

Określonościowej relewancji wykładników jedyności dowodzi pośrednio ich niekompatybilność z omówionymi w poprzednim punkcie deskrypcjami stanów rzeczy jednokrotnych, por.

Przykłady polskie

86. **Z powodu **jedynej śmierci wokalisty** koncert został odwołany.*
87. **Na skutek **jedynego odkrycia życia pozaziemskiego** wielu ludzi utraciło wiarę.*
88. ****Jego jedyne narodziny** spowodowały wiele dobra.*
89. ****Jedyne powstanie współczesnych nauk empirycznych** doprowadziło do dyskusji na temat zasadności istnienia Boga.*
90. ****Jedyne zabicie Kennedy'ego** wynikło ze splotu niewyjaśnionych okoliczności.*

Przykłady bułgarskie

91. **Цял свят беше шокиран поради **единствената смърт на принцеса Даяна**.*
92. **В резултат **на единственото основаване на отдел „Изкуство“** в Столична библиотека всички бяха много заети.*
93. ****Единственото му раждане** доведе до голяма радост в цялото кралство.*
94. **Заради **единственото откриване на извънземен живот** много хора са загубили вяра.*
95. **Благодарение **на единственото разпадане на Съветския съюз** студената война свърши.*

Istotnym czynnikiem w analizie deskrypcji złożonych z wyrażeniem *jedyny* jest odróżnienie tego modyfikatora w funkcji autonomicznej od jego roli jako składnika wyrażeń złożonych typu pol. *jedyny w swoim rodzaju*; bułg. *единствен по рода си* 'wyjątkowy', które nie „ujednostkowiają" frazy, por.

96. *Maryja była wolna od grzechu pierworodnego z powodu **jedynego w swym rodzaju** przywileju udzielonego przez Boga.* (I)

Często jedyność nie jest ujmowana jednak w sposób absolutny i w zdaniu obecne są sygnały zawężające zakres zbioru, w którym dane zdarzenie było jedyne.

4.2.1. Nominalizacje z przymiotnikiem pol. *jedyny*; bułg. *единствения(т)*

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa dopuszcza frazy rozbudowane o leksykalny wykładnik jedyności.

Przykłady polskie

97. *Zapamiętamy to spotkanie także z powodu* ***jedynego gola, zdobytego przez Setlę ręką!*** (I)
98. *Łąkawiec w Psarach jest miejscem niezwykłym z powodu* ***jedynego na terenie Małopolski nagromadzenia kamiennych tam****, które podziwiać można w lesie.* (I)
99. *Wskutek* ***jedynego błędu popełnionego przez organizatorów*** *w ostatniej kolejce rozgrywek fazy grupowej w grupie „C", w której występowali torunianie, zmierzyły się reprezentacje UAM Poznań i Politechniki Poznańskiej.* (I)
100. ***Moja jedyna wycieczka do krajów tropikalnych*** *niestety zaowocowała malarią.* (AP)
101. ***Nasza jedyna****, jak dotąd, poważna* ***kłótnia*** *niestety doprowadziła do zerwania znajomości.* (AP)
102. *W rezultacie* ***mojej jedynej w 2002 roku choroby*** *byłem nieobecny na egzaminie.* (AP)

Przykłady bułgarskie

Warto odnotować, że rodzajnik w sposób regularny reflektuje wartość pojęciową derywowanej propozycji. Złożony przymiotnik *един-единствен* może jednak wystąpić bez rodzajnika, por. 105.

103. *Плановете ѝ за величие в ММА света, Холивуд и прочее са „задраскани" поради* ***единствената загуба в резюмето ѝ****.* (I)
104. *На петъчния концерт това не се случи, поради* ***единствената недомислица на организаторите****.* (I)
105. *В крайна сметка аферата „Уотъргейт" доведе* ***до единствената оставка на американски президент*** *в историята на САЩ.* (I)
106. *Илиян е починал на място, вследствие* ***на един-единствен удар в областта на гръдния кош****.* (I)
107. *На лайсната над светкавицата има ужулено вследствие* ***на единственото му изпускане****.* (I)
108. *По повод* ***на единственото оплакване в жалбата на К.*** *е взето отношение, че неправилно извършеният хирургичен преглед и обработка на раната е таксуван по ценоразпис за платени медицински услуги, което било в нарушение на чл. 11 ал. 2 от Наредба № 25/99 г. за оказване на спешна медицинска помощ.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja skutkowa nie przejawia ograniczeń w zakresie dopuszczalności fraz z leksykalnym wykładnikiem jedyności.

Przykłady polskie

109. *I to spowodowało **jedyny poważny błąd Markowiczan** w tym meczu.* (I)
110. *I właśnie to przygotowanie komponentu lądowego spowodowało **jedyny znany mi przypadek ewidentnego zlekceważenia przez Angoli przeciwnika**.* (I)
111. *Chwilowe rozprężenie w szeregach Orląt poskutkowało **jedynym skutecznym atakiem Stalowców**.* (I)
112. *Wydarzenie to miało skutek w postaci **jedynej** w trakcie kampanii **dezercji z naszego oddziału**.* (AP)

Przykłady bułgarskie

113. *Това доведе до **единствената промяна във външния вид на Dodge Challenger 1970**.* (I)
114. *Той предизвика **единственото прекъсване на сесията за деня**, като спря в последния сектор на трасето.* (I)
115. *Този риторичен въпрос на вътрешния министър Цветан Цветанов предизвика **единственото оживление в понеделник** по време на първото публично обсъждане на предложените от МВР промени в Закона за електронните съобщения (ЗЕС).* (I)
116. *Удар на Виктор Ибарбо пък предизвика **единственото спасяване през първите 45 минути**.* (I)
117. *ECW беше бранд и го докара **до единственото си PPV**, с вероятния най-нисък buyrate в историята на WWE, по едно време.* (I)
118. *Войната в Сирия е превърнала най-много хора в бежанци в резултат **на един-единствен конфликт** през последния четвърт век.* (I)

4.2.2. Nominalizacje z zakresem odniesienia zawężonym temporalnie

Do szeroko rozumianych zjawisk temporalnych zalicza się (oprócz treści typowo deiktycznych) również relacje typu taktycznego. Różnica między nimi sprowadza się do dystynkcji w wartości propozycji temporalnej równej tzw. momentowi wypowiedzi lub od niego różnej. Predykaty temporalne (wyrażające równoczesność vs następczość/uprzedniość) posiadają bardzo szerokie spektrum wykładników o różnym stopniu dyskretności. Część z nich jest dostosowana do pełnienia funkcji adiunktów przy znominalizowanych wykładnikach propozycji zależnych.

4.2.2.1. Nominalizacje z adiunktywnymi wykładnikami temporalności serii deiktycznej

M. Korytkowska i V. Maldžieva zwracają uwagę na interesujący fakt, który polega na dopuszczalności wyrażeń „z serii odnoszącej się do momentu mówienia" w pozycjach przy nominalnych wykładnikach propozycji intensjonalnych (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 34–35). Wyrażenia tego rodzaju mogą również występować w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową. Okazuje się jednak, że ich łączliwość z argumentem propozycjonalnym jest tu zjawiskiem regularnym z punktu widzenia kombinatoryki sensów. Jest tak, ponieważ funkcja aktualizacyjna form temporalnych jest zachowana w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową (por. 5.2).

Jednak należy pamiętać, że zazwyczaj tak rozbudowane frazy nie spełniają kryteriów bezkontekstowej jednoznaczności, ponieważ w wyróżnionym przedziale czasowym często (teoretycznie) stan/zdarzenie danego typu zajść może więcej niż jeden raz.

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa dopuszcza rozbudowanie frazy efektu nominalizacji o nieimplikowane wyrażenia temporalne „z serii odnoszącej się do momentu mówienia".

<u>Przykłady polskie</u>

119. *<u>Skutkiem</u> **wczorajszej nocnej dyskusji** natknąłem się na precyzyjniejsze określenie niż: anatomia mistyczna => fizjologia mistyczna i taką kategorię zamierzam utworzyć.* (I)
120. *Dziwnie się czuję <u>z powodu</u> **wczorajszej rozmowy**.* (I)
121. *<u>Dzięki</u> **dzisiejszej debacie** i środowemu głosowaniu wyznaczamy kierunek. (I)*
122. *Na Wyspy Brytyjskie pojedzie <u>dzięki</u> **zeszłorocznym wyborom na Mistera Polski**.* (I)
123. *<u>Z powodu</u> **jutrzejszego (tj. w dniu 15.04) wyjścia na prelekcję odnośnie pszczół**, która będzie miała miejsce w Ośrodku Kultury, Sportu i Rekreacji, śniadanie będzie wyjątkowo o godz. 8:00.* (I)
124. *<u>W rezultacie</u> **dzisiejszych poszukiwań dotyczących psychozy Korsakowa** znalazłam ciekawy a zarazem przerażający film w serwisie YouTube.* (I)
125. *<u>W rezultacie</u> **dzisiejszych wyścigów** utrzymałem wczorajszą czternastą pozycję w klasyfikacji generalnej.* (I)

<u>Przykłady bułgarskie</u>

Warto zwrócić uwagę na niemal bezwyjątkowe występowanie rodzajnika bułgarskiego przy omawianych wyrażeniach. Można interpretować je jako swoistą supozycję, że deskrypcja jest fortunna (wystarczająca) w danym kontekście.

126. *Скандал избухна в Италия <u>заради</u> **вчерашното отлагане на двубоя от Шампионската лига между Галатасарай и Ювентус**.* (I)

127. *Събитието беше отложено с няколко часа по молба на Бойко Борисов* *<u>поради</u>* ***вчерашното му посещение в Турция***. (I)
128. *А <u>вследствие</u>* ***на днешната глобална икономическа криза*** *и тази страна бе обхваната от рецесия.* (I)
129. *<u>В резултат</u>* ***на днешната операция*** *има повече светлина, има свидетелски показания, има разпознаване.* (I)
130. *Второ, <u>благодарение</u>* ***на миналогодишните драми,*** *в момента министърът разполага с професионално подготвен каталог от мерки, които да реформират системата.* (I)
131. *<u>По повод</u>* ***на утрешното мероприятие*** *месец март отново показва характер.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja skutkowa nie przejawia ograniczeń w zakresie dopuszczalności omawianych wyrażeń temporalnych.

<u>Przykłady polskie</u>

132. *Przestępstwo wykrył i <u>doprowadził</u>* ***do wczorajszego zatrzymania jego sprawców*** *dzielnicowy z komisariatu policji w Jabłonnie pracujący na co dzień na terenie Chotomowa.* (I)
133. *LOL, to chyba ten artykuł <u>spowodował</u>* ***dzisiejsze wahanie kursu***. (I)
134. *To właśnie laksyzm w podejściu do przyjmowania Eucharystii <u>spowodował</u>* ***dzisiejsze perturbacje w kwestiach moralności małżeńskiej i seksualnej***. (I)
135. *Brak jakichkolwiek działań ze strony banku centralnego Japonii <u>spowodował</u>* ***dzisiejsze spadki na USDJPY***. (I)

<u>Przykłady bułgarskie</u>

136. *Буря от възмущение в БСП <u>предизвика</u>* ***вчерашното участие на Петър Курумбашев в сутрешния блок на БТВ***. (I)
137. *Рекорден брой участници <u>предизвика</u>* ***тазгодишното национално ученическо състезание по банкиране в СА „Димитър А. Ценов“***. (I)
138. *Всичко това <u>доведе</u>* ***до вчерашното заседание****, където градските магистрати оставиха за постоянно Ярослав Димитров-Яро.* (I)
139. *Ето с тази „поука“ светът <u>се е докарал</u>* ***до днешното състояние***. (I)

4.2.2.2. Nominalizacje z liczebnikami porządkowymi

Za szczególny typ wykładnika znaczeń temporalnych uznać można liczebniki porządkowe, które komasują w sobie znaczenie predykatu temporalnego wraz z propozycją temporalną, tożsamą w odniesieniu do typu stanu/zdarzenia z tym wyrażonym przez centrum frazy efektu nominalizacji. Prócz liczebników sensu stricto funkcję taką

pełnią również niektóre przymiotniki, jak np. *ostatni*, *poprzedni*, *następny*, *miniony*, *obecny* (i ich bułgarskie ekwiwalenty). Bywa, że określenie temporalne jest bardziej rozbudowane, a przedział, w którym „liczone" są stany/zdarzenia, nie jest absolutny.

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa dopuszcza frazy rozbudowane o liczebniki i przymiotniki typu *ostatni*.

Przykłady polskie

140. *W 1990 roku z powodu* ***pierwszej wojny w Zatoce Perskiej*** *z listy wypadły kuwejckie rodziny Al-Ghanim oraz Al-Kharafi.* (I)
141. *Trybunał przekazał Sądowi 14 spraw wskutek* ***drugiego zwiększenia zakresu właściwości Sądu Pierwszej Instancji.*** (I)
142. *W najbliższy weekend czeka nas sporo emocji za sprawą* ***pierwszej w tym roku odsłony Crankworx w Nowej Zelandii.*** (I)
143. *W rezultacie* ***trzeciego głosowania*** *dr hab. Mariusz Malinowski uzyskał wymaganą uchwałą Rady IAiE bezwzględną większość głosów i tym samym został wskazany przez pracowników CESLA jako preferowany kandydat na dyrektora Centrum na lata 2016–2020.* (I)
144. *Dzięki* ***szóstej wygranej w sezonie*** *podopieczni Stanisława Chomskiego umocnili się na prowadzeniu w tabeli.* (I)

Przykłady bułgarskie

Warto ponownie zwrócić uwagę na obecność rodzajnika.

145. *Трябва още малко да изчакаме поради* ***първото ми раждане.*** (I)
146. *Още през лятото на 2015 г. главният прокурор е внесъл предложение за временно отстраняване на Захариев от прокурорската длъжност заради* ***първото му повдигнато обвинение за опит за принуда спрямо свидетел в процеса „Октопод"***, *по което вече тече дело в съда.* (I)
147. *Вследствие* ***на първата ми операция*** *получих много сериозни срастванияa.* (I)
148. *Трендафилов бе избран в събота в резултат* ***на първия пряк избор за членове на съвета от прокурорската квота, откакто през м.г. бе въведен прекият избор с промените в Закона за съдебната власт (ЗСВ).*** (I)
149. *Ливърпул оцеля в Плимут, благодарение* ***на първия гол на Лукас Лейва от 2010 г. насам.*** (I)
150. *Тази песен произлезе* ***от първото ми преминаване през терапия.*** (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja skutkowa dopuszcza frazy rozbudowane o liczebniki i przymiotniki typu *ostatni*.

<u>**Przykłady polskie**</u>

151. *Marcowy konflikt wokół warszawskiego skłotu Elba wyprowadził na ulice Warszawy manifestację liczącą setki osób,* <u>*spowodował*</u> ***pierwsze w historii stolicy spotkanie przy stole negocjacyjnym urzędników ze środowiskami alternatywnymi** i **pojawienie się w mediach argumentów za odrzuceniem przymusu konsumpcyjnego modelu życia**.* (I)
152. *W ósmej rundzie Włodarczyk złapał wyczerpanego Czakijewa,* <u>*spowodował*</u> ***trzecie liczenie** i znokautował rywala.* (I)
153. *Amerykanin zmarnował w niej przewagę przełamania, ale w tie-breaku obronił piłkę meczową i* <u>*doprowadził*</u> ***do czwartego seta**.* (I)
154. *Kilkanaście godzin spędzonych przy mordowaniu templariuszy i innych przeciwników ludzkości* <u>*zaowocowało*</u> ***ostatnim, podsumowującym komentarzem do Assassin's Creed Revelations**.* (I)
155. *Powodzenie tego projektu* <u>*zaowocowało*</u> ***kolejnym zamówieniem na takie instalacje**.* (I)

<u>**Przykłady bułgarskie**</u>

156. *Нарастването на поръчките* <u>*е довело*</u> ***до първото увеличение на персонала от две години**.* (I)
157. *Първата технологична революция* <u>*предизвика*</u> ***Първата световна война**.* (I)
158. *Древният човек* <u>*причини*</u> ***първата екологична криза**.* (I)
159. *Липса на концентрация в редиците на Казанлък* <u>*доведе*</u> ***до последната точка и преднина за ЦСКА**.* (I)
160. *Именно тази промяна* <u>*ще доведе*</u> ***до следващото настъпателно движение на икономиката, до израстването на един нов сектор,** който може да се определи като индустрия за изживявания.* (I)

4.3. Nieokreślone nominalizacje w propozycjach podstawowych

Z punktu widzenia nieokreśloności rozumianej szeroko, tj. odniesionej także do treści propozycjonalnej (która zgodnie z przyjętym modelem jest istotna dla kategorii określoności/nieokreśloności), kolejny etap (po nieokreślonym zerze syntaktycznym, quasi-zmiennej i podniesieniu argumentu przedmiotowego) w procesie wyznaczania treści i ekstensji pozycji stanowi jej wypełnienie przez znominalizowany wykładnik argumentu propozycjonalnego (pojęcia zależnego nierestryktywnego). W propozycjach fundowanych na aktualnym P_C wyróżnić można dwie grupy. Do pierwszej zaliczyć wypada wszystkie te pojęcia, które niezależnie od stopnia zamknięcia nie wyznaczają stanów rzeczy jednostkowych,

drugą stanowią pojęcia z potencją do konstytuowania wyrażeń złożonych (i prostych) wyznaczonych w sposób jednoznaczny. Są one kluczowe dla modelowania tzw. jednostkowości i zostały omówione w innym miejscu (por. 4.1). Należy jednak zaznaczyć, że aby fraza je reprezentująca była nieokreślona, konieczna jest ich niezupełność intensjonalna (będąca pochodną niedomknięcia lub otwarcia propozycji). Przykładowo pojęcie ‘odkrycia’ implikuje dwa argumenty. Pierwszy z nich wiąże z drugim relacja jedno-wieloznaczna, która powoduje, że dla każdego danego odkrycia wyznaczony jest jego odkrywca. Relacja ta nie jest jednak odwracalna, ponieważ dany odkrywca może być autorem więcej niż jednego odkrycia. Z powyższego wynika, że:

A) propozycja zamknięta intensjonalnie zupełna, wyznaczająca w sposób jednoznaczny przybierze postać:

161. pol. *Odkrycie grawitacji przez Newtona*.
162. bułg. *Откриването на гравитацията от Нютон*.

B) propozycja niedomknięta intensjonalnie zupełna, wyznaczająca w sposób jednoznaczny przybierze postać:

163. pol. *Odkrycie grawitacji*.
164. bułg. *Откриването на гравитацията*.

C) propozycja niedomknięta niezupełna, niewyznaczająca w sposób jednoznaczny przybierze postać:

165. pol. *Odkrycie Newtona*.
166. bułg. *Откритие на Нютон*.

D) propozycja otwarta, niezupełna, niewyznaczająca w sposób jednoznaczny przybierze postać:

167. pol. *Odkrycie*.
168. bułg. *Откритие*.

Do sfery nieokreśloności zaliczyć można zatem jedynie przykłady z p. C) i D). W tym miejscu trzeba jeszcze raz przypomnieć, że zgodnie z przyjętym modelem nieokreśloność stanowi bezpośrednią pochodną typu pojęcia konstytuującego całe zdanie (pozycje otwarte dla zamkniętego zbioru stanów/zdarzeń) i niezupełności argumentu propozycjonalnego. Konsekwencją przyjętego założenia jest odrzucenie twierdzenia o tym, że zaimki tzw. nieokreślone przymiotne są wykładnikami nieokreśloności. Ich kookurencja z deskrypcjami nieokreślonymi nie stanowi cechy definicyjnej tych ostatnich, jest jedynie własnością kombinatoryczną (dystrybucyjną). Chociaż w przyjętym modelu istotnie wystarczającym sygnałem nieokreśloności jest użycie pojęcia ogólnego w pozycji aktualnej i jest to reguła z teoretycznego punktu widzenia prosta w stosowaniu, to jednak obowiązuje ona

jedynie w zdaniach bezkontekstowych. W języku bułgarskim sygnałem kontekstowości/konsytuacyjności jest (obok zaimków) rodzajnik. Wystąpienie jednego z tych wyrażeń rozumianych jako wykładnik anaforyzacji (bądź językowy korelat wskazania wprost) jest obligatoryjne. W polszczyźnie rzadko możliwe są użycia również bez zaimka wskazującego, por.

169. *Wielki huragan w odległym państwie zrównał z ziemią wiele domów, setki osób straciło życie, a tysiące dach nad głową. Pięcioletni Jasio zobaczył fragmenty wiadomości w telewizji i pyta: „Co się stało?”, mama odpowiada: „Nic takiego, kilka osób bawiło się klockami i tak porozrzucało”. […] Wskutek* ***kłamstwa mamy*** *Jasio (doskonale zdający sobie sprawę, że widział prawdziwe domy poprzewracane przez huragan, a nie klocki) zaczął mieć koszmary nocne związane z tym tematem.* (I)

Nie pozwala to co prawda mówić o tzw. niedopowiedzeniu kwantyfikacyjnym na poziomie tekstu, utrudnia jednak w pewnym stopniu ekscerpcję materiału językowego, ponieważ wymaga od badacza zapoznania się z całością ponadzdaniową. Z punktu widzenia systemowego prowadzi to do dość trywialnego wniosku, że znaczenie niektórych zdań jest modyfikowane przez kontekst/konsytuację. Zdania takie nie podlegają interpretacji poza konkretną okurencją w danym otoczeniu. W przyjętym modelu nie stanowi to jednak problemu – za kontekst neutralny uznać bowiem można brak modyfikacji znaczenia danego wyrażenia, jego pełną autonomię, i z tym zastrzeżeniem wskazana powyżej reguła obowiązuje, jak się wydaje, bezwyjątkowo.

4.3.1. Nieokreślone nominalizacje w propozycjach zależnych podstawowych

Opisane w kolejnych podpunktach formalizacje argumentów propozycjonalnych p_{Caus} i p_{Eff} (np. pronominalizacja/prosentencjalizacja) posiadają przypisaną na stałe charakterystykę określonościową, która nie jest związana z wartością pojęciową wyrażenia argumentowego. Jedynie klasycznie rozumiane nominalizacje wyrażają treść propozycjonalną (intensję), która może w jednoznaczny sposób wyznaczać ich ekstensję. Kategoria określoności/nieokreśloności w takim rozumieniu, jakie nadaje jej S. Karolak (por. np. Karolak, 1990a), ma charakter semantyczno-kombinatoryczny. Warunki, które muszą zostać spełnione dla intensjonalnej zupełności propozycji, są stosunkowo liczne. Dokładny opis tej wieloaspektowej problematyki wykracza poza zakres niniejszego opracowania. Moim zdaniem warto poświecić jej nieco więcej uwagi wobec bardzo skrótowego opisu tej problematyki zawartego w klasycznym już opracowaniu dotyczącym nominalizacji w języku bułgarskim i polskim autorstwa M. Korytkowskiej i V. Maldžievej (Korytkowska & Małdżiewa, 2002).

Najogólniej stwierdzić można, że do jednoznacznego wyznaczania ekstensji nie nadają się te pojęcia, które oznaczając stany, zdarzenia i ich konfiguracje takie, że dane argumenty (obiekty) mogą uczestniczyć w nich wielokrotnie. Wystąpienie znominalizowanych wykładników tych pojęć w kontekście aktualnym (a za taki uznać należy dokonany predykat relacyjny przyczynowo-skutkowy) przy braku uwikłania kontekstowego skutkuje nieokreślonością niezależnie od stopnia i rodzaju wypełnienia pozycji argumentowych przy argumencie propozycjonalnym.

W analizowanym materiale warto zwrócić szczególną uwagę na możliwość wystąpienia rodzajnika przy centrum frazy efektu nominalizacji, por. przykł. 191. Zjawisko to, jak wiadomo, wiąże się ze specyfiką semantyczną argumentu propozycjonalnego i ma charakter regularny (por. Karolak 2002a: 30). Rodzajnik nie stanowi tu jednak refleksu określoności, ponieważ nieokreślona jest jedyna pozycja argumentowa przy argumencie propozycjonalnym.

Ponieważ nieokreśloność argumentu propozycjonalnego ma w obu badanych językach charakter semantyczno-kombinatoryczny, nie jest konieczne zespalanie centrum frazy z dodatkowymi wykładnikami/refleksami nieokreśloności (w języku bułgarskim taką funkcję regularnie pełni tzw. rodzajnik zerowy).

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa nie przejawia ograniczeń w zakresie dopuszczalności nieokreślonych propozycji podstawowych. Wartość pozycji stanowi wypadkową ogólnego charakteru pojęcia użytego w funkcji uzupełnienia i aktualnego charakteru (dokonanego) predykatu przyczynowo-skutkowego.

Przykłady polskie

170. *W rezultacie* ***zbiegu okoliczności*** *spotkaliśmy się znowu w 1998 roku.* (AP)
171. *Liczba tych przejazdów zmalała głównie z powodu* ***likwidacji niektórych linii kolejowych****.* (NKJP)
172. *17 osób zginęło w wyniku* ***pożaru domu handlowego****.* (I)
173. *W efekcie* ***kłótni*** *w czasie alkoholowej libacji w kamienicy przy ul. Mieszka I zginął 33- letni mężczyzna.* (I)
174. *Zamordował swoje dzieci z* ***chęci zemsty****.* (I)
175. *Mam go trzy miesiące, sprzedaję z powodu* ***wyjazdu****.* (I)
176. *Niestety, z powodu* ***intryg swojej macochy****, Rama został zesłany na czternaście lat do lasu.* (NKJP)
177. *To imię mam skutkiem* ***nieporozumienia****.* (I)
178. *Robert Hood odwołuje przyjazd z powodu* ***choroby****.* (I)
179. *Przez* ***wypadek*** *utykam na nogę i o dziewczynie mogę tylko pomarzyć.* (I)
180. *Jezioro powstało na skutek* ***wytopienia się brył martwego lodu****.* (KJP)

181. *Wygrał pieniądze stracone wskutek* ***błędu radcy prawnego****.* (I)
182. *Tramwaje w Bytomiu nie jeżdżą z powodu* ***kradzieży trakcji****.* (I)

Przykłady bułgarskie

183. *Сръбският посланик в НАТО Бранко Милинкович се самоубил поради* ***болест****.* (I)
184. *Нейният процес обаче се бави повече от половин година заради* ***спор между съдилищата****.* (I)
185. *Съдът контролира и въдворява реда бавно и неефективно отново поради* ***корупция****.* (I)
186. *Титаник е потънал вследствие* ***на пожар****.* (I)
187. ***Буря*** *докара наводнение в Дубровник.* (I)
188. ***Интерес*** *предизвика изложбата за дълголетието, експонирана на трети етаж на хотел „Смолян“, със съдействието на д-р Хаджихристев.* (I)
189. ***Нехайство*** *причини два пожара в Монтанско.* (I)
190. *Стълбът е изкривен вследствие* ***на удар от автомобил****, който се е движил доста бързо по тясната улица.* (I)
191. ***Смъртта на 58-годишна сирийка*** *предизвика напрежение в Дома за временно настаняване на бежанци в столичния квартал „Овча купел“.* (I)
192. *По повод* ***на отсъствие на държавния служител А. Б.*** *е издадена заповед № Д – 337.* (I)
193. *Поради* ***отпуск*** *няма да работят някои от магазините „Лечител“.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja skutkowa nie ogranicza dopuszczalności nieokreślonych propozycji podstawowych.

Przykłady polskie

194. *Zakażenie doprowadziło* ***do amputacji nogi 6-latki****.* (I)
195. *Pijany 17-latek bez prawa jazdy spowodował* ***wypadek****.* (I)
196. *Odpowiednie wytypowanie miejscówki i dobór przynęt zaowocował* ***sukcesem i rybami na macie****.* (I)
197. *To wywołało* ***straty****.* (AP)

Przykłady bułgarskie

198. *Любопитството ти ще причини* ***смущение****.* (I)
199. *Лекарска грешка доведе* ***до ампутация на ръка****.* (I)
200. *Публикуването на тайни писма на папата предизвика* ***скандал*** *в Италия.* (I)
201. *Това е предизвикало* ***инцидент между Япония и Китай****.* (AB)

4.3.2. Nieokreślone nominalizacje z fakultatywnymi określnikami adnominalnymi

Na uznanie wyrażenia za określnik fakultatywny ma wpływ jego wartość i kontekst, który modyfikuje. Fakultatywne są wszystkie elementy niezaimkowe (np. przymiotniki, imiesłowy, wyrażenia ilościowe itp.) oraz zaimki nieokreślone, które modyfikują znaczenie frazy nieokreślonej per se, tj. pojęcia ogólnego w pozycji szczegółowej, i nie stanowią realizacji pozycji argumentowej. W przypadku niezaimkowych określników można mówić o pewnego rodzaju kompensacji braku jednoznacznego wyznaczenia. O szczegółowości pozycji decyduje aktualny charakter predykatu relacyjnego.

4.3.2.1. Nieokreślone nominalizacje z niezaimkowymi fakultatywnymi określnikami adnominalnymi

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa dopuszcza frazy efekty nominalizacji z fakultatywnymi określnikami.

Przykłady polskie

202. *W wyniku* ***kilku operacji*** *w szpitalach polowych, a później w kraju paraliż minął.* (NKJP)
203. *Zakochany w szesnastoletniej prostytutce z londyńskiej Oxford Street, De Quincey w kilkanaście lat po jej śmierci obcuje z nią dzięki* ***narkotycznej wizji*** *gdzieś w Azji pośród palm.* (NKJP)
204. ***Paniczny strach PiS-u*** *spowodował to, że mam taki zapał do tej pracy, jakiego wcześniej nie miałem.* (I)
205. *Wskutek* ***rozmaitych wstawiennictw*** *sprawa zakończyła się degradacją i odstawieniem do Galicji.* (NKJP)
206. *Niestety, z powodu* ***różnych formalnych wymogów*** *nie mam możliwości pracować w tym zawodzie.* (KJP)
207. *Matka rozpacza z powodu* ***dziwnego zachowania swojej córki***. (I)
208. *Przez* ***głupie żarty*** *tramwaj mógł się wywrócić!* (I)
209. *Gra jest ciekawa za sprawą* ***śmiesznej fabuły***. (I)
210. *Dzięki* ***szybkiej akcji służb*** *nie ma większej ilości ofiar.* (I)
211. *W rezultacie* ***długich negocjacji*** *– 19 listopada 2013 r., w czasie prezydencji litewskiej – Parlament przyjął uzgodniony budżet UE na lata 2014–2020.* (I)
212. *Dwie godziny później, w efekcie* ***kilku eksplozji na pokładzie***, *okręt zatonął.* (I)
213. *Jej rozpacz jako reakcja na sprzedaż majątku szybko przeradza się w radość z powodu* ***rychłej podróży do Paryża***. (I)

Przykłady bułgarskie

214. ***Лекарска грешка*** *доведе до ампутация на ръка.* (I)
215. *Ръководството на Велбъжд иска преиграване на мача с ЦСКА (1:1) заради* ***формални нарушения на правилника****.* (BK)
216. *Ирландия, започвайки далеч след нас, сега е почти първа ИТ сила в Европа, благодарение* ***на солидна държавна политика****.* (BK)
217. *NISSAN CONCEPT 2020 Vision Gran Turismo произлезе* ***от дизайнерско проучване сред световна извадка от млади дизайнери на Nissan****.* (I)
218. *За пръв път в българската история едно правителство пада в резултат* ***на студентски протести****.* (BK)
219. *Стопанинът на грижливо построения и обезопасен гълъбарник, след неколкократни опити, най-сетне успя да се сдобие с поколение вследствие* ***на особен експеримент****.* (BK)
220. *Той попада в София и поради* ***лоши метеорологични условия*** *не може да продължи със самолет.* (BK)
221. ***Известно забавяне*** *произтече от факта, че изисквах списък с потенциални клиенти, който да е 2 пъти по-голям.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja skutkowa dopuszcza nieokreślone frazy efekty nominalizacji rozbudowane o treści nieimplikowane.

Przykłady polskie

222. *Niepoprawne wykonywanie ćwiczenia doprowadziło* ***do drobnego wypadku****.* (I)
223. ***Świąteczne obżarstwo*** *zaskutkowalo długim spankiem.* (I)
224. *Dało to prosty efekt w postaci* ***gwałtownego zwiększenia populacji****.* (I)

Przykłady bułgarskie

225. ***Поройни дъждове*** *причиниха нови наводнения на Балканите.* (I)
226. *Перманентно пиянство доведе* ***до зловещо клане между баща и син****.* (I)
227. ***Умишлен пожар*** *причини големи материални загуби в пловдивското село Устина.* (I)
228. *Пиян предизвика* ***тежка катастрофа*** *в Казанлък.* (I)
229. *Новата европейска валута […] доведе* ***до куп обърквания*** *в първите дни.* (BK)
230. *Неспособността на опозиционните сили да съставят правителство доведе* ***до политически хаос*** *в страната.* (BK)
231. *Другата възможност обаче – програмираните мутации, предизвика* ***сериозни дебати сред научната общност*** *с идеята, че организмите могат да насочват мутациите към точно определени гени.* (BK)

4.3.2.2. Nominalizacje z zaimkiem nieokreślonym przy centrum frazy

Tradycyjnie uznawane za wykładniki nieokreśloności zaimki przymiotne nieokreślone w efekcie procesu nominalizacji mogą występować przy wykładniku treści propozycjonalnej. Zgodnie z przyjętym modelem ich treścią nie jest jednak nieokreśloność, lecz (różnie motywowana) „negacja wskazania" (Polański, 1999, s. 657). Grupa ta jest niejednorodna semantycznie i dlatego poszczególne typy zostaną omówione w osobnych podpunktach w ramach ekwiwalencji międzyjęzykowej.

4.3.2.2.1. Nominalizacje z zaimkami pol. *jakiś*; bułg. *някакъв*

Zaimki pol. *jakiś* oraz bułg. *някакъв* wyrażają zanegowanie wskazania uwarunkowane niewiedzą nadawcy komunikatu (Polański, 1999, s. 657). Warto zwrócić uwagę na dość szerokie występowanie w obu językach wyrażeń tautologicznych typu pol. *jakieś przyczyny spowodowały*, *z powodu jakiejś przyczyny*; bułg. *поради някаква причина*, *доведе до някакъв резултат* itp.

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa dopuszcza frazy omawianego typu.

Przykłady polskie

232. ***Jakieś powody*** *doprowadziły do tego, że się oddaliliście.* (I)
233. *Niemniej* ***jakieś przyczyny*** *spowodowały, że niemal na całym świecie osiemnaście lat uznano za granicę pewnej dojrzałości.* (I)
234. *Nie możesz mu wytłumaczyć z powodu* ***jakiejś przyczyny****.* (I)
235. *W konsekwencji* ***jakiegoś błędu popełnionego przez człowieka*** *utracono połowę zdjęć przesyłanych przez Huygensa podczas opadania […].* (I)
236. *Tymczasem, ze względu* ***na jakieś techniczne perturbacje związane z obsługą****, zaplanowana godzina jego startu na zadanie dawno już minęła.* (KJP)
237. *Unikam seksu z* ***jakiegoś strachu****.* (I)
238. ***Jakieś czary*** *spowodowały, że nawet pod wodą z Pumpkin's Headów wydobywało się światło.* (I)
239. *Ale… żadne z nas nie zajęło się tą pracą z powodu* ***jakiejś szczególnej miłości do biurokracji Familii****.* (NKJP)
240. ***Jakieś zdarzenie*** *spowodowało, że zajęci zwykle swoimi sprawami starsi łowcy z przejęciem zaczęli z podnieceniem wymieniać plotki.* (I)
241. *I tylko chwilowo, na skutek* ***jakiegoś tajemniczego zbiegu okoliczności****, występują w tej roli.* (NKJP)
242. *W rezultacie* ***jakiegoś niepojętego przypadku*** *moje ja, moja świadomość, moje widzenie, odbieranie i pojmowanie świata siedzi nie w Chińczyku Chen-Chin, tylko w Polaku Piotrze Wierzbickim.* (NKJP)

243. *Do wybuchu doszło* <u>*wskutek*</u> ***jakiegoś mechanicznego impulsu***. (NKJP)
244. *Niestety wisi nade mną widmo tej formy porodu* <u>*przez wzgląd*</u> ***na jakieś zmiany na siatkówce oka***. (I)
245. ***Jakiś przypadkowy rzut rożny*** <u>*doprowadził*</u> *do przegranej*. (I)

<u>Przykłady bułgarskie</u>

246. <u>*Поради*</u> ***някаква причина***, *това много ме издразни*. (KJB)
247. <u>*Поради*</u> ***някаква техническа грешка*** *тези снимки не са излезли в предишната публикация*. (I)
248. <u>*Поради*</u> ***някакъв дефект на кръвообращението***, *кожата му се зачервяваше, той изглеждаше засрамен и това несъмнено не вдъхваше особено доверие*. (I)
249. *Отново няма да получа сертификат*, <u>*поради*</u> ***някакво недоразумение***, *както при GeoGebra*. (I)
250. *Но се наложи да се оттегли, без да дочака пенсия*, <u>*заради*</u> ***някакво дребно недоразумение***. (I)
251. *Проблемите, които описвате, са* <u>*вследствие*</u> ***някакво нервно разстройство***. (I)
252. *И тогава (изненадващо дори за мен)*, <u>*вследствие*</u> ***на някакво оптично изкривяване***, *тази част, която трябва винаги да е отпред (с нос, уста, очи, гърди и фалос), най-смущаващо зад задната се озовава*. (KJB)
253. *Пациентите му бяха починали* <u>*вследствие*</u> ***на някакво неизвестно инфекциозно заболяване***. (KJB)
254. <u>*В резултат*</u> ***на някакво тяхно причудливо хрумване***, *Джордж и Ана бяха отворили кралския сандък със сценични костюми и бяха намерили златна маска, с която да прикрият нейното добре познато лице*. (KJB)
255. *Качи се* <u>*по повод*</u> ***на някакво дело***, *в което защитаваше иск на родител към приятеля на дъщерята, самоубила се от кулата*. (KJB)
256. *Това становище е* <u>*по*</u> ***някаква молба на оспорваща***. (I)
257. *В затвора* <u>*по причина*</u> ***на някаква голяма авария*** *пламнал страшен пожар*. (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja skutkowa dopuszcza frazy omawianego typu.

<u>Przykłady polskie</u>

258. *Ten fakt* <u>*doprowadził*</u> ***do jakiegoś konfliktu między woźnicą a ariańskim patronem czy ministrem kościoła***. (I)
259. *Deszcz meteorytów* <u>spowodował</u> ***jakieś zmiany w jej szkielecie***. (I)
260. *Te styropianowe dziady* <u>*doprowadzą*</u> ***do jakiegoś krachu***. (I)

Przykłady bułgarskie

261. *Това ще* *доведе* ***до някакъв резултат.*** (KJB)

262. *Интуицията ви със сигурност ще* *предизвика* ***някаква реакция на тялото.*** (I)

4.3.2.2.2. Nominalizacje z zaimkami pol. *pewien/jeden/niejaki*; bułg. *един*

W języku polskim występuje uwarunkowana stylistycznie konkurencja form *jeden* vs *pewien* (ta pierwsza jest charakterystyczna bardziej dla języka mówionego). Status bułgarskiego *един* jest natomiast niejasny, w części prac uznawane jest tradycyjnie za zaimek nieokreślony, w innych natomiast za rodzajnik nieokreślony (Koseska-Toszewa i in., 2007; Penchev, 2005). Zważywszy na wyższe nasycenie nominalizacjami tekstów z rejestru niemówionego (niepotocznego) można spodziewać się częstszego występowania zaimka *pewien* przy centrum frazy efektu nominalizacji. Zaimek *niejaki* jest niewątpliwie najbardziej obciążony stylistycznie, rysuje się również pewna preferencja do jego szerszego stosowania przed nazwami nacechowanymi jako [+Hum]. Znaczenie omawianych zaimków w obu językach określane bywa jako egzystencjalność presuponująca jednostkowość (por. np. Banasiak 2018). Ponownie należy podkreślić – treścią zaimka nie jest nieokreśloność, tylko negacja (odmowa) wskazania (tym razem jednak uwarunkowana nie przyczynami obiektywnymi, ale wolą nadawcy komunikatu) (por. Penchev, 2005; Polański, 1999, s. 658). Różnica między polszczyzną a językiem bułgarskim polega zatem na szerszym inwentarzu polskich wykładników omawianych treści, które stosowane są jednak w mniej systematyczny sposób.

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa dopuszcza realizację przez frazę rozbudowaną o wyrażenia omawianej klasy.

Przykłady polskie

263. *Wskutek* ***pewnego zbiegu okoliczności*** *zmuszeni są porwać zamożnego biznesmena.* (I)

264. *Na skutek* ***pewnego nieporozumienia ze świętym Piotrem*** *– bo i zaświaty maczają palce w intrydze – kameralny dom pod Londynem zamieszkują dwie pary.* (I)

265. *W efekcie* ***pewnego szczególnie groźnego sztormu*** *zniszczeniu uległy na wpół ukończone budynki.* (I)

266. *Udało się to dopiero* *w rezultacie* ***pewnego incydentu o polskim wydźwięku.*** (I)

267. ***Sprowadzenie specjalnego cudotwórcy z zagranicy na Stadion Narodowy*** *spowodowało* *pewien cud, tyle że nie ten oczekiwany, ale poboczny.* (I)

268. ***Pewne twoje zachowanie*** *spowodowało, że jesteś teraz powszechnie nielubiany.* (AP)

269. *Przybyliśmy tu* *na* ***pewien rozkaz.*** (I)

270. *Kocham życie – wszystko z powodu* ***jednej decyzji****.* (I)
271. *Właśnie kamień spadł mi z serca z powodu* ***jednej sytuacji****.* (I)
272. *A z powodu* ***jednej sytuacji, która nie była zależna ode mnie,*** *nagle zostałam zjechana i to nie przez Ciebie.* (I)
273. *Ataki Arabów trwały jednak w istocie aż do wieku XII i wskutek* ***jednego z nich****, w 793 roku, La Seu d'Urgell zostało zrównane z ziemią przez wycofujące się wojska.* (I)
274. *Nie mogę przekreślić całego życia przez* ***jeden błąd****.* (I)
275. *Po pierwsze z powodu* ***niejakiego podobieństwa utworów*** *– nie, nie w sensie muzycznym, a lirycznym: oba kawałki to utwory miłosne.* (I)
276. *Kiedy byłam tam 3 tygodnie temu, to dosłownie zastałam puste półki z powodu* ***niejakiego remontu****.* (I)
277. *Tak więc wskutek* ***niejakiego cynizmu*** *postanowiłem jednak utrzymać się w zawodzie dziennikarza filmowego.* (I)

Przykłady bułgarskie

278. *Дълго време бях сърдита заради* ***една смърт****.* (I)
279. *Само обаче вследствие* ***на едно схоластично мъдруване,*** *тая Църква е могла да отдели Изповедта от разкаянието.* (I)
280. *Вечерта по причина* ***на едно неразположение*** *аз не излязох.* (I)
281. *По причина* ***на някакви си частни недоразумения с притежателя на печатницата „Свобода“*** *ние сме принудени да печатим листа си на друго място.* (KJB)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Pozycja skutkowa dopuszcza realizację z omawianym elementem.

Przykłady polskie

282. *Przez ponad trzydzieści lat rynek żywnościowy Unii był w miarę stabilny, a to doprowadziło do* ***pewnego uśpienia naszej czujności****.* (I)
283. *Już to doprowadziło* ***do pewnego wzmocnienia złotego****.* (I)
284. *Moje doświadczenie jako organizatora dało efekt w postaci* ***pewnego zaaktywizowania społeczności uczniowskiej i nauczycielskiej****.* (I)
285. *Samowolne oddalenie do toalety spowodowało* ***niejakie poruszenie u ochrony zawiadomionej przez przewodnika****, ale wszystko skończyło się dobrze.* (I)

Przykłady bułgarskie

286. *Това е довело* ***до едно несправедливо, дори презрително отношение,*** *както към самото овчарство, така и към думата овчар.* (I)

287. *Такива явления, които съпътстваха периода на прехода, като безработицата, миграционните движения, икономическата и политическата нестабилност (кризата през ’97), желанията и разочарованията на хората да забогатеят бързо,* <u>*причиниха*</u> ***една криза на идентичността при много индивиди****, което се отрази и в семейните отношения.* (I)
288. *Но също така* <u>*доведе*</u> ***до едно по-прискърбно развитие****.* (KJB)

4.3.2.2.3. Nominalizacje z zaimkami pol. *niektóre* (*niektóry*), *któryś*; bułg. *някой*

Paralelizm funkcjonowania bułg. zaimka *някой* i jego polskiego ekwiwalentu *niektóry* jest jedynie częściowy, ponieważ w polszczyźnie formy liczby pojedynczej mają z synchronicznego punktu widzenia jedynie potencjalny charakter („niektóre – Poradnia językowa PWN”, b.d.). Wydaje się, że obecnie w jego miejsce stosuje się zaimek pol. *któryś*. W obu badanych językach dystrybucja zaimków omawianej klasy jest szczególnie szeroka w kontekstach nieaktualnych i nacechowanych modalnie (które wykraczają poza materiał objęty badaniem). Możliwe są również konstrukcje ekspresywne, por. przykł. 292. Warto odnotować, że omawiane zaimki wydają się operować często na zbiorach zupełnych (określonych).

Pozycja predykatowo argumentowa p_{Caus}

<u>**Przykłady polskie**</u>

289. *Mniej niż 1% pacjentek wycofało się z badań* <u>*z powodu*</u> ***któregoś z tych objawów****.* (I)
290. <u>*Na skutek*</u> ***któregoś z wypadków samochodowych*** *(a było ich kilka) coś się w kręgosłupie zablokowało.* (I)
291. ***Któreś z tych zdarzeń*** <u>*doprowadziło*</u> *do katastrofy.* (AP)
292. *Unia ufundowała modernizację,* <u>*dzięki*</u> ***któremuś tam programowi****.* (I)

<u>**Przykłady bułgarskie**</u>

293. *Представете си, че преди 125 000 години малкото количество наши предци в източната част на Африка са били унищожени* <u>*в резултат*</u> ***на някоя катастрофа****.* (I)
294. *Явно и той не дава гласност на нещата* <u>*поради*</u> ***някоя причина****.* (I)
295. *Балансът не ти се получава* <u>*поради*</u> ***някоя грешка по сметките****.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

<u>**Przykłady polskie**</u>

296. ***Opóźniony rozwój M.*** <u>*spowodowało*</u> *któreś z wcześniej podanych szczepień.* (I)
297. *Pijaństwo* <u>*zaowocowało*</u> ***którąś z kolei interwencją policji****.* (AP)
298. *To pytanie* <u>*spowodowało*</u> ***niektóre rozbieżności u uczestników Soboru w Halkidonie****.* (I)

<u>**Przykłady bułgarskie**</u>

299. *В Пловдив това <u>е довело</u> **до някои сериозни последствия**.* (I)
300. *Но снегът <u>причини</u> **някое безпокойство на Западния Бряг**.* (I)
301. *Това <u>ще доведе</u> **до някое ранно изгонване**.* (I)

4.4. Pronominalizacja/prosentencjalizacja

Istotną rolę z punktu widzenia budowania spójności semantycznej tekstu odgrywa anafora, którą Z. Topolińska określa jako wtórny system odniesienia w tekście (Grochowski i in., 1984, s. 323). K. Polański w *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* definiuje anaforę jako relację, „która wiąże ze sobą dwa wyrażenia: anaforyzowane i anaforyczne, występujące bądź w tym samym zdaniu, bądź w różnych zdaniach należących do jednego wypowiedzenia wielozdaniowego, określanego jako tekst spójny" (Polański, 1999, s. 41). Problematyka anafory jest niezwykle skomplikowana z teoretycznego punktu widzenia i rozpatrywana bywa jako zwykła substytucja tekstowa, jeden z przejawów koreferencyjności lub kwantyfikacji (Kościerzyńska, 2005; Polański, 1999, ss. 41–43). Nasuwa się również możliwość takiego ujęcia omawianego zjawiska, które nawiązywałoby do rozwiązań teoretycznych charakterystycznych dla języków informacyjno-wyszukiwawczych, a mianowicie do uznania, że wyrażenie anaforyczne posiada denotację aktualną (referencję) bezpośrednią, ponieważ odsyła do wyrażenia anaforyzowanego w tekście i pośrednią równą tej wyrażenia anaforyzowanego (Bojar & Babik, 2002, ss. 47, 143–144).

Zaimki wskazujące – często uznawane w językach bezrodzajnikowych za swoisty ekwiwalent rodzajnika określonego – nie uczestniczą bezpośrednio w wyrażaniu intensjonalnej zupełności. Istotny wydaje się jednak fakt, że również jej nie „reflektują", jak czyni to rodzajnik w językach rodzajnikowych. Deskrypcje określone intensjonalnie, tj. na mocy swojej wartości pojęciowej są niekompatybilne z zaimkami wskazującymi w funkcji deiktycznej i anaforycznej zarówno w języku polskim, jak i w języku bułgarskim. Fakt ten wydaje się zbyt mało akcentowany w opracowaniach konfrontatywnych poświęconych kategorii określoności/nieokreśloności, gdzie często właśnie zaimki wskazujące podaje się jako ekwiwalenty rodzajnika określonego, por.

302. pol. *Z powodu tej śmierci Jana Pawła II nic nie dało się obejrzeć w telewizji.* vs *Z powodu śmierci Jana Pawła II popłakałam się.*

Zaimek wskazujący, jeśli występuje przy centrum frazy reprezentującej propozycję intensjonalnie zupełną, pełni – jak widać – funkcję ekspresywną i jego błędne użycie może być źródłem istotnych zakłóceń w komunikacji.

Rodzajnik określony w języku bułgarskim istotnie może być składnikiem wyrażeń anaforycznych. W takim właśnie użyciu konkuruje on z zaimkami wskazującymi w funkcji anaforycznej i można uznać, że w języku polskim jego ekwiwalentami są właśnie zaimki anaforyczne lub jego odpowiednika wskazać nie można (por. niżej). Pojęcie anafory, jak stwierdza K. Polański, jest pojęciem szerszym od pronominalizacji (Polański, 1999, s. 43). Bardziej eksplicytna metoda anaforyzacji polega na zastąpieniu pełnoznacznego czasownika bądź ekwiwalentnego abstractum leksemami w rodzaju: *fakt*, *wydarzenie*, *zdarzenie*, *uczynić*, *zrobić*, *stać się* (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 36–37; Niziołek, 2002). Reprezentacja argumentu propozycjonalnego przez zaimek (pol. *to*, bułg. *това*) stanowi skrajny przejaw kondensacji treści polegający na odesłaniu prostego formalnie i semantycznie elementu językowego do innego elementu o bardziej złożonym charakterze. Pronominalizacja/prosentencjalizacja argumentu propozycjonalnego wymaga zatem ścisłej kooperacji z kontekstem i/bądź konsytuacją i wiązać się może z szeroko rozumianą anaforą. Rozróżnienie obu zjawisk ma jednak charakter stricte formalny, na co wskazuje K. Polański:

> Prosentencjalizacja pozwala uniknąć powtarzania całych zdań. Zastępuje zdanie tak jak pronominalizacja zastępuje frazy nominalne i adwerbialne. Środkami służącymi prosentencjalizacji są niektóre formy pronominalne i szereg rzeczowników abstrakcyjnych o znaczeniu ogólnym jak fakt czy kwestia (Polański, 1972, s. 12)[1].

Dystynkcja ta wymaga wyjścia poza poziom zdania złożonego i jest nierelewantna z punktu widzenia składniowej dopuszczalności transform obu typów.

Zbadanie reguł rządzących tekstową dopuszczalnością tego rodzaju struktur, choć niewątpliwie cenne, wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Z konieczności ograniczę się jedynie do uwzględnienia dopuszczalności zaimkowej realizacji argumentu propozycjonalnego przy danym wyrażeniu predykatywnym. Określenie inwentarza jednostek leksykalnych dopuszczających tego rodzaju przekształcenie może posłużyć dalszym badaniom nad ich uwarunkowaniami tekstowymi i pozajęzykowymi. Należy również zaznaczyć, że poprzednikiem wyrażenia anaforycznego (tj. wyrażeniem anaforyzowanym) może być wyrażenie wyznaczone w sposób jednoznaczny, ale nie jest to bynajmniej regułą. Mimo wyraźnej dystynkcji między propozycjami intensjonalnie zupełnymi i wyznaczonymi poprzez mechanizm anafory uwzględnienie tych ostatnich w opisie jest uzasadnione, ponieważ deskrypcje nowe w danym dyskursie (ang. *discourse-new*

---

[1] „Prosententialization allows to avoid the repetition of whole sentences. It stands for the sentence as pronominalization stands for nominal and adverbial phrases. The means for prosententialization are some pronominal forms and several abstract nouns of general meaning like fact and question".

descriptions) stanowią jedynie ok. 50% tzw. deskrypcji określonych w tekstach (Poesio & Vieira, 1998).

4.4.1. Realizacja p_{Caus} poprzez zaimek wskazujący przy wyrażeniach predykatywnych przyimkowych

Wyrażenia predykatywne polskie *na* i *z* oraz bułgarskie *no* nie dopuszczają pronominalizacji pozycji p_{Caus}. Z kolei bułgarski przyimek *om* taką formalizację dopuszcza rzadko, tylko w zdaniach korespondujących z polskim przyimkiem *od* (w zdaniach korespondujących z polskim *z* taka strukturalizacja nie jest możliwa).

Przykłady polskie

303. **Z tego zostałem w domu.* vs *Ze strachu zostałem w domu.*
304. **Więźniowie zostali rozstrzelani na to.* vs *Więźniowie zostali rozstrzelani na rozkaz Moskwy.*

Przykłady bułgarskie

305. **Затворниците бяха разстреляни по това.* vs *Затворниците бяха разстреляни по заповед на Москва.*
306. **Нищо не казах от това.* vs *Нищо не казах от страх.*
307. *От това съм станал по-мъдър.*

W badanej klasie zjawisk należy wyróżnić użycie zaimka w postpozycji do wyrażenia predykatywnego przyimkowego oraz użycie zaimka w prepozycji względem członu nominalnego przyimka złożonego.

Pozostałe jednostki nie przejawiają podobnych blokad, a rysujące się różnice ilościowe (niechęć do tworzenia transform zaimkowych przy danym wyrażeniu predykatywnym, względnie preferencja dla innego wyrażenia predykatywnego) sprowadzają się w zasadzie do kwestii stylistycznych (niesystemowych). Żadne przyimkowe wyrażenie predykatywne w obu badanych językach nie dopuszcza pronominalizacji/prosentencjalizacji (ani nominalizacji) p_{Eff}.

Tabela 47. Dopuszczalność pronominalizacji/prosentencjalizacji p_{Caus} przy przyimkowych wyrażeniach predykatywnych w języku polskim

Wyrażenie predykatywne	Dopuszczalność pronominalizacji/ prosentencjalizacji p_{Caus}
dzięki	+
na	-
na skutek	+
od	+
przez	+

Wyrażenie predykatywne	Dopuszczalność pronominalizacji/ prosentencjalizacji p_{Caus}
przez wzgląd	+
skutkiem	+
w efekcie	+
w konsekwencji	+
w następstwie	+
w rezultacie	+
wobec	+
wskutek	+
z	-
z przyczyny	+
z powodu	+
z racji	+
za przyczyną	+
ze względu	+

Tabela 48. Dopuszczalność pronominalizacji/prosentencjalizacji p_{Caus} przy przyimkowych wyrażeniach predykatywnych w języku bułgarskim

Wyrażenie predykatywne	Dopuszczalność pronominalizacji/ prosentencjalizacji p_{Caus}
благодарение	+
в резултат	+
вследствие	+
заради	+
от	+ (ograniczone)
по	-
по повод	+
по причина	+
по случай	+

4.4.2. Realizacja p_{Caus} przez zaimek wskazujący w postpozycji przy przyimkowych wyrażeniach predykatywnych

<u>**Przykłady polskie**</u>

308. *<u>Dzięki</u> **temu** OFE nie będą zwiększać długu państwa.* (I)
309. *<u>Na skutek</u> **tego** sprężyna wydłużyła się o 0,5 cm.* (I)
310. *Rozbolała mnie <u>od</u> **tego** głowa.* (I)

311. *Przez* ***to*** *staliśmy się uczestnikami tego seansu nienawiści.* (I)
312. *Właśnie przez wzgląd* ***na to*** *– ktoś postanowił udawać, że tam cmentarza nie ma; trudno wszak mieszkać, mając pod oknami cmentarz.* (I)
313. *W wyniku* ***tego*** *zatkany był cienki wężyk odpowietrzenia pompy wody.* (I)
314. *W następstwie* ***tego*** *powstał specyficzny mikroklimat (ustrój) termiczny powietrza nad zbiornikiem i w jego otoczeniu.* (I)
315. *W konsekwencji* ***tego*** *Zamawiający obciążył Wykonawcę kosztami owego podwykonawstwa zastępczego, a także kosztami bezpośrednimi.* (I)
316. *Wobec* ***tego*** *trzeba gnać do dealera po Street Tripla za 29 900 zł + pakiet stylizacyjny o wartości 1800 zł.* (I)
317. *Wskutek* ***tego*** *w XIX wieku rozwój sztuki odbywa się skokami.* (I)
318. *Za przyczyną* ***tego*** *czytelnik poznaje bohaterów i zdarzenia fragmentarycznie, zależnie od toku myśli Wiktora.* (I)
319. *Właśnie z powodu* ***tego*** *Jezus stał się nosicielem grzechu za nas […].* (I)
320. *Z racji* ***tego*** *dostałam skierowanie do pulmonologa […].* (I)
321. *Między innymi ze względu* ***na to*** *postanowił ostatniego lata przeprowadzić się do Barcelony z Florydy w USA, gdzie przez dłuższy czas rezydował.* (I)

Przykłady bułgarskie

322. *Благодарение* ***на това*** *Сърбия получава финансова помощ от Европейския съюз.* (I)
323. *В резултат* ***на това****, на мрежовите оператори може да бъдат начислени до €1 милион.* (I)
324. *Вследствие* ***на това*** *и асансьорите са ръждясали.* (I)
325. *Заради* ***това*** *България обича Григор.* (I)
326. *По повод* ***на това*** *беше организиран елегантен коктейл, на който присъстваха повече от 100 гости.* (I)
327. *По причина* ***на това*** *много бежанци са принудени да отричат политическата си принадлежност и да крият политическата си дейност.* (I)
328. *Поради* ***това*** *сърцето ми трепери и се измества от мястото си.* (I)

4.4.3. Realizacja p_{Caus} poprzez zaimek wskazujący przy członie nominalnym przyimka złożonego

W obu badanych językach istnieje grupa przyimków złożonych, które zawierają składnik nominalny. Na szczególną uwagę zasługują te z nich, które dopuszczają wystąpienie zaimków (i innych modyfikatorów adnominalnych) w pozycji przy członie nominalnym wyrażenia predykatywnego. Warto odnotować, że jeśli człon nominalny stanowi nazwa

drugiego terminału relacji przyczynowo-skutkowej (np. *skutek*, *konsekwencja* itp.), to jego zespolenie z zaimkiem wskazującym jest niemożliwe. Jeśli natomiast nazywa pierwszy terminał relacji (np. *przyczyna*, *powód*), to taka formalizacja jest możliwa. Mamy zatem prawdopodobnie do czynienia z uwarunkowaniem semantycznym.

Tabela 49. Dopuszczalność realizacji przez zaimek wskazujący przy nominalnym składniku przyimka złożonego w języku polskim

Wyrażenie predykatywne z komponentem nominalnym	Dopuszczalność realizacji przez zaimek wskazujący
na skutek	-
przez wzgląd	+
w efekcie	-
w konsekwencji	-
w następstwie	-
w rezultacie	-
wskutek	-
z przyczyny	+
z powodu	+
z racji	+
za przyczyną	+
ze względu	+

Tabela 50. Dopuszczalność realizacji przez zaimek wskazujący przy nominalnym składniku przyimka złożonego w języku bułgarskim

Wyrażenie predykatywne z komponentem nominalnym	Dopuszczalność realizacji przez zaimek wskazujący
в резултат	-
вследствие	-
по повод	+
по причина	+
по случай	+

Przykłady polskie

329. *Przez* ***ten*** *względ mianowicie parkujemy gdzie indziej.* (I)
330. *To właśnie przez* ***ten*** *wzgląd zdecydowałem się na tę potyczkę.* (I)
331. *I właśnie za* ***tą*** *przyczyną szóstego sierpnia 1915 roku Niemcy postanowili zaatakować twierdzę za pomocą gazów bojowych.* (I)
332. *Z* ***tego*** *względu nadchodzący rok dla Japonii może okazać się jednym z trudniejszych w trwającym obecnie dziesięcioleciu.* (I)

333. *Z **tej** racji trzeba podkreślić, że notebooki stanowią przyszłość informatyczną w polskich domach.* (AP)
334. *Z **tego** powodu pojechał kiedyś do agencji towarzyskiej.* (I)
335. *Z **tej** przyczyny zrodziliśmy się bez wprawy […].* (I) (W. Szymborska)

Przykłady bułgarskie

336. *По **този** повод се състоя церемония пред Паметника на Незнайния воин в София.* (I)
337. *По **тази** причина и от Комисията предполагат, че причината за намаляване на доставките е техническа.* (I)
338. *По **този** случай на 5 март се състоя Интерпарламентарна сесия, ръководена от Комисията по права на жените и равнопоставеност на половете и Комисията за култура и образование и с участието на парламентаристи от ЕП и националните парламенти на страните членки.* (I)

4.4.4. Realizacja p_{Caus} poprzez rodzajnik przy członie nominalnym przyimka złożonego

W języku bułgarskim zwraca uwagę możliwość substytucji zaimka wskazującego w wyrażeniu anaforycznym przez tzw. rodzajnik określony. Jest to szczególnie ciekawe, kiedy wyrażeniem anaforycznym jest część nominalna wyrażenia predykatywnego złożonego. Można wtedy mówić o rodzajniku jako wykładniku argumentu propozycjonalnego (propozycji) w tym samym sensie, co o zaimku w procesie prosentencjalizacji/pronominalizacji. Wydaje się, że przeczy to sądowi, że

> To nie pociąga za sobą faktu, że rodzajnik określony wyraża propozycję albo powinien być rozpatrywany jako rodzaj zdania (Lambrecht, 1996, s. 53)[2].

Jest to (rzecz jasna) funkcja bardzo nietypowa, ale tym bardziej godna odnotowania.

Przykłady bułgarskie

339. *По причина**та**, изтъкната по-горе, се старае да не оценява качества на служителите, като например, „отговорен“, „дисциплиниран“, „лоялен“, „изпълнителен“, „примерен“, „организиран“.* (I)
340. *По случа**я** ще бъдат взети мерки, колегата 183 ще бъде проверен.* (I)
341. *По повод**а** […] Лукарски каза, че мястото не го удовлетворява, защото всеки иска да е по-напред.* (I)
342. *По повод**а** Бойко Борисов се чу с премиера Рахой и шефа на Европол.* (I)

---

[2] „This does not entail that the definite article expresses a proposition or should be viewed as a kind of sentence".

343. *<u>По повод**а**</u> стегнахме старата ни пейка пред Информационно бюро на Европейския парламент за България – нека е по-хубава и по-здрава!* (I)
344. *Водачът на АТАКА Волен Сидеров заяви <u>по повод**а**</u>, че Апостола живее във всеки един честен български патриот.* (I)
345. *Пред Клуб Z обвинител № 1 Сотир Цацаров каза <u>по повод**а**</u>, че гарантира, че при това ръководство на прокуратурата спрямо разследващия магистрат (столичното следствие е подчинено на СГП, б.р.) не са прилагани СРС.* (I)

4.4.5. Realizacja p_{Caus} poprzez zaimek wskazujący przy werbalnych wyrażeniach predykatywnych

W obu badanych językach werbalne wyrażenia predykatywne szeroko dopuszczają realizację argumentu p_{Caus} przez formę zaimka wskazującego.

<u>Przykłady polskie</u>

346. *<u>Doprowadzi</u> **to** wkrótce do sytuacji, gdy pozbawiona transcendentnych punktów odniesienia jednostka staje się sama sobie „sterem, żeglarzem, okrętem”.* (I)
347. *<u>Prowadzi</u> **to** do istotnych kłopotów – tylko w ubiegłym roku zbankrutowało kilkunastu członków stowarzyszenia.* (I)
348. *<u>Doprowadza</u> **to** do erozji naszego systemu wartości.* (I)
349. *To <u>wynika</u> właśnie **z tego**.* (AP)
350. *Twoje problemy <u>wzięły się</u> właśnie **z tego**.* (AP)
351. *<u>Pociągnie</u> **to** <u>za sobą</u> co najmniej 900 mln USD inwestycji.* (I)
352. *<u>Pociąga</u> **to** <u>za sobą</u> skromne rozmiary nadwyżki ekonomicznej […].* (I)
353. *<u>Zaowocowało</u> **to** powstaniem ogromnego rynku tanich płyt.* (I)
354. *<u>Spowodowało</u> **to** dramatyczne pogorszenie się warunków funkcjonowania wielu małych i średnich przedsiębiorstw.* (I)
355. *<u>Zaskutkowało</u> **to** tym, że koty na mojej działce też polują.* (I)
356. ***To** z kolei <u>zaowocuje</u> stopniowym zwiększaniem popytu krajowego już w drugiej połowie 2001 roku.* (I)

<u>Przykłady bułgarskie</u>

357. ***Това** <u>докара</u> до бяс Стоичков.* (I)
358. ***Това** <u>е довело</u> до инцидента.* (I)
359. ***Това** <u>предизвика</u> подигравки в известни кръгове.* (I)
360. ***Това** <u>причини</u> пристъп на ужасна кашлица, който го накара да се превие.* (I)
361. *Нашата погибел <u>произлезе</u> **от това**.* (I)
362. *Нещо добро <u>ще произтече</u> **от това**.* (AB)

4.4.6. Realizacja p_{Eff} poprzez zaimek wskazujący

Podobnie jak ma to miejsce w przypadku nominalizacji (por. wyżej), pronominalizacja/prosentencjalizacja pozycji predykatowo-argumentowej p_{Eff} jest dopuszczalna tylko dla wyrażeń predykatywnych werbalnych (syntetycznych i analitycznych).

Przykłady polskie

363. *Doprowadziło* ***do tego*** *ścisłe przestrzeganie procesu technologicznego wypracowanego przez stulecia.* (I)
364. *Twoja głupota pociągnęła* ***to*** *za sobą.* (AP)
365. *Niestosowanie się do reguł współżycia właśnie* ***tym*** *zaowocowało.* (AP)
366. *To on* ***to*** *spowodował.* (I)
367. *Bezmyślność kierowcy* ***tym*** *właśnie zaskutkowała.* (AP)

Przykłady bułgarskie

368. *Ангажиментът, който поеха служителите, подкрепата, която получават от политическото и професионалното ръководство, доведе* ***до това****.* (I)
369. *Църквата ме докара* ***до това****.* (AB)
370. *Самата криза предизвика* ***това****.* (AB)
371. *Спорове в парламента предизвикаха* ***това****.* (AB)
372. *Арън Соркин предизвика* ***това*** *с присъствието си.* (I)
373. *Аз причиних* ***това****.* (I)
374. ***Това*** *произтече от определянето на присъединяването на България към ЕС като основен приоритет.* (I)
375. ***Това*** *произлезе от няколкоседмичните разговори между двете формации.* (I)
376. *Ма за жалост* ***всичко това*** *произлезе от моето малко постче.* (I)

4.5. Rozszczepienie argumentu propozycjonalnego

Do kolejnej klasy zjawisk typu nominalizacyjnego zaliczyć wypada tzw. rozszczepienie argumentu propozycjonalnego (por. Kiklewicz & Korytkowska, 2010, s. 369; Kiklewicz, 2017a, s. 64; Korytkowska & Kiklewicz, 2013). Zjawisko występuje głównie w pozycji przyczynowej. Jeśli wartość pojęciowa rozszczepionego argumentu propozycjonalnego jest nieznana nadawcy lub nie chce on jej eksplikować, to możliwe jest użycie językowej quasi-zmiennej, por. np. pol. *Janek spowodował czymś twoje zachowanie*, bułg. *Иван предизвика това с нещо.*

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Oba badane języki dopuszczają rozszczepienie pozycji przyczynowej przy werbalnych wyrażeniach predykatywnych. Argument przedmiotowy może realizować się przez kategorię osoby.

Przykłady polskie

377. *Znowu do remisu doprowadził **swoim trafieniem** z rzutu wolnego Marek.* (I)
378. ***Testator** przez nieznajomość instytucji prawa spadkowego doprowadził **swoim rozrządzeniem** do sytuacji innej, niż zamierzał.* (I)
379. *Doprowadził **swoim doradztwem** do wojen.* (I)
380. *W poprzedniej edycji sprawiłem **swoją postawą**, że zawodnik, który mnie ścigał, przystąpił do truchtu.* (I)
381. ***Jesus** sprawił **swoją grą**, że ponownie poczułem w sobie miłość do futbolu.* (I)
382. ***Pan** sprawił **swoją łaską**, że można było te ciemności przezwyciężać i pokonać światłem, którego On użyczał.* (I)
383. ***Freeman** sprawił **swoją obecnością**, że scenarzysta mógł do minimum zejść z kwestii jego psychologii.* (I)
384. ***Zawodnik Pittsburgh Penguins**, sprawił **swoją grą** i **niereformowalną fryzurą**, że Pittsburgh był uważany za „płetwową stolicę USA”.* (I)

Przykłady bułgarskie

385. ***Аз** го предизвиках **със своята глупост**.* (I)
386. *Достатъчно главоболия ни причини **със своята дързост** и нахалство!* (I)
387. ***Съдружникът** ви е довел до това **със своята низост**.* (I)
388. ***Човекът** е причинил това **със свръх-риболов, замърсяване, изсичане на горите**.* (I)
389. ***Блондинката**, която в момента е част от съдийското жури на Гласът на България по бТВ, предизвика това **със скоростното покачване на килограмите си**.* (I)
390. ***Исус** предизвикал това **със своите думи и действия**.* (I)
391. *Доведе **със своята беседа** всичките образовани събеседници до такова положение, че те не знаеха какво да му отговорят.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Na szczególną uwagę zasługuje w języku bułgarskim możliwość wystąpienia rozszczepienia argumentu p_{Eff} przy niektórych wyrażeniach predykatywnych.

392. *Предизвика **Го да докаже, че е Божий Син**.* (I)
393. *Втренчи се в дръзкото лице, предизвика **го да проговори**.* (I)
394. *Причиних **си да имам илюзии за хората**, които твърдяха, че ме обичат.* (I)

Możliwe, że w przykładach 392 i 393 obserwuje się realizację bliskoznaczną do pol. *sprowokować*. Wydaje się, że rozstrzygnięcie dylematu, jak interpretować konstrukcje powyższego typu, będzie zawsze arbitralne.

4.6. „Podniesienie" argumentu przedmiotowego

Przykład braku eksplicytacji treści propozycjonalnej stanowi tzw. „podniesienie" argumentu przedmiotowego, gdzie jedyną reprezentacją argumentu propozycjonalnego jest jedna z jego przedmiotowych pozycji argumentowych (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, ss. 41–44). Fraza „podniesiona" „zajmuje miejsce równorzędne z innymi członami zdania głównego, które jednak mają status wykładników treści argumentowych podstawowego wzorca semantycznego" (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 41). Modelowo rozszczepienie argumentu propozycjonalnego poprzedza transformację, której efektem jest „podniesienie" argumentu przedmiotowego. Jeśli nadawca komunikatu nie zna treści propozycjonalnej, można za jeden z etapów uznać formalizację z językową quasi-zmienną w pozycji rozszczepionego argumentu propozycjonalnego. Pozwala to uniknąć postulowania istnienia pewnego etapu formalizacji, którego nadawca nie mógł stworzyć ze względu na swoją niewiedzę odnośnie do właściwej treści propozycjonalnej.

Obecna w strukturze formalnej fraza argumentowa może zawężać zbiór klas jednostek dopuszczalnych w funkcji implicytnego wyrażenia predykatywnego, co podyktowane jest względami semantycznymi (cechy selekcyjne wyrażenia predykatywnego). Odtworzenie wartości członu propozycjonalnego nie zawsze jest jednak możliwe, nawet w ramach kooperacji z kontekstem (co odróżnia formalizacje tego typu od pronominalizacji/prosentencjalizacji). Może to wynikać z nieokreśloności implicytnej pozycji, służyć funkcji informacyjnej itd. (Korytkowska & Małdżiewa, 2002, s. 42). Ograniczenia w dopuszczalności tego rodzaju przekształceń są trudno uchwytne i mogą wiązać się z semantyką argumentu propozycjonalnego i/lub być uwarunkowane kontekstowo i sytuacyjnie. W pracy ograniczam się do zbadania wpływu wyrażenia predykatywnego na dopuszczalność „podniesienia" argumentu przedmiotowego. W wypadku wyrażeń predykatywnych z komponentem nominalnym możliwe jest jego zespolenie z zaimkowym czy nawet (rzadziej) przymiotnikowym wykładnikiem argumentu przedmiotowego z p_{Caus} (typ: *z maminego powodu*). Przekłada się to na pewną niechęć użytkowników języka do stosowania konstrukcji z zaimkami w pozycji otwartej przez wyrażenie predykatywne z członem nominalnym typu: pol. ?*z powodu ciebie*; bułg. ?*по повод на тебе*. Wydaje się, że część zdań jest obciążona stylistycznie (styl religijny, styl biblijny) por. np. *za przyczyną*, *z powodu* (z wykładnikiem argumentu w postpozycji). W odniesieniu do tego ostatniego możliwe są specyficzne konstrukcje typu: *Wyjechał z powodu ciebie i twojej głupoty*. Realizacje tego rodzaju, choć formalnie z koniunkcją, są funkcjonalnie zbliżone do tzw. rozszczepienia argumentu propozycjonalnego (por. 2.6). Warto także odnotować, że proces „podniesienia" argumentu jest często motywowany relewancją komunikacyjną i może wiązać się z tematycznością.

Dla wyrażeń predykatywnych werbalnych (czasowników i konstrukcji werbo-nominalnych) wskazać należy również możliwość realizacji argumentu przedmiotowego osobowego poprzez kategorię osoby. Wyróżnia to niejako syntaktycznie pozycję p_{Caus}. Oba badane języki należą do tzw. języków „pro-drop”[3], w przypadku pierwszej i drugiej osoby możliwe jest zatem zero syntaktyczne w pozycji podmiotu, zero w trzeciej osobie wymaga już jednak kooperacji z kontekstem.

Ograniczona sfera użycia niewerbalnych wyrażeń predykatywnych dopuszczających „podniesienie” argumentu przedmiotowego i ich niska liczebność, wynika zapewne częściowo z szerokiej dystrybucji werbalnych wyrażeń predykatywnych z wyniesioną frazą argumentową z p_{Caus}. Doszukiwać można się również wpływu stopnia skomplikowania semantycznej struktury wyjściowej. Na przykład polskie wyrażenia predykatywne *z* i *na* oraz bułgarskie *no* nie dopuszczają realizacji p_{Caus} w postaci podniesionego argumentu przedmiotowego, por.

Przykłady polskie

395. **Zrobił to na Marysię.*

396. **Zrobił to z Marysi.*

Przykłady bułgarskie

397. **Той постъпи така по Мария.*

398. **Той постъпи така от Мария.*

Ograniczenie to wynikać może z obciążenia funkcjonalnego zdań konstytuowanych przez omawiane wyrażenia predykatywne, argument propozycjonalny w zdaniach konstytuowanych przez *na* i *no* jest argumentem wyższego rzędu, w zdaniach z przyimkiem *z* występuje z kolei przeważnie obligatoryjna tożsamość denotatywna[4] fraz z p_{Eff} oraz p_{Caus} i najczęściej pozycja tożsama jest jedyną, realizowaną powierzchniowo (nie podniesioną) pozycją przedmiotową, por. *Zawył z bólu*. vs **Zawył z bólu nogi*. Za najmniej obciążone uznać można: *dzięki*, *przez*, *z powodu*, *ze względu na*, *przez wzgląd na*.

4.6.1. „Podniesienie” argumentu przedmiotowego z pozycji p_{Caus}

„Podniesienie” argumentu przedmiotowego do funkcji jedynego reprezentanta argumentu propozycjonalnego podlega szeregowi ograniczeń związanych z poziomem zarówno formalnym, jak i semantycznym (np. stopniem skomplikowania struktury

---

[3] Nazwa pochodzi od określenia „pronoun-dropping” i oznacza języki dopuszczające pominięcie zaimka przy osobowej formie czasownika.

[4] Polski przyimek *z* obsługuje również konstrukcje charakterystyczne dla polskiego *na* i bułgarskiego *no* typu: *z rozkazu / na rozkaz / no молба(та)*.

wyjściowej). W pozycji predykatowo-argumentowej p_{Caus} jest ono zasadniczo dopuszczalne semantycznie, jednak szereg wyrażeń predykatywnych analitycznych (z werbalizatorem: pol. *dać*, *przynieść*; bułg. *даде*, *донесе*) blokuje tego rodzaju przekształcenie, o ile podniesiona fraza nie jest nazwą utworu (książka, list, piosenka), por.

Przykłady polskie

399. **Gawriło Princip dał efekt w postaci wybuchu wojny.*

400. **Budynek dał efekt w postaci odstraszenia inwestorów.*

401. **Dom przyniósł rezultat w postaci tego.*

402. **Stefan przyniósł skutki w postaci wypadku.*

Przykłady bułgarskie

403. **Иван донесе ефект за студентите.*

404. **Къщата даде резултат.*

405. **Стефан даде ефект.*

Jednorodność semantyczna relacyjnych wyrażeń predykatywnych i specyfika badanej pozycji argumentowej sprawiają, że ograniczenia w zakresie podniesienia pozycji przedmiotowej z p_{Caus} przy wyrażeniach predykatywnych czasownikowych należy uznać za cechę leksykalną i idiomatyczną. Szereg jednostek werbalnych w języku polskim (*pociągnąć za sobą*, *zaowocować*, *zaskutkować*) dopuszcza podniesienie w bardzo ograniczonym zakresie. Głównie w przypadku specyficznych nazw utworów.

406. **Mariola zaowocowała kłótnią.*

W języku bułgarskim brak natomiast ograniczeń przy wyrażenia predykatywnych czasownikach. Zwraca zatem uwagę wyższa w języku bułgarskim dopuszczalność podniesienia pozycji p_{Caus} przy wyrażeniach predykatywnych werbalnych (syntetycznych).

Przyimkowe wyrażenia predykatywne stanowią grupę niejednorodną w zakresie dopuszczalności podniesienia argumentu przedmiotowego z p_{Caus}, jednostki z blokadą to: pol. *na*; bułg. *no*. Przyimki złożone (zwłaszcza z nomen nazwą skutku): pol. *na skutek*, *w rezultacie*, *w wyniku*, *w następstwie*, *w konsekwencji*, *wskutek*, *z racji*; bułg. *по случай*, *в резултат*, *вследствие* dopuszczają „podniesienie" w ograniczonym zakresie (głównie nazwy utworów).

Opisanie tego zjawiska w odniesieniu do przyimkowych wyrażeń predykatywnych poszerza jego zakres poza znane z literatury przedmiotu prace poświęcone czasownikom. W jednostkach z nomen nazwą przyczyny występuje silna tendencja do wystąpienia zaimkowej realizacji pozycji podniesionej w prepozycji, por.

407. pol. *z twojego powodu* vs ?*z powodu ciebie*

408. bułg. *по твоя повод* vs ?*по повод на тебе* / ?*по повода ти*

Dopuszczalność konstrukcji z wykładnikiem wzrasta, jeśli dodać spójnikiem pol. *i*, bułg. *u* dodatkowe treści. Konstrukcje tego rodzaju są jednak często nacechowane ekspresywnie por. np. pol.

409. *Straciliśmy wszystko z powodu* ***ciebie i tej twojej głupoty****.* (AP)

Przykłady polskie

410. *Dzięki* ***Tobie*** *Maks sam usiądzie.* (I)
411. *Od* ***tych orzeszków*** *rozbolał mnie brzuch.* (AP)
412. *To przez* ***Ciebie*** *tata odszedł!* (AP)
413. *Przez wzgląd* ***na niego*** *musisz utrzymywać z nimi poprawne relacje.* (AP)
414. *Z powodu* ***jakiegoś czegoś biegnącego przez ścianę*** *i tak muszę przesunąć zlewozmywak dalej – i uzyskam tym samym proponowany przez Ciebie blat roboczy.* (I)
415. *Zaiste, wielkie rzeczy uczynił nam Wszechmocny za przyczyną* ***Maryi!*** (I)
416. *Za* ***Twoją*** *przyczyną zwyciężę wszystkich nieprzyjaciół swej duszy […].* (I)
417. *Z powodu* ***Ciebie*** *zabijają nas przez cały dzień, uważają nas za owce przeznaczone na rzeź.* (I)
418. *Z* ***Twojego*** *powodu nie mogę iść na dyskotekę.* (I)
419. *Lacey robi przerwę w pracy ze względu* ***na dziecko****.* (I)
420. *[…] z racji* ***Ciebie*** *będzie się powstrzymywał.* (I)
421. *Twoje życie wygląda tak, jak wygląda, za sprawą* ***ciebie****.* (I)
422. *Doprowadził* ***on*** *do ustalenia zasad podziału Federacji Czechosłowackiej na dwa niezależne państwa.* (I)
423. ***Rząd*** *doprowadzi do upadku nauki.* (AP)
424. *Moje niezadowolenie wynika* ***z Marysi****.* (AP)
425. ***Marek Siwiec*** *spowodował wypadek.* (I)

Przykłady bułgarskie

426. ***Ди Мария*** *доведе до гол.* (I)
427. *Тази борба произлезе* ***от тебе****.* (I)
428. *Па я ме виж мене, сега трябва да пия по* ***твоя*** *повод.* (I)
429. ***Мария*** *причини безсъние на Стенли.* (I)
430. ***Крадци и злосторници*** *причиниха на ЧЕЗ загуби за 7,41 млн. лв.* (I)
431. ***Пръски от бутилки*** *доведоха до стрелба в САЩ.* (I)
432. ***ГЕРБ*** *докараха болниците до предсмъртно състояние.* (I)
433. *Благодарение* ***на тебе*** *си замина единствената читава семейна двойка.* (I)
434. *Ще оплешивеят съвсем поради* ***тебе****.* (I)

435. *По-надолу темата тотално се оспами* <u>*благодарение*</u> ***на мене****, за което се чувствам виновен.* (I)
436. *Разпадите в СДС са били винаги* <u>*по повод*</u> ***на Иван Костов****.* (I)
437. *Но* <u>*по*</u> ***твоя*** *причина отново мълча.* (I)

4.6.2. „Podniesienie" argumentu przedmiotowego z pozycji P_{Eff}

„Podniesienie" argumentu przedmiotowego z pozycji p_{Eff} jest zjawiskiem rzadszym, z dodatkowymi restrykcjami nałożonymi na typ argumentu przedmiotowego i propozycjonalnego. Można zatem potwierdzić tezę M. Korytkowskiej, że „ubogie semantycznie predykaty kauzatywne dopuszczają takie procesy **zwłaszcza** w odniesieniu do argumentu z **p'**"(Kiklewicz & Korytkowska, 2010, s. 414) (pogrubienie moje – JB). Bardziej kategorycznych stwierdzeń odnośnie blokady dla realizacji pozycji p_{Eff} (tj. p'' w notacji przyjętej przez M. Korytkowską i A. Kiklewicza) przez argument przedmiotowy zawartych w rozdziale *Zjawiska kompresji w procesie eksplikacji struktur propozycjonalnych* (Kiklewicz & Korytkowska, 2010, s. 363–381) nie potwierdza już jednak materia językowa. Okazuje się bowiem, że taka realizacja jest możliwa w odniesieniu do niektórych wyrażeń predykatywnych, gdzie zasadniczo narzucającą się interpretacją jest sens egzystencjalny. W polszczyźnie są to: *doprowadzić*, *spowodować*, *zaowocować* oraz seria jednostek analitycznych typu *dać/przynieść* + *efekt/rezultat*. W języku bułgarskim mówić można w zasadzie o izolowanych przykładach przy nielicznych wyrażeniach predykatywnych typu werbalnego. Dopuszczalność takich konstrukcji w dużym stopniu zależy od znaczenia „podniesionych" argumentów. Zwraca uwagę zwłaszcza dopuszczalność nazw utworów, które podlegają interpretacji jako nazwy „konkretne" (niekoniecznie przedmiotowe, ale niebędące wykładnikami stanów/zdarzeń ani relacji, lecz pewnego rodzaju obiektów, por. np. *książka*, *artykuł*, *piosenka*). Omawiana problematyka wymaga dalszych, bardziej szczegółowych badań. Nawet gdyby zakwestionować przedmiotowość nazw powyższego typu, to otwarta pozostaje kwestia przykładów typu 438–443 oraz 444–449 A zatem należy uznać, że pozycja skutkowa dopuszcza „podniesienie" argumentu przedmiotowego, choć jest to zjawisko rzadkie.

<u>**Przykłady polskie**</u>

438. *To właśnie pobyt w egzotycznej Korei* <u>*zaowocował*</u> ***książką pod tytułem „Zaproszenie na kimchi"****.* (I)
439. *To połączenie* <u>*dało rezultat w postaci*</u> ***książki pełnej wartości merytorycznych****, którą niezwykle lekko i dobrze się czyta.* (I)
440. *Związek z Farrellem* <u>*zaowocował*</u> ***dzieckiem****.* (I)
441. *Strzelanina* <u>*doprowadziła*</u> ***do 7 ofiar śmiertelnych*** *(w tym dwójki dzieci).* (AP)
442. *Pożar w rafinerii Rosnieftu* <u>*spowodował*</u> ***ofiary w ludziach****.* (AP)
443. *Swoją szczerością* <u>*spowodował*</u> ***moje łzy*** *i pomógł zmienić myślenie.* (I)

Przykłady bułgarskie

444. *Публикацията* <u>*предизвика*</u> ***писмото на председателя на БЛС д-р Цв. Райчинов до гл. редактор на вестника Св. Джамджиева***. (I)
445. *Първото майчинство на Брук* <u>*доведе*</u> ***до книгата й за следродилната депресия***. (I)
446. *Религиозен сблъсък* <u>*доведе*</u> ***до жертви*** *в Пакистан.* (I)
447. *Голям пожар в Калифорния* <u>*предизвика*</u> ***жертви*** *и* ***разрушения***. (I)
448. *Силен трус* <u>*причини*</u> ***жертви*** *и* ***разрушения*** *в Югозападен Китай.* (I)
449. *„Позови меня“ на Любе* <u>*предизвика*</u> ***сълзи*** *в Кристиан Костов, Саня и голяма част от присъстващите в залата.* (I)

4.6.3. „Podniesienie" dwóch argumentów przedmiotowych z pozycji p_{Caus}

Kolejnym procesem typu nominalizacyjnego jest dalsza eksplikacja przedmiotowych pozycji argumentowych z pozycji p_{Caus}. Gdyby abstrahować od wartości semantycznej drugiej „podniesionej" pozycji, to można by mówić o uogólnionym schemacie syntaktycznym dla tej formalizacji i rozszczepienia argumentu propozycjonalnego (por. 2.6). Wyrażenie na powierzchni aż dwóch pozycji przedmiotowych w sposób znaczny zawęża możliwości interpretacyjne w zakresie implicytnego p_{Caus}.

Pierwsza z „podniesionych" pozycji ponownie może być realizowana przez kategorię osoby.

Przykłady polskie

450. ***Mężczyzna*** *będąc pod wpływem narkotyków* <u>*spowodował*</u> ***swoim mitsubishi*** *kolizję na ul. Kasprowicza.* (I)
451. ***Pijany*** <u>*spowodował*</u> ***swoim BMW*** *kolizję.* (I)
452. <u>*Doprowadził*</u> ***swoim golfem*** *do kolizji.* (I)

Przykłady bułgarskie

453. *Съответния проблем си го* <u>*причиних*</u> ***със сноуборд*** *и следователно повече няма да си поставя подобно нещо между краката.* (I)
454. ***Подсъдимият*** *ги* <u>*е причинил*</u> ***с колата си***. (I)

4.7. Językowa quasi-zmienna

Dopuszczalność wystąpienia zaimków pol. *coś* oraz bułg. *нещо* w pozycjach otwartych dla p_{Caus} i p_{Eff} podlega ograniczeniom dwojakiego typu. Po pierwsze (co oczywiste), schemat syntaktyczny wyrażenia predykatywnego musi dopuszczać element nominalny w danej pozycji. Po drugie, wskazać można idiomatykę.

W przyimkach złożonych z rzeczownikiem nazwą przyczyny występuje na przykład konkurencja pomiędzy formalizacjami omawianego typu a tymi, które zostaną omówione w punkcie poświęconym zeru syntaktycznemu, por. np. pol. *z jakiegoś powodu* vs *z powodu czegoś*; bułg. *по някакъв повод* vs *по повод на нещо*. Preferencja dla wariantu z zaimkiem przymiotnym przy członie nominalnym wyrażenia predykatywnego występuje w pewnym stopniu w obu badanych językach. Sytuacja jest jednak skomplikowana. Nawet prosta sonda internetowa wykazuje np., że w polszczyźnie zdecydowanie przeważa wariant *z jakiegoś powodu*. Sytuacja jest analogiczna w wypadku dominującego bułgarskiego *по някаква причина*, ale (o dziwo) odwrotna dla pary *по повод на нещо* / *по някакъв повод*.

Przyimki pol. *z* i *na* oraz bułg. *по* nie dopuszczają takiej strukturalizacji argumentu przyczynowego. Z kolei bułgarski przyimek *от* taką formalizację dopuszcza rzadko, tylko w zdaniach korespondujących z polskim przyimkiem *od* (w zdaniach korespondujących z polskim *z* taka strukturalizacja nie jest możliwa).

Przykłady polskie

455. **Zabił ją z czegoś.*

456. **Wyjechał na coś.*

Przykłady bułgarskie

457. **Тя бе пияна по нещо.*

458. **Убихме Кенъди от нещо.*

459. *Той е станал по-мъдър от нещо.* (I)

Liczne ograniczenia potwierdzają wysoki stopień specjalizacji omawianych przyimków. Zwraca również uwagę dużo szersza dystrybucja nieokreślonej pozycji przyczynowej reprezentowanej przez quasi-zmienną przy różnych wyrażeniach predykatywnych niż ma to miejsce w przypadku ograniczonego do zera syntaktycznego i wyrażeń: *z powodu*, *z przyczyny*, *za przyczyną*, *ze względu*, *z racji*. Generalnie konstrukcje tego rodzaju można traktować podobnie do tzw. zdań egzystencjalnych w ujęciu prezentowanym przez S. Karolaka (Karolak, 2001, ss. 209–232). Wracając na grunt interesujących nas zdań wyrażających relację przyczynowo-skutkową, przyjąć można następującą interpretację dla zdań typu:

460. *Twój wyskok spowodował coś.* (AP)

‘Pojęcie skutku twojego wyskoku może być zgodnie z prawdą orzekane (o przynajmniej jednym czymś)’.

461. *Coś spowodowało twoje zachowanie.* (AP)

‘Pojęcie przyczyny twojego zachowania może być zgodnie z prawdą orzekane (o przynajmniej jednym czymś)’.

Innymi słowy, w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową z językową quasi-zmienną w pozycji otwartej dla jednego z terminałów relacji orzeka się niepustość ekstensji wyznaczonej przez niezrelatywizowane dodatkowo pojęcia odpowiednio skutku lub przyczyny danego stanu rzeczy.

4.7.1. Językowa quasi-zmienna w propozycjach zależnych podstawowych

4.7.1.1. Językowa quasi-zmienna w propozycjach zależnych podstawowych w pozycji p_{Caus}

Językowa quasi-zmienna jest dość szeroko dopuszczalna w niederywowanych propozycjach w pozycji p_{Caus}.

Przykłady polskie

462. *W konsekwencji **czegoś** była bardzo smutna.* (AP)
463. *Z powodu **czegoś** było mi jej żal.* (I)
464. *Przez wzgląd **na coś** nie chciał rozmawiać.* (AP)
465. *W wyniku **czegoś** oblał egzamin.* (AP)
466. *Na skutek **czegoś** rozchorował się.* (AP)
467. *Kiedyś wskutek **czegoś** po prostu „rozpadniecie się”.* (I)
468. *Za przyczyną **czegoś** to powiedział.* (I)
469. ***Coś** spowodowało zwiększenie lepkości krwi.* (I)
470. *Mike’a **coś** doprowadziło do szewskiej pasji.* (I)
471. ***Coś** zaskutkowało tymczasową poprawą.* (I)
472. ***Coś** dało efekt, cały układ zapłonowy rozebrany.* (I)
473. *W końcu **coś** przyniosło efekt.* (I)
474. ***Coś** pociągnęło za sobą katastrofalne skutki.* (I)
475. ***Coś** wywołało szaleństwo wśród elfów, kiedy dotarły do gaju.* (I)
476. ***Coś** zaowocowało.* (I)
477. *Z powodu **czegoś** była smutna.* (AP)
478. *Wskutek **czegoś** wyjechał.* (AP)

Przykłady bułgarskie

479. *Ще го изгонят поради **нещо си**.* (I)
480. *Заради **нещо** властите ще тръгнат да затварят цели компании.* (I)
481. ***Нещо** доведе до намаляване парите в обращение.* (I)
482. ***Нещо** причини болестта на баща ми.* (I)
483. ***Нещо** предизвика трус с магнитуд 12 по Рихтер (видео).* (I)
484. *Това се е случило в резултат **на нещо**.* (AB)

4.7.1.2. Językowa quasi-zmienna w propozycjach zależnych podstawowych w pozycji p_{Eff}

Szczególną uwagę zwrócić należy na ograniczoną możliwość reprezentacji p_{Eff} poprzez quasi-zmienną. Można powiedzieć, że jest to cecha specyficzna tej pozycji argumentowej. Nawet pobieżna analiza przykładów wskazuje, że zdania tego rodzaju są może nie tyle asemantyczne, ile nieinformacyjne i obce użyciom w języku przedmiotowym poza szerszym kontekstem. Z jednej strony należy odnotować, że są one systemowo dopuszczalne, z drugiej jednak nie można nie zauważyć ich większej problematyczności niż w przypadku analogicznej formalizacji pozycji przyczynowej, por.

Przykłady polskie

485. *Twój wyskok spowodował* ***coś***. (AP)
486. *Wzrost płac doprowadził* ***do czegoś***. (AP)
487. *To spowodowało* ***coś***. (AP)
488. *Wyjazd pociągnął za sobą* ***coś***. (AP)

Przykłady bułgarskie

489. *Желанието ми доведе* ***до нещо***. (AB)
490. *Кавгата причини* ***нещо***. (AB)
491. *Твоите стремежи ще докарат* ***до нещо***. (AB)

Zdania tego rodzaju nie budzą wątpliwości jedynie przy silnym uwikłaniu kontekstowym, por.

492. pol. *Wzrost płac* ***jednak*** *doprowadził* ***do czegoś***. (AP)
493. bułg. *Повишаването на заплатите* ***обаче*** *доведе* ***до нещо***. (AB)

Często wymagane jest uszczegółowienie pozycji reprezentowanej przez quasi-zmienną w dalszym tekście. Sprawy te wykraczają już jednak poza ramy niniejszego opracowania. Można jedynie powiedzieć, że mamy do czynienia z subtelną grą pomiędzy systemem językowym (który dopuszcza omawiane zdania) a potrzebami komunikacyjnymi nadawcy i odbiorcy komunikatu. Wydaje się też, że ograniczenia są silniejsze, jeśli chodzi o wyrażenia predykatywne dopuszczające zero syntaktyczne.

4.7.2. Językowa quasi-zmienna w propozycjach zależnych derywowanych

Wśród formalnych wykładników adiunktów wyróżnić można m.in. konstrukcje względne oraz frazy z dołączonym przymiotnikiem. Warto zwrócić uwagę, że adnominalne wyrażenia temporalizujące i taktyczne są problematyczne z quasi-zmienną. Jednak przy bardziej rozbudowanych konstrukcjach relatywizujących są dopuszczalne.

Przykłady polskie

494. ?*Z powodu* ***czegoś wczorajszego*** *wyjechał.* vs *Z powodu* ***czegoś, co stało się wczoraj,*** *wyjechał.*
495. ?*Wskutek* ***czegoś wczorajszego*** *nie przyszedł.* vs *Wskutek* ***czegoś, co stało się wczoraj,*** *nie przyszedł.*

Przykłady bułgarskie

496. ?*Поради* ***вчерашно нещо*** *не се чувствам добре.* vs *Поради* ***нещо, което се е случило вчера,*** *не се чувствам добре.*
497. ?*Вследствие* ***на вчерашно нещо*** *няма да присъствам на доклада.* vs *Вслед-ствие* ***на нещо, което се е случило вчера,*** *няма да присъствам на доклада.*

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus}

Pozycja przyczynowa szeroko dopuszcza użycie quasi-zmiennej z adiunktem.

Przykłady polskie

498. *Syn ten stał się twoim synem na skutek* ***czegoś, co ty lub on moglibyście zrobić w swoim poprzednim życiu****.* (I)
499. *Próbują zaistnieć dzięki* ***czemuś unikalnemu i wyjątkowemu****.* (I)
500. *Muszę zatracić moje uczucie przez* ***coś głupiego****.* (I)
501. *Auto poleciało w przepaść „wskutek* ***czegoś, co stało się w jego mózgu****”.* (I)

Przykłady bułgarskie

502. *Оръжието, изглежда, пазим поради* ***нещо в душата си****.* (BK)
503. *Ти си болен поради* ***нещо, което твоите родители са извършили****.* (I)
504. ***Нелегално нещо*** *доведе до най-големия успех в историята на българския футбол.* (I)
505. ***Едно нещо*** *предизвика особеното им одобрение.* (I)

Pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}

Problematyczność przykładów z quasi-zmienną w pozycji otwartej dla p_{Eff} znosi rozbudowanie propozycji o dodatkowe treści adiunktywne.

Przykłady polskie

506. *Otwarcie komnaty spowodowało* ***coś złego****.* (I)
507. *Twoja praca nad sobą samą dała rezultat w postaci* ***czegoś, co będzie można stworzyć bez zbędnych kompromisów****.* (I)
508. *[…] to doprowadziło* ***do czegoś złego****.* (I)
509. *Po raz pierwszy przeglądanie fejsa zaskutkowało* ***czymś dobrym i wartościowym****.* (I)

510. *Przemontowanie tej sceny pociągnęło za sobą* ***coś, co można uznać za typową wpadkę filmową***. (I)
511. *To […] doprowadziło* ***do czegoś takiego, co uważam za jedną z najgorszych rzeczy – nie potrafimy rozmawiać merytorycznie***. (I)

Przykłady bułgarskie

512. *В 14-ата минута по-активната игра на миланистите отново доведе* ***до нещо интересно пред Джанлуиджи Буфон***. (I)
513. *Това препускане из планините ще ни докара* ***до нещо добро***. (I)
514. ***Нещо добро*** *ще произлезе от всичко това*. (I)
515. *Иранец предизвика* ***нещо страшно в България!*** (I)
516. *Огнен ад причини* ***нещо страшно на две семейства***. (I)
517. *Това ще доведе* ***до нещо интересно***.
518. *Устремът на Юнайтед доведе* ***до нещо необичайно***. (I)

4.8. Zero syntaktyczne

4.8.1. Zero syntaktyczne w propozycjach zależnych podstawowych

Zero syntaktyczne w pozycji predykatowo-argumentowej p_{Caus}

Przy wyrażeniach predykatywnych o werbalnej charakterystyce kategorialnej dopuszczalność zera syntaktycznego w pozycji podmiotowej (p_{Caus}) jest w zasadzie nieograniczona, jednak zero to nie ma wartości nieokreślonej w pierwszej i drugiej osobie, w osobie trzeciej wymaga zaś kooperacji z kontekstem. Jednocześnie zero syntaktyczne w pozycji podmiotowej w pierwszej i drugiej osobie narzuca interpretację osobową, a zatem mamy do czynienia z „podniesieniem” argumentu przedmiotowego. Taka lektura jest również typowa w trzeciej osobie, choć nie jest obligatoryjna. Często pozostała część zdania rozstrzyga ten problem interpretacyjny.

W wyekscerpowanych przykładach podkreślono wykładnik predykatu relacyjnego.

Przykłady polskie

519. *W drodze do domu spowodowałeś wypadek*. (I)
520. *Doprowadziłem do tego, że jego żona była gotowa zeznawać przeciwko niemu, a potem znaleźli ją z odstrzelonym mózgiem i bronią w ręku*. (I)
521. *Spowodował śmierć kolegów, nie wytrzymał, powiesił się*. (I)
522. *Wywołałeś wojnę, żeby wygrać wybory*. (I)
523. *Spowodowałeś to, że w Łodzi liczne imprezy przestały istnieć*. (I)
524. *Doprowadziłeś do tego, że Keith wylatuje*. (I)

Przykłady bułgarskie

W języku bułgarskim rysuje się pewna niechęć do stosowania konstrukcji z zerem syntaktycznym w wypadkach, gdy formy drugiej i trzeciej osoby są identyczne.

525. *Предизвиках катастрофа!* (I)
526. *Предизвиках проверка от Инспекция по труда и ме наказват, за да увредя повече здравето си и напусна.* (I)
527. *Предизвиках изборите, за да успокоя държавата.* (I)
528. *Рано или късно ще причиниш смъртта си.* (I)
529. *Доведох до подобряване на инвестиционния климат и въобще на работата на държавните институции.* (I)
530. *Предизвикахме нещо страшно.* (AB)

Zero syntaktyczne w pozycji predykatowo-argumentowej p_{Eff}

Przy braku rozbudowania któregoś z elementów zdania o treści adiunktywne dopuszczalność zera syntaktycznego o wartości nieokreślonej jest ograniczona w zasadzie do wąskiej grupy wyrażeń predykatywnych typu analitycznego z werbalizatorem *dać*, *przynieść + efekt/skutek/konsekwencję/rezultat/owoc* oraz ich ekwiwalentów bułgarskich. W języku bułgarskim zwraca uwagę mniejszy inwentarz konstrukcji omawianego typu (por. *даде*, *донесе + ефект/резултат/плод*). Jednostki typu *даде + следствие/последица/последствие* mają charakter raczej okazjonalny, por.

531. *И това следствие, ставайки причина, дава ново следствие и т н.* (I)

W polszczyźnie wskazać można również wyrażenia predykatywne *zaowocować*, *zaskutkować* i *poskutkować*, które zawierają już jednak pewien naddatek znaczeniowy (podobnie jak analityzmy z rzeczownikiem pol. *owoc* i bułg. *плод*). Reprezentacja nieokreślonej pozycji argumentowej w postaci zera syntaktycznego jest zasadniczo ograniczona do pozycji p_{Eff}. Wydaje się, że ograniczenie ma zatem charakter semantyczny (z dodatkowymi restrykcjami dystrybucyjnymi do pozycji otwartych przez wyrażenia predykatywne określonego typu). Trafiają się nawet użycia absolutne silnie uwikłane w kontekst.

Przykłady polskie

532. *Ciężka praca zaowocowała.* (AP)
533. *Przepracowana zima pod okiem trenera z Oxygen Cycling dała rezultaty.* (I)
534. *Ciężka praca nad licencją dała efekty.* (I)
535. *Spotkanie Kaczyński-Tusk przyniosło efekty.* (I)
536. *Innowacyjne podejście szybko przyniosło owoce.* (I)
537. *Karmienie przyniosło rezultaty.* (I)
538. *Długie śledztwo przyniosło skutki.* (I)

539. *Niewycofanie wojsk przyniesie konsekwencje*. (AP)
540. *Plan Paulsona dał efekty*. (I)
541. *Poskutkowało*. (I)

Przykłady bułgarskie

542. *Очевидно това е дало резултати*. (I)
543. *От друга страна приложението им донесе ефекти след кратък период*. (I)
544. *Тактиката му ще донесе резултат*. (AB)
545. *Забраната за пушене вече даде ефект*. (AB)
546. *Лечението е дало ефект*. (I)
547. *Преференциалният вот даде резултат*. (I)
548. *Саможертвата на играчите даде резултат*. (I)
549. *Стратегията ни за икономически растеж даде резултати*. (I)
550. *Работата ни даде плод*. (I)

Stosunkowo niska wartość informacyjna zdań omawianego typu skutkuje większą akceptowalnością konstrukcji rozbudowanych o pewien naddatek wartościujący zerowany skutek. Zwraca również uwagę szeroki zakres dystrybucji konstrukcji z nomen w pluralu oraz w czasie przyszłym.

4.8.2. Zero syntaktyczne w propozycjach zależnych derywowanych

Jedynie pozycja predykatowo-argumentowa p_{Caus} umożliwia rozbudowanie o dodatkowe treści mimo braku formalnego eksponenta.

Zero syntaktyczne w propozycjach zależnych derywowanych w pozycji p_{Caus}

Mechanizmem znoszącym ograniczenia w zdaniach z zerem syntaktycznym w pozycji frazy realizującej argument propozycjonalny p_{Caus} jest rozbudowa elementu nominalnego w wyrażeniach predykatywnych analitycznych i w przyimkach złożonych (z nomen oznaczającym przyczynę) o dodatkowe treści. Paradoksalnie, oprócz spodziewanych w sferze nieokreśloności zaimków nieokreślonych przymiotnych (w pozycji przy członie nominalnym wyrażenia predykatywnego) do zabiegu nadają się również przymiotniki, dla których często wskazywana jest funkcja zawężająca zakres odniesienia członu określanego. Jest tak i tutaj, jednak zakres ulega zawężeniu jedynie celem umożliwienia dalszego nieuszczegółowienia. Możliwe są również kombinacje z przymiotnikiem i zaimkiem nieokreślonym, które nieraz zbliżają się do ekspresywnych wyrażeń typu pol. *jakiś tam*; bułg. *някакъв там*, por. niżej.

W języku polskim przyimki złożone z rzeczownikiem nazwą skutku takich konstrukcji nie dopuszczają (co oczywiste, nie dopuszcza ich także skostniałe *wskutek*).

W języku bułgarskim z kolei blokada obejmuje (co także jest dość oczywiste) skostniały przyimek *вследствие* oraz *в резултат*.

Przykłady polskie

551. **Wyjechał na jakiś skutek.*
552. **Wyjechał na dziwny skutek.*
553. **W jakimś rezultacie to zrobił.*
554. **W nieznanym/jakimś rezultacie to zrobił. vs W rezultacie to zrobił.*
555. **W jakimś wyniku dostał samochód.*
556. **W nieznanym wyniku dostał samochód.*
557. **W jakimś następstwie przyniósł jej szczęście.*
558. **W ciekawym następstwie przyniósł jej szczęście.*
559. **W jakiejś konsekwencji to się udało.*
560. **W niechcianej konsekwencji to się udało.*

Przykłady bułgarskie

561. **В един резултат иска да се омъжи.*
562. **В някакъв резултат иска да получи двойка.*
563. **В странен резултат е починал.*

Wyrażenia predykatywne, dopuszczające operację dodania treści modyfikujących znaczenie i odniesienie pozycji reprezentowanej zerem syntaktycznym, to wszystkie jednostki typu analitycznego. Niektóre wyrażenia predykatywne wręcz wymagają dla dopuszczalności zera syntaktycznego pewnej modyfikacji (derywacji) i są to: *z powodu*, *z przyczyny*, *za przyczyną*, *ze względu na*, *z racji*, *przez wzgląd na*. W języku bułgarskim natomiast również jednostki analityczne oraz przyimki: *по повод*, *по причина*, *по случай*.

Przykłady polskie

564. *Z **jakiegoś** względu działania OZPTD bardziej przypadają nam do gustu niż największego zrzeszenia w Polsce.* (I)
565. *Minister sprawiedliwości ustąpi z **jakiejś** racji **politycznej**.* (I)
566. *Zatonął za **jakąś** przyczyną.* (I)
567. *Z **jakichś** przyczyn nie chcąc wychodzić normalną drogą, wydostał się przez taras.* (KJP)
568. *Moja koleżanka zerwała ze mną kontakt z **głupiego** powodu.* (I)
569. *Pokrywa osłaniająca satelitę podczas startu z **jakichś** powodów nie została odrzucona.* (KJP)
570. *Z **jakiegoś głupiego** powodu zatraciłam siebie.* (I)

571. *Ten wysiłek przyniesie **jakieś** owoce*. (I)
572. *Serwer zostały usunięty z **jakiegoś tam** powodu*. (I)
573. *Spotkanie z RedOne'em nareszcie przyniosło **jakieś** rezultaty*. (I)
574. *Z **niezrozumiałej** racji postanowiła zakończyć ten związek*. (I)
575. *Z **jakiejś** przyczyny nie mogę uzyskiwać tempa, które było dla mnie już normą tzn. ok. 4:50–5:00 min/km*. (I)
576. *Malowanie dało **zadowalający** rezultat*. (AP)
577. *Sumienność da **wspaniałe** owoce*. (AP)
578. *Rozrywanie się na dwie prace, szczególnie jeśli nie jest to ta sama miejscowość, prędzej czy później da **negatywne** konsekwencje*. (I)
579. *Spotkanie przyniosło **marne** rezultaty*. (AP)
580. *Otóż ich Bóg z **jakichś** powodów znienawidził pełzającą materię*. (KJP)
581. *Wczorajsze bieganko dało **jakieś** skutki*. (I)

Przykłady bułgarskie

582. *Покани ме по **някакъв** повод на фолклорен спектакъл*. (I)
583. *По **някаква там** причина не може да го вземе със себе си*. (I)
584. *По **странен** повод властимащите решават, че пиесата е твърде религиозна и е насочена срещу полско-съветските отношения*. (I)
585. *Все пак лечението е дало **някакви** резултати*. (I)
586. *По **странна** причина на носа на Йона е бил поставен съсел*. (I)
587. *По **някаква** причина Удинезе иска втори юноша на Левски*. (I)
588. *От CW всеки ден пускат по **една** причина да се гледа финала на Клюкарката*. (I)
589. *По **някакъв** случай той се поддал на дяволските козни и се отрекъл от Христа*. (I)
590. *Колеги, моля за мнение по **един „странен"** случай, но такава ни е действителността*. (I)
591. *Досегашният преход от тоталитарен към либерален модел на развитие даде **странен** резултат*. (I)
592. *Повишаването на глобите ще донесе **някакъв** резултат*. (I)

5. Podsumowanie i wnioski

Głównym celem monografii *Procesy nominalizacyjne w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową (na materiale języka polskiego i bułgarskiego)* był opis konfrontatywny własności składniowych wyrażeń predykatywnych, kodujących predykat relacyjny przyczynowo-skutkowy, które dopuszczają procesy kondensacyjne typu nominalizacyjnego. Dzięki ekscerpcji materiału językowego ze źródeł internetowych i korpusów oraz wykorzystaniu infrastruktury badawczej CLARIN-PL (http://clarin-pl.eu/en/uslugi/) udało się ukazać bogactwo możliwych formalizacji argumentów propozycjonalnych p_{Caus} i p_{Eff} oraz prześledzić prawidłowości związane z kondensacją treści propozycjonalnej (w pozycji zależnej).

Główną metodą zastosowaną w pracy było semantyczne badanie konfrontatywne. Pozwoliło ono uniknąć projekcji faktów z jednego systemu językowego na drugi. Semantyczne badania językoznawcze umożliwiają objęcie refleksją całej palety środków formalnych, które służą wyrażaniu danej treści. Analizą objęto bardzo różne kategorialnie wykładniki językowe oraz symbol refleksywny (postpozycyjny rodzajnik bułgarski).

W tym rozdziale zostaną zaprezentowane w sposób syntetyczny wyniki przeprowadzonej analizy. Szczególna uwaga poświęcona zostanie:

– procesom typu nominalizacyjnego w zdaniach z predykatem przyczynowo-skutkowym,
– formalnym wykładnikom predykatu przyczynowo-skutkowego,
– wybranym kategoriom semantycznym z modelu elementarnego zdania.

5.1. Procesy nominalizacyjne w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową

Jak wiadomo, te same terminy bywają rozumiane w ramach ujęć o różnych podstawach teoretycznych w odmienny sposób. Zainteresowanie procesami nominalizacyjnym językoznawstwo zawdzięcza gramatyce transformacyjno-generatywnej. Ujęcie procesów nominalizacyjnych, jakie zastosowałem w pracy, nie wywodzi się jednak z ujęć ukierunkowanych formalnie. Skutkuje to innym zakresem terminu nominalizacja, niż mu się nadaje w pracach poświęconych składni formalnej (por. np. Żmigrodzki, 2000, ss. 32–39). Swoisty punkt wyjścia moich rozważań stanowią prace M. Korytkowskiej i V. Maldžievej, a także A. Zatorskiej (Korytkowska & Małdżiewa,

2002; Zatorska, 2015b). Autorki reprezentujące polską szkołę składni semantycznej (zob. np. Kiklewicz, 2017a) traktują nominalizację jako proces formalizacji argumentu propozycjonalnego. Pozwala to wyznaczyć pole objęte badaniem w taki sposób, że nie obejmuje ono tzw. analityzmów werbo-nominalnych (w których nomen abstractum to predykator). Odróżnia to ujęcie semantyczne od tego zastosowanego np. w pracy P. Żmigrodzkiego (Żmigrodzki, 2000). Jednocześnie w niniejszym opracowaniu nie trzymałem się kurczowo ograniczenia centrów fraz efektów nominalizacji do rzeczowników dewerbalnych tworzonych w sposób regularny. W tym miejscu warto przypomnieć raz jeszcze fragment definicji nominalizacji za *Encyklopedią językoznawstwa ogólnego*, por. 1.9.1. Ograniczeniem przyjętym w monografii była zatem nominalna charakterystyka kategorialna komponentu formalnego realizującego argument propozycjonalny. Usuwa to poza zakres procesów nominalizacyjnych tzw. adiektywizację, co wydaje się rozwiązaniem o tyle trafnym, że transformy adiektywne nie realizują zazwyczaj argumentu propozycjonalnego, lecz adiunkt. Ograniczenie badań procesów nominalizacyjnych jedynie do kategorialnych dewerbatywów jest problematyczne z punktu widzenia semantyki. Jednocześnie znacznie zubożyłoby materiał objęty badaniem.

Prócz klasycznej nominalizacji (z nomen abstractum jako centrum frazy) uwzględniłem również inne typy realizacji składniowej, takie jak: pronominalizacja/prosentencjalizacja, tzw. podniesienie argumentu przedmiotowego, językową quasi-zmienną, rozszczepienie argumentu propozycjonalnego i wreszcie (zwłaszcza bezkontekstowe) zero syntaktyczne (o nominalnej charakterystyce kategorialnej). Tak wyznaczony zakres badania pozwolił uchwycić i w sposób spójny opisać procesy kondensacyjne w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową.

W badaniu „podniesienia" argumentu przedmiotowego udało się wyróżnić grupę nazw utworów (*książka*, *list*, *artykuł* itd.), która jest stosunkowo szerzej dopuszczalna przy szeregu wyrażeń predykatywnych. Mimo dyskusyjnego statusu obiektów materialnych umieszczenie nazw tego typu w pozycjach otwartych dla argumentów nieprzedmiotowych stanowi przejaw tego samego mechanizmu, co w odniesieniu do bardziej typowych rzeczowników konkretnych (w tym osobowych). Jednocześnie udało się wykazać, że „podniesienie" argumentu przedmiotowego jest możliwe również w pozycji predykatowo-argumentowej p_{Eff}, co ważne w wypadku nie tylko omówionych powyżej „problematycznych" nazw, lecz także typowych rzeczowników konkretnych (w tym osobowych). Tym samym dokonano korekty pewnych twierdzeń znanych z literatury przedmiotu. Jednocześnie możliwe stało się wypełnienie luki w badaniach nad uwarunkowaną idiomatycznie dopuszczalnością „podniesienia argumentu" w pozycji przyczynowej. Zjawisko było dotychczas rozpoznane jedynie w oparciu o bardzo ograniczony materiał (z pominięciem przyimkowych wyrażeń predykatywnych).

W analizie zwróciłem również uwagę na nieco węższą dopuszczalność pronominalizacji/prosentencjalizacji niż klasycznej nominalizacji, co jest wnioskiem kontrintuicyjnym, por. np. pol. *Uciekł ze strachu.* vs **Uciekł z tego.*, *Postąpiłem tak na rozkaz.* vs **Postąpiłem tak na to.*; bułg. *Избяга от страх.* vs **Избяга от това.*, *Постъпих така по указ.* vs **Постъпих така по това.*

W pracy uchwyciłem także możliwość realizacji argumentu przyczynowego przez rodzajnik przy członie nominalnym przyimka złożonego. Jest to zjawisko ciekawe i chyba nieopisywane dotychczas. Uwzględniłem również analogiczne konstrukcje z zaimkiem wskazującym w funkcji anaforycznej (występują one w obu badanych językach). Taka strukturalizacja treści propozycji jest nietypowa, ponieważ przeważnie pozycja modyfikatora adnominalnego (m.in. przymiotniki i zaimki) jest wypełniana przez adiunkty (treści nieimplikowane).

5.1.1. Formalne typy wyrażeń predykatywnych wykładników predykatu przyczynowo-skutkowego

W zbiorze objętym badaniem oś głównego podziału przebiega między werbalnymi (czasowniki i AWN) i przyimkowymi (przyimki proste i wtórne) wyrażeniami predykatywnymi. Te pierwsze dopuszczają procesy nominalizacyjne w pozycji zarówno przyczynowej, jak i skutkowej, drugie natomiast jedynie w pozycji przyczynowej.

5.1.1.1. Werbalne wyrażenia predykatywne

Wśród werbalnych wyrażeń predykatywnych warto wyróżnić dwie główne grupy w oparciu o diatezę. Jednostki z podmiotową realizacją p_{Caus} przedstawia poniższa tabela:

Tabela 51. Jednostki werbalne (czasowniki i AWN) z podmiotową realizacją p_{Caus}

język bułgarski	język polski
доведе *даде резултат (ефект)* *докара* *донесе резултат (ефект)* *причини*	*dać efekt (rezultat) (w postaci)* *doprowadzić* *pociągnąć za sobą* *poskutkować* *przynieść efekt (rezultat) (w postaci)* *spowodować* *wywołać* *zaowocować* *zaskutkować*

Werbalne jednostki predykatywne z odwrotną diatezą przy szyku neutralnym, które realizują pozycję p_{Eff} jako podmiotową, są znacznie mniej liczne, por. poniższa tabela:

Tabela 52. Jednostki werbalne (czasowniki i AWN) z podmiotową realizacją p_{Eff}

język bułgarski	język polski
произлезе *произтече*	*wyniknąć* *wziąć się*

5.1.1.2. Przyimkowe wyrażenia predykatywne

Podział przyimkowych wyrażeń predykatywnych, jaki moim zdaniem warto uwzględnić, polega na wyróżnieniu grupy przyimków prostych i złożonych z nomen nazwą skutku, które nie dopuszczają rozbudowania o dodatkowe treści przyłączone do wyrażenia predykatywnego. Przyimki te prezentuje poniższa tabela:

Tabela 53. Przyimki proste (w tym formy skostniałe) i złożone z nomen nazwą skutku

język bułgarski	język polski
благодарение *в резултат* *вследствие* *заради* *от* *по* *поради*	*dzięki* *na* *na skutek* *przez* *skutkiem* *w efekcie* *w konsekwencji* *w następstwie* *wobec* *wskutek*

Znacznie mniej liczną grupę stanowią przyimki złożone (przeważnie z nomen nazwą przyczyny), które dopuszczają rozbudowę swojego członu nominalnego o dodatkowe treści. Argument przyczynowy może się w nich realizować w pozycji przy członie nominalnym predykatora (zaimek wskazujący w funkcji anaforycznej, rodzajnik). Przyimki te prezentuje poniższa tabela:

Tabela 54. Przyimki złożone dopuszczające dodanie do nomen (przeważnie nazwy przyczyny) modyfikatorów adnominalnych

język bułgarski	język polski
по повод *по причина* *по случай*	*przez wzgląd* *z powodu* *z przyczyny* *za przyczyną* *ze względu*

W porównaniu dwóch odmiennych typologicznie systemów językowych, które należą do tej samej rodziny językowej, zwraca uwagę wariantywność w języku bułgarskim. To właśnie ona świadczy o podleganiu przez ten język głębokim zmianom. W polszczyźnie, która zachowuje przypadek wśród kategorii gramatycznych frazy imiennej, występują głównie zjawiska regularne. Tak np. wśród wszystkich przyimków złożonych, które zawierają nomen w swojej strukturze, wymagane jest uzupełnienie w dopełniaczu, co odpowiada regule ogólnej nakazującej stosowanie dopełniacza w pozycji przy nomen.

Liczba przyimkowych wyrażeń predykatywnych jest w polszczyźnie wyższa (15 jednostek) niż w języku bułgarskim (10 jednostek). Jednak zwraca uwagę szeroki zakres oboczności w bułgarszczyźnie:

– te same jednostki mogą otwierać miejsce dla frazy wprowadzanej bezprzyimkowo lub przyimkowo (typ: *по повод влизането* / *по повод на влизането*),
– te same jednostki dopuszczają uzupełnienia wprowadzane przez różne przyimki lub bezprzyimkowo (typ: *в резултат на това, в резултат от това, в резултат това*).

Bywa, że połączenia bezprzyimkowe są nacechowane stylistycznie (styl administracyjny, język prawny i prawniczy itd.), por. bułg.

> *Твърди, че* ***в резултат действията*** *на наблюдаващия досъдебното производство прокурор и разследващия полицай е претърпяла имуществена вреда, изразяваща се в заплащане възнаграждение за адвокат в размер на 200 лв. за защита по досъдебното производство и 250 лв. за защита плод образуваното съдебно производство.* (I)

Konkurencja konstrukcji wprowadzanych bezprzyimkowo i przez przyimek *на* ma bardzo szeroki zakres. Wszystkie objęte badaniem jednostki konotujące uzupełnienie wprowadzane przez *на* dopuszczają w tej pozycji również frazę bezprzyimkową, por. bułg. *благодарение*, *в резултат*, *вследствие*, *по повод*, *по причина*, *по случай*.

Warto odnotować również, że przyimek *на* uległ w języku bułgarskim desemantyzacji i pełni głównie funkcję gramatyczną. W odróżnieniu od polszczyzny, w której przyimek *na* bywa stosowany w funkcji „autosemantycznej", bułgarskie *на* nie jest samodzielnym kauzatywnym wyrażeniem predykatywnym. Ekwiwalentem polskiego *na* jest w języku bułgarskim przyimek *по*, por. pol. *na prośbę* = bułg. *по молба*.

Ciekawy (ze strukturalnego punktu widzenia) jest w polszczyźnie przyimek *skutkiem*, równokształtny z formą przypadka zależnego nomen *skutek*. Zmianie kategorii części mowy nie towarzyszy desemantyzacja i nowopowstała jednostka jest wyrazem pełnoznacznym i niemal jednoznacznym (wieloznacznym tylko aspektualnie). Wyróżnia to zdecydowanie omawiany przyimek w zestawieniu z bardzo ubogą semantyką przyimków prostych.

5.2. Charakterystyka kategorialna wyrażenia predykatywnego a wybrane kategorie semantyczne (czas i aspekt)

W pracy przyjąłem ograniczenie zbioru objętego badaniem do zdań, które można parafrazować przy użyciu czasowników pol. *spowodować*, bułg. *предизвика*. Konieczne okazało się ustalenie, jak interpretować aspektualnie zdania fundowane na przyimkach.

Pewna trudność każdorazowego zinterpretowania aspektualnego całego zdania wynika z własności kategorialnych niektórych wykładników predykatu relacyjnego. Przyimkowe kauzatywne wyrażenia predykatywne są aspektualnie matowe. Jednak na poziomie zdania informację aspektualną da się odczytać z wartości otwartych pozycji argumentowych.

Za aspekt podstawowy predykatu relacyjnego przyczynowo-skutkowego uznaję za Karolakiem aspekt dokonany prosty, tj. momentalność (por. 1.5). Niedokonane (teliczne) czasowniki typu kauzatywnego wyrażają aspekt złożony, derywowany od aspektu prostego dokonanego. Jednak formalnie to czasownik *spowodować* tworzony jest od czasownika *powodować*. Kierunek derywacji formalnej jest zatem w polszczyźnie odwrotny niż derywacji semantycznej. W języku bułgarskim natomiast zachowano paralelizm obu płaszczyzn, por. bułg. *предизвика* → *предизвиква*. W zdaniach fundowanych na przyimkach prócz parafrazy pomocna w analizie aspektualnej jest interpretacja argumentów propozycjonalnych (zwłaszcza werbalnie wyrażonej pozycji p_{Eff}). Jeżeli argument skutkowy jest aktualny, to aktualny (nieteliczny) jest również predykat relacyjny, por. np. pol. *Zrobiłem tak z tego powodu.* → *To spowodowało, że tak zrobiłem.*; bułg. *Постъпих така поради това.* → *Това предизвика, че постъпих така.* Pewną niedogodność interpretacyjną stanowi brak rozróżnienia praesensu aktualnego i nieaktualnego w obu badanych językach. W takich razach w pierwszym rzędzie pomocna staje się interpretacja przedmiotowych pozycji argumentowych oraz ewentualnie obecność przysłówków temporalnych por. pol. *Henryk umiera z powodu grypy.* vs *Co roku ludzie umierają na grypę.*; bułg. *Крум умира поради грип.* vs *Всяка година хората умират от грип.*

Kategoria czasu sytuująca predykat relacyjny względem momentu mówienia również realizuje się na poziomie całego zdania w konstrukcjach fundowanych na przyimkach. Ponownie kluczowa w badaniu okazuje się pozycja predykatowo-argumentowa p_{Eff}. Argument propozycjonalny wyrażony osobową formą czasownika jest zrelatywizowany bezpośrednio z momentem mówienia.

pol. *Wyjechałem z powodu tego.* → *To spowodowało, że wyjechałem.*
bułg. *Заминах поради това.* → *Това предизвика, че заминах.*

Sytuacja nieco komplikuje się w wypadku następczego względem momentu mówienia p_{Eff}.

pol. *Wyjadę z tego powodu.* → *To spowodowało, że wyjadę.* / *To spowoduje, że wyjadę.*
bułg. *Ще замина поради това.* → *Това предизвика, че ще замина.* / *Това ще предизвика, че ще замина.*

Zestawienie wszystkich form temporalnych i ich możliwych konfiguracji wykracza poza zakres pracy poświęconej procesom nominalizacyjnym. Zadanie to jest jednak ciekawe i wymaga dalszych badań. W tym miejscu warto tylko jeszcze raz zaznaczyć, że pozycja skutkowa w zdaniach omawianego typu jest w bezpośredniej relacji z momentem mówienia.

Jak wiadomo, zdania tzw. intensjonalne nie dopuszczają bezpośredniego zrelatywizowania temporalnego względem momentu mówienia (por. 1.8.6. oraz Korytkowska & Małdżiewa, 2002). M. Korytkowska i V. Maldžieva tę własność rozciągają również na zdania z predykatem relacyjnym. Dla jasności wywodu pozwolę sobie jeszcze raz przywołać fragment ich opracowania, por. 1.8.8.1. W wypadku klasycznych zdań intensjonalnych (fundowanych na predykatach nierelacyjnych) względne usytuowanie do momentu mówienia nie budzi wątpliwości. Wygodnym i zarazem zrozumiałym przykładem na brak aktualizacji w zdaniu intensjonalnym są zdania z formą czasu przyszłego implikowane przez predykat uprzedni względem momentu wypowiedzi, por. pol. *Powiedział, że przyjdzie.*; bułg. *Каза, че ще дойде.*, z których nie sposób wywnioskować, czy przyjście jest uprzednie, następcze, czy równoczesne z momentem mówienia.

Warto zatem zwrócić szczególną uwagę na takie konfiguracje w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową, które w przypadku konstrukcji tzw. intensjonalnych nie pozwalają nawet pośrednio usytuować argumentu propozycjonalnego względem momentu mówienia. Jest to m.in. następczość względem stanu/zdarzenia uprzedniego w odniesieniu do momentu wypowiedzi, por. pol. *To, że wyjechałeś spowodowało, że nie przyjdę.*; bułg. *Това, че си заминал, предизвика, че няма да дойда.* Ze zdań tych zgodnie z moją intuicja językową wynika, że moment przyjścia (ściślej: nieprzyjścia) jest następczy względem momentu mówienia. Można by postulować, że powyższe zdania stanowią efekt kondensacji. Jeśli jednak za element elidowany uznać np. postanowienie, że się nie przyjdzie, problemy interpretacyjne jedynie rosną, por. pol. *To, że wyjechałeś, spowodowało, że postanowiłem, że nie przyjdę.*; bułg. *Това, че си заминал, предизвика това, че реших, че няма да дойда.* Owszem w konstrukcjach tych formy czasowe wydają się lepiej współgrać, jednak zdania nie przechodzą testu sprzeczności, por. pol. *To, że wyjechałeś, spowodowało, że postanowiłem, że nie przyjdę, ale jednak przyszedłem.*; bułg. *Това, че си заминал, предизвика това, че реших, че няма да дойда, обаче дойдох.* Zachowują się zatem odmiennie niż rzekomo od nich derywowane, por. pol. **To, że wyjechałeś, spowodowało, że nie przyjdę, ale przyszedłem/przyjdę.*; bułg. *Това, че ти замина, предизвика, че няма да дойда, обаче дойдох / ще дойда.*

Zakończenie

Badanie w oparciu o teorię typów pozycji predykatowo-argumentowych (Korytkowska, 1992; por. też Mazurkiewicz-Sułkowska, 2008b) okazało się owocne. Wydaje się, że kryteria wyodrębniania typów pozycji predykatowo-argumentowych powinny być semantyczno-kombinatoryczne i uwzględniać szereg kategorii-semantycznych. Jednym z wyróżników może być z pewnością rozumiana logicznie ekstensjonalność pozycji. Pozycje predykatowo-argumentowe mogą być ekstensjonalne wtedy, gdy prawdziwość całej struktury złożonej zależy od prawdziwości argumentu w pozycji ekstensjonalnej. Warunkiem koniecznym ekstensjonalności jest obecność aktualizacji temporalnej. Treści temporalne nie neutralizują się w pozycjach ekstensjonalnych.

Relacja przyczynowo-skutkowa to funkcja propozycjonalna z arnością równą dwa i dwiema pozycjami ekstensjonalnymi. Predykat relacyjny przyczynowo-skutkowy otwiera dwie pozycje aktualne (szczegółowe), tj. dla zamkniętych zbiorów. Wyklucza to lekturę generyczną nazw ogólnych użytych do wypełnienia pozycji argumentowych.

Być może warto opracować inwentarz nieprzedmiotowych pozycji predykatowo-argumentowych analogicznie, jak uczyniła to dla pozycji przedmiotowych M. Korytkowska (Korytkowska, 1992).

Bibliografia

Ajdukiewicz, K., & Szaniawski, K. (1983). *Zagadnienia i kierunki filozofii: Teoria poznania, metafizyka* (Wyd. 2). Czytelnik.

Apanowicz, J. (2002). *Metodologia ogólna*. Wyższa Szkoła Administracji i Biznesu.

Apresjan, J. (2000). *Semantyka leksykalna: Synonimiczne środki języka* (Wyd. 2). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Banasiak, J. (2010). Wbudowane pozycje argumentowe a intensjonalna zupełność propozycji. *Slavia Meridionalis*, *2010*(10), 13–22. https://doi.org/10.11649/sm.2010.002

Banasiak, J. (2017). Procesy nominalizacyjne w tekstach językoznawczych na materiale języka polskiego i bułgarskiego. W Z. Rudnik-Karwatowa (Red.), *Dynamika współczesnego słownictwa słowiańskiego w przestrzeni stylowo-funkcjonalnej* (ss. 157–176). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. https://hdl.handle.net/20.500.12528/585

Banasiak, J. (2018). Wokół problemów semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności i struktury tematyczno-rematycznej w języku bułgarskim i polskim. *Slavica Lodziensia*, *2*, 45–50. https://doi.org/10.18778/2544-1795.02.03

Běličová, H., Nieszczimienko, G., & Rudnik-Karwatowa, Z. (Red.). (1991). *Problemy teoretyczno-metodologiczne badań konfrontatywnych języków słowiańskich*. Polska Akademia Nauk, Instytut Słowianoznawstwa.

Bogusławski, A. (1974). Preliminaries for semantic-syntactic description of basic predicative expressions with special reference to Polish verbs. W R. Laskowski & A. Orzechowska (Red.), *O predykacji: Materiały konferencji Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego IBL PAN, Zawoja, 14–16 XII 1972* (ss. 39–57). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Boiadzhiev, T. (Red.). (1998). *Sŭvremenen bŭlgarski ezik: Fonetika, leksikologiia, slovoobrazuvane, morfologiia, sintaksis: Uchebnik za studenti ot filol. fak. i ped. inst.* Petŭr Beron.

Bojar, B., & Babik, W. (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Wydawnictwo SBP.

Bojar, B., & Korytkowska, M. (1993). Problemy konfrontatywnego opisu tzw. czasowników denominalnych w języku bułgarskim i polskim. W V. Koseska-Toszewa & M. Korytkowska (Red.), *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie: Konfrontacja językowa, słowotwórstwo, wybrane kategorie semantyczne* (T. 5/6, ss. 29–49). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Brezinski, S. (1995). *Kratŭk bŭlgarski sintaksis*. Universitetsko izd. „Sv. Kliment Okhridski".

Buttler, D. (1978). Procesy multiwerbizacji we współczesnej polszczyźnie. *Poradnik Językowy*, *1978*(2), 54–62.

Christophersen, P. (1939). *The articles: A study of their theory and use in English*. E. Munskgaard.

Dalewska-Greń, H. (1995). Gramatyka konfrontatywna polsko-serbsko-chorwacka: Założenia wstępne. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *1995*(32), 137–143.

Gallistel, C. R. (2011). Prelinguistic thought. *Language Learning and Development*, *7*(4), 253–262. https://doi.org/10.1080/15475441.2011.578548

Garalalova, I. (2014). *Chlenuvaneto na sŭshtestvitelnite imena v bŭlgarskite govori*. Avangard Prima.

Gołąb, Z., Heinz, A., & Polański, K. (1968). *Słownik terminologii językoznawczej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Grochowski, M. (1980). *Pojęcie celu: Studia semantyczne*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Grochowski, M. (1981). O wyróżnianiu jednostek opisu semantyki leksykalnej. *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity: A. Řada jazykovědná*, *29*, 31–37.

Grochowski, M. (2004). Succession and sequence: Semantic relations. *Studies in Polish Linguistics*, *1*, 61–80.

Grochowski, M. (2011). Między składnią semantyczną a asemantyczną, czyli o wpływie Henryka Misza i Zygmunta Saloniego na poglądy składniowe Krystyny Kallas. *Linguistica Copernicana*, *5*(1), 301–311. https://doi.org/10.12775/LinCop.2011.017

Grochowski, M. (2016a). Białe plamy składni linearnej języka polskiego: Partykuła a przyimek. *Prace Filologiczne*, *69*, 189–198.

Grochowski, M. (2016b). „Poszczególne" wśród operatorów kwantyfikacji. *LingVaria*, *22*, 83–95.

Grochowski, M., Karolak, S., Topolińska, Z., & Urbańczyk, S. (Red.). (1984). *Składnia*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Grzegorczykowa, R. (1972). Wykładniki kwantyfikacji w polskim zdaniu. W W. Doroszewski (Red.), *Z polskich studiów slawistycznych: Seria 4. Językoznawstwo* (ss. 13–19). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Grzegorczykowa, R. (2001). *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej* (Wyd. 3). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Grzegorczykowa, R. (2003). Kształtowanie się czasownikowych wykładników przyczynowości w dziejach polszczyzny. W I. Bobrowski (Red.), *Anabasis: Prace ofiarowane profesor Krystynie Pisarkowej* (ss. 99–106). Lexis.

Grzegorczykowa, R. (2006a). Polskie przymiotniki temporalne na tle ogólnej językowej konceptualizacji czasu. *Czas, język, kultura*, *2006*(19), 33–43.

Grzegorczykowa, R. (2006b). Z dziejów wykształcania się abstrakcyjnych znaczeń wyrazów: Rozwój semantyczny czasownika „zależeć". *Prace Filologiczne*, *51*, 171–178.

Grzegorczykowa, R. (2007). *Wstęp do językoznawstwa*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Hofweber, T. (2017). Logic and ontology. W E. N. Zalta (Red.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Zima 2017). Stanford University. https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/logic-ontology/

Holvoet, A. (1989). *Aspekt a modalność w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Jakimiszyn, A. (2006). Analiza wykładników kategorii określoności/nieokreśloności w nominalizacjach w tekście *Swisztowskiego damaskinu*. W I. Petrov (Red.) *Bałkany w oczach młodego człowieka: Materiały z Międzynarodowej Naukowej Konferencji Studenckiej,*

Łódź, 28–29 kwietnia 2005 roku (ss. 35–42). Piktor. http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/1164

Jędrzejko, E. (1992). Teoretyczne problemy nominalizacji: Przegląd ujęć i propozycji metodologicznych. W I. Nowakowska-Kempna (Red.), *Języka a kultura* (T. 8, ss. 209–221). Wiedza o Kulturze.

Jędrzejko, E. (1993). *Nominalizacje w systemie i w tekstach współczesnej polszczyzny*. Uniwersytet Śląski.

Jędrzejko, E. (2015). The problematics of describing periphrastic predication: Between word and image. *Studies in Polish Linguistics*, *6*(1), 27–44.

Karolak, S. (1990). *Kwantyfikacja a determinacja w językach naturalnych*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Karolak, S. (1996). O semantyce aspektu (w dwudziestą rocznicę publikacji rozprawy F. Antinucciego i L. Gebert *Semantyka aspektu czasownikowego). Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, *52*, 9–56.

Karolak, S. (1998). Uwagi o morfologii aspektu macedońskiego. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *1998*(34), 179–203.

Karolak, S. (2001). *Od semantyki do gramatyki: Wybór rozpraw*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Karolak, S. (2002a). *Gramatyka kontrastywna przedimka (rodzajnika) francuskiego i angielskiego*. Educator.

Karolak, S. (2002b). *Podstawowe struktury składniowe języka polskiego*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Karolak, S. (2004a). O asymetrii między pojęciową a formalną strukturą zdania. W I. Łuczków & J. Sokołowski (Red.), *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich: Opis, konfrontacja, przekład* (T. 4, ss. 98–105). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Karolak, S. (2004b). O założeniach składniowo-semantycznego opisu języków naturalnych. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *2004*(39), 219–228.

Karolak, S. (2008a). Agentywność czy kauzatywność? *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *2008*(43), 51–62.

Karolak, S. (2008b). *Semantyczna kategoria aspektu*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Karolak, S., & Bogacki, K. (1992). Założenia gramatyki o podstawach semantycznych. W I. Nowakowska-Kempna (Red.), *Podstawy metodologiczne semantyki współczesnej* (ss. 157–187). Wiedza o Kulturze.

Karoliak, S. (1984). Za zavisnosti meģu anafora, elipsa i značenje na predikativen obrat vo makedonskiot, polskiot i francuskiot jazik. *Makedonski jazik*, *35*, 99–109.

Karoliak, S., & Mirkulovska, M. (2000). *Inhoativna vidska konfiguracija vo makedonskiot jazik = Inchoatywna konfiguracja aspektualna w języku macedońskim*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Kiklewicz, A. (1995). Kwantyfikacja a derywacja: Na materiale języka polskiego. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *1995*(32), 25–37.

Kiklewicz, A. (2007). Tak zwane człony przyłączone a status referencyjny wypowiedzi. *Poradnik Językowy*, *9*, 29–45.

Kiklewicz, A. (2012). *Znaczenie w języku – znaczenie w umyśle: Krytyczna analiza współczesnej teorii semantyki lingwistycznej*. Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Kiklewicz, A. (2013a). Sintaksicheskie protsessy v strukture slozhnogo predlozheniia (I). *Slavia Orientalis*, *2013*(3), 449–463.

Kiklewicz, A. (2013b). Sintaksicheskie protsessy v strukture slozhnogo predlozheniia (II). *Slavia Orientalis*, *2013*(4), 613–629.

Kiklewicz, A. (2016). Zaimek wskazujący w zdaniach z orzeczeniem imiennym: Funkcja predykatywna czy anaforyczna? *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *2016*(51), 250–272. https://doi.org/10.11649/sfps.2016.014

Kiklewicz, A. (2017a). Formy realizacji argumentu propozycjonalnego w rosyjskich zdaniach z czasownikiem mentalnym: Przestrzeganie, kompresja, rozszczepienie. *Prace Językoznawcze*, *19*(3), 71–92.

Kiklewicz, A. (2017b). Nieokreśloność a kwantyfikacja: Współdziałanie kategorii semantycznych. *LingVaria*, *23*, 43–59. https://doi.org/10.12797/LV.12.2017.23.03

Kiklewicz, A. (2017c). Składnia semantyczna Stanisława Karolaka w perspektywie leksykologicznej i leksykograficznej. *Prace Językoznawcze (Olsztyn)*, *19*(2), 51–71.

Kiklewicz, A., & Korytkowska, M. (Red.). (2010). *Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: Białoruski, bułgarski, polski*. Centrum Badań Europy Wschodniej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Klebanowska, B. (1982). *Wyrażenia przyczynowe z rzeczownikami abstrakcyjnymi we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.

Klemensiewicz, Z. (1953). *Zarys składni polskiej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Korytkowska, M. (1977). *Bułgarskie czasowniki modalne*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Korytkowska, M. (1992). *Typy pozycji predykatowo-argumentowych*. Omnitech Press.

Korytkowska, M. (1999). Z problematyki opisu styku diatezy oraz kategorii czasu i aspektu: Na materiale bułgarskim i polskim. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *1999*(35), 173–192.

Korytkowska, M. (2006a). O pewnych wartościach demokratycznych i zjawiskach językowych we współczesnej prasie bułgarskiej i polskiej. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe: Język – Literatura – Kultura*, *3*, 29–38.

Korytkowska, M. (2006b). Zjawiska składniowe w diachronii z perspektywy charakterystyki semantycznej predykatów: Na materiale języka bułgarskiego. *Rozprawy Komisji Językowej (Łódź)*, *51*, 167–175.

Korytkowska, M. (2008). O zdaniach ekstensjonalnych w świetle procesów nominalizacyjnych: Na przykładzie języka bułgarskiego i polskiego. W W. Sarnowski & M. Wysoczański (Red.), *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* (T. 6, ss. 171–180). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Korytkowska, M. (2010a). Odmianki znaczeniowe czasowników w opisie semantyczno-syntaktycznym i w praktyce leksykograficznej: Na przykładzie języka bułgarskiego. *Slavia Meridionalis*, *2010*(10), 135–150. https://doi.org/10.11649/sm.2010.011

Korytkowska, M. (2010b). Wykładniki określoności / nieokreśloności a pewien typ wyrażeń ekspresywnych w języku bułgarskim i polskim. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *2010*(45), 133–141. https://doi.org/10.11649/sfps.2010.008

Korytkowska, M. (2013). Slawistyka polska w minionym sześćdziesięcioleciu: Synchroniczne prace językoznawcze z zakresu morfologii i składni. *Rocznik Slawistyczny*, *2013*(62), 39–54.

Korytkowska, M. (2014). O predykatorach analitycznych w strukturze argumentu propozycjonalnego: Na materiale języka bułgarskiego i polskiego. *Slavica Wratislaviensia*, *159*, 207–217.

Korytkowska, M. (2017). Intensja czy ekstensja? O pewnych dylematach przy analizie struktur predykatywno-argumentowych. *Prace Filologiczne*, *70*, 305–316.

Korytkowska, M., & Kiklewicz, A. (2009). O szczególnym typie zjawiska kompresji i o interpretacji struktur zdaniowych będących jej efektem: Na przykładzie języka białoruskiego i języka polskiego. *Slavia Orientalis*, *2009*(2), 215–233.

Korytkowska, M., & Kiklewicz, A. (2013). Modelowanie płaszczyzny syntaktycznej a segmentacja hasła słownikowego: Na przykładzie języków słowiańskich. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, *68*, 49–68.

Korytkowska, M., & Małdżiewa, W. (2002). *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego: Nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku polskim i bułgarskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Korytkowska, M., & Roszko, R. (1997). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska: T. 6/2. Modalność imperceptywna*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Koseska, V. (2014). Semantics, contrastive linguistics and parallel corpora. *Cognitive Studies | Études Cognitives*, *2014*(14), 85–100. https://doi.org/10.11649/cs.2014.009

Koseska-Tosheva, V., & Gargov, G. (Red.). (1990). *Bŭlgarsko-polska sŭpostavitelna gramatika: T. 2. Semantichnata kategoriia opredelenost/neopredelenost*. Izdatelstvo na BAN.

Koseska-Toszewa, V. (2010a). Form, its meaning, and dictionary entries. *Cognitive Studies | Études cognitives*, *2010*(10), 133–143. https://doi.org/10.11649/cs.2010.008

Koseska-Toszewa, V. (2010b). Wielotomowa gramatyka konfrontatywna języka bułgarskiego i polskiego. *Slavia Meridionalis*, *2010*(10), 151–167. https://doi.org/10.11649/sm.2010.012

Koseska-Toszewa, V. (2011). Definiteness-indefiniteness category and logical quantification. *Cognitive Studies | Études cognitives*, *2011*(11), 111–124. https://doi.org/10.11649/cs.2011.006

Koseska-Toszewa, V., Korytkowska, M., & Roszko, R. (2007). *Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna*. Wydawnictwo Akademickie Dialog.

Koseska-Toszewa, V., Korytkowska, M., & Roszko, R. (2009). Contrastive studies and semantic interlanguage. *Cognitive Studies*, *2009*(9), 33–52.

Koseska-Toszewa, V., Maldžieva, V., Penčev, J. (1996). *Modalność: Problemy teoretyczne*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Koseska-Toszewa, V., & Mazurkiewicz, A. (2010). Constructing catalogue of temporal situations. *Cognitive Studies | Études cognitives*, *2010*(10), 71–109. https://doi.org/10.11649/cs.2010.004

Koseska-Toszewa, V., & Penčev, J. (2006). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska: T. 6/1. Semantyczna kategoria czasu*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Kościerzyńska, J. (2005). Zaimki anaforyczne jako operatory kwantyfikacji wewnątrztekstowej: Eksplikacja funkcji deskryptywnej leksemu „ów". *Polonica*, *24–25*, 192–206.

Kuryłowicz, J. (1987). *Studia językoznawcze: T. 1. Wybór prac opublikowanych w języku polskim*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Lambrecht, K. (1996). *Information structure and sentence form: Topic, focus, and the mental representations of discourse referents*. Cambridge University Press.

Lewicki, A. M. (1976). *Wprowadzenie do frazeologii syntaktycznej: Teoria zwrotu frazeologicznego*. Uniwersytet Śląski.

Łuczków, I. (2006). O badaniach nad wyrażaniem uprzedniości / następstwa zdarzeń w czasie w pracach polonistycznych i rusycystycznych: Na przykładzie zdań złożonych czasowych. *Slavica Wratislaviensia*, *139*, 99–112.

MacBride, F. (2016). Relations. W E. N. Zalta (Red.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Zima 2016). Stanford University. https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/relations/

Maldjieva, V. (1999). Warunki synonimiczności zdań o strukturze semantycznej polipredykatywnej. W Z. Greń & V. Koseska-Toszewa (Red.), *Semantyka a konfrontacja językowa* (T. 2, ss. 123–128). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Maldjieva, V. (2007). Funkcje derywatów w tekście: Propozycja modelu analizy i opisu. W V. Maldjieva & Z. Rudnik-Karwatowa (Red.), *Słowotwórstwo i tekst* (ss. 119–129). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Maldjieva, V. (2010). Semantic motivation for the denotational identity of arguments in predication structures. *Cognitive Studies | Études cognitives*, *2010*(10), 111–119. https://doi.org/10.11649/cs.2010.005

Maldžieva, V. (2003). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska: T. 6/3. Modalność: Hipotetyczność, irrealność, optatywność i imperatywność, warunkowość*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Mares, E. (2014). Propositional function. W E. N. Zalta (Red.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* (Jesień 2014). Stanford University. https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/propositional-function/

Markovikj, M., & Topolińska, Z. (2016). An insight into the history of Balkan Slavic languages: Macedonian perspective. *Linguistica Copernicana*, *13*, 35–65. https://doi.org/10.12775/LinCop.2016.002

Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2004). Z badań nad sposobami wyrażania kategorii inchoatywności w języku bułgarskim, białoruskim i polskim. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe: Język – Literatura – Kultura*, *1*, 61–67.

Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2005). Czasowniki inchoatywne z prefiksem *za-* w języku bułgarskim i ich odpowiedniki w polskim i białoruskim. *Acta Universitatis Lodziensis: Folia Linguistica*, *43*, 59–69.

Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2008a). Produktywność struktur inchoatywnych a cechy struktury semantycznej predykatów. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe: Język – Literatura – Kultura*, *5*, 53–62.

Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2008b). *Wyrażanie kategorii inchoatywności w językach polskim, bułgarskim i białoruskim*. Piktor.

Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2014). *Słowiańska terminologia techniczna: Na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2016). Struktura predykatowo-argumentowa bułgarskich czasowników poliprefiksalnych: Na przykładzie „verba mentalis". *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, *62*, 59–70.

Mazurkiewicz-Sułkowska, J., & Mokrzycka, A. (2009). From the works on the Bulgarian-Polish dictionary of verbo-nominal analytical constructions. *Cognitive Studies*, *2009*(9), 223–231.

Mazurkiewicz-Sułkowska, J., & Mokrzycka, A. (2013). Bułgarsko-polski słownik analityzmów werbo-nominalnych: Podstawowe założenia i kwestie problematyczne. *Językoznawstwo: Współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze*, *7*(1), 115–123.

Milla kanony. (b.d.). *Encyklopedia PWN*. Pobrano 18 października 2017 z https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Milla-kanony;3919912.html

Mokrzycka, A. (2008). Problem wypełnienia pozycji argumentowych na przykładzie wybranych predykatorów: Na materiale języka bułgarskiego. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe: Język – Literatura – Kultura*, *5*, 45–55. http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/2178

Mokrzycka, A. (2015). *Słownik bułgarskich predykatorów o semantyce przekazywania informacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Moroz, A. (1998). Wstępne założenia formalnego opisu konstrukcji składniowych zawierających zerowy wykładnik składnika użytego w kontekście. *Poradnik Językowy*, *3*, 9–21.

Nagórko, A. (2005). *Zarys gramatyki polskiej*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Niektóre. (b.d.). *Poradnia językowa PWN*. Pobrano 9 kwietnia 2018 z https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/niektore;6103.html

Niziołek, A. (2002). Warunki anaforyzacji w modelu transformacyjno-generatywnym. *Polonica*, *2002*(21), 203–210.

Ogden, C. K., Richards, I. A., & Malinowski, B. (2013). *The meaning of meaning: A study of the influence of language upon thought and of the science of symbolism*. Martino Fine Books.

Papierz, M. (1995). Zaimki a mechanizmy anafory: W języku polskim, czeskim i słowackim. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *1995*(32), 215–223.

Papierz, M. (2003). *Zaimki w języku i w tekście: Studium słowacko-polskie*. Universitas.

Papierz, M. (2009). Realizacja kategorii określoności/nieokreśloności w tekstach słowackich i polskich. W M. Cichońska (Red.), *Kategorie w języku, język w kategoriach* (ss. 61–69). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Papierz, M. (2013). *Podstawowe struktury składniowe współczesnego języka słowackiego*. Lexis.

Papierz, M. (2015). Inspiracje Profesora Stanisława Karolaka w badaniach nad składnią porównawczą języków słowiańskich. W H. Mieczkowska, E. Solak, N. Palich, & P. Fałowski (Red.), *Tradycja i wyzwania: Metodologia badań slawistycznych XX i XXI wieku* (ss. 61–66). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Penchev, Ĭ. (2005). Nabliudeniia vŭrkhu neopredelenite imenni grupi v bŭlgarski ezik. W S. Koeva (Red.), *Argumentna struktura: Problemi na prostoto i slozhnoto izrechenie* (ss. 153–159). SemaRSh.

Petrov, I. (2006). Dopuszczalność nominalizacji w pewnych typach struktur polipredykatywnych w języku bułgarskim. *Slavia Meridionalis*, *2006*(6), 163–172.

Petrov, I. (2007). *Wyrażanie struktur polipredykatywnych w rozwoju języka bułgarskiego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Poesio, M., & Vieira, R. (1998). A corpus-based investigation of definite description use. *Computational Linguistics*, *24*(2), 183–216.

Polański, K. (1967). *Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Polański, K. (1972). Notes on functional properties of deep structure categories. *Studia Anglica Posnaniensia*, *4*, 3–13. http://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/10481

Polański, K. (Red.). (1999). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (Wyd. 2). Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Roszko, D. (2012). Semantic contrastive linguistics theory and dialectological studies. *Cognitive Studies | Études Cognitives*, *2012*(12), 79–92. https://doi.org/10.11649/cs.2012.006

Roszko, D. (2015). *Zagadnienia kwantyfikacyjne i modalne w litewskiej gwarze puńskiej (na tle literackich języków polskiego i litewskiego).* Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. https://hdl.handle.net/20.500.12528/31

Roszko, D., & Roszko, R. (2011a). Differences in the formalization of the semantic category of definiteness/indefiniteness. *Cognitive Studies | Études cognitives*, *2011*(11), 81–96. https://doi.org/10.11649/cs.2011.004

Roszko, D., & Roszko, R. (2011b). Teoretyczne badania konfrontatywne. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *2011*(46), 141–156. https://doi.org/10.11649/sfps.2011.009

Roszko, R. (2004). *Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim: W zestawieniu z językiem polskim*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Roszko, R. (2011). Leksykalne wykładniki hipotetyczności w językach polskim i litewskim. *Acta Baltico-Slavica*, *35*, 81–90. https://doi.org/10.11649/abs.2011.007

Rudnik-Karwatowa, Z. (2012). Dynamika struktur złożeniowych w językach słowiańskich. W Z. Rudnik-Karwatowa (Red.), *Specyfika leksyki i słowotwórstwa języków słowiańskich na przełomie XX i XXI wieku* (ss. 171–188). Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Russel, B. (1967). Denotowanie. W J. Pelc (Red. & Tłum.), *Logika i język: Studia z semiotyki logicznej* (ss. 253–275). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Satoła-Staśkowiak, J. (2007). Czy języki: polski i bułgarski mogą wyrażać te same znaczenia temporalne? Rozważania nad temporalnością. *Poznańskie Zeszyty Humanistyczne*, *8*, 109–116.

Satoła-Staśkowiak, J. (2009). Translating into something that does not exist: Literary ways of translating Polish sentences with uninflected perfect participles into the Bulgarian language. *Cognitive Studies*, *2009*(9), 211–221.

Satoła-Staśkowiak, J. (2010a). From momentarity to perfective multiplicity: Different aspects of the aorist. *Cognitive Studies | Études cognitives*, *2010*(10), 127–132. https://doi.org/10.11649/cs.2010.007

Satoła-Staśkowiak, J. (2010b). *Polsko-bułgarskie odpowiedniości przekładowe czasów przeszłych*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).

Topolinjska, Z. (2000). *Polski-makedonski: Gramatička konfrontacija: T. 3. Studii od morfosintaksata*. Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Topolinjska, Z. (2001). *Polski-makedonski: Gramatička konfrontacija: T. 5. Zdanie w zdaniu = Rečenica vo rečenica*. Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Topolinjska, Z. (2003). *Polski-makedonski: Gramatička konfrontacija: T. 6. Sintaksička derivacija*. Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Topolińska, Z. (1994). Factivity as a grammatical category in Balkan Slavic and Balkan Romance. *Slavia Meridionalis: Studia Linguistica Slavica et Balcanica*, *1994*(1), 105–121.

Topolińska, Z. (1998). Przypadek: Selektywna kategoria czasownika? *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, *1998*(34), 291–307.

Topolińska, Z. (1999). *Język, człowiek, przestrzeń*. Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

Topolińska, Z. (2007). *Polski – macedoński: Konfrontacja gramatyczna: T. 7. Wokół struktury semantycznej zdania*. Polska Akademia Umiejętności.

Topolińska, Z. (2010a). „DLA": semantyka i składnia. *Linguistica Copernicana*, *1*(3), 153–163.

Topolińska, Z. (2010b). Konfrontacja vs typologia. *Slavia Meridionalis*, *2010*(10), 307–314. https://doi.org/10.11649/sm.2010.022

Topolińska, Z. (2010c). Patrząc przez cudze okulary (infinitivus ~ subiunctivus). *Slavia Meridionalis*, *2010*(10), 299–305. https://doi.org/10.11649/sm.2010.021

Topolińska, Z. (2012). Informacja zgramatykalizowana: Kryteria selekcji. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, *68*, 69–85.

Topolińska, Z. (2014). Relacja: predykat > argument – centralne ogniwo struktury tekstu. *Rocznik Slawistyczny*, *2014*(43), 145–155.

Wajszczuk, J. (2010). Functional class (so called „part of speech") assignment as a kind of meaning-bound word syntactic information. *Cognitive Studies | Études cognitives*, *2010*(10), 15–33. https://doi.org/10.11649/cs.2010.001

Wierzbicka, A. (2004). Polish and universal grammar. *Studies in Polish Linguistics*, *1*(1), 9–28.

Zatorska, A. (2002). Wybrane właściwości analitycznych predykatorów mentalnych. *Rozprawy Komisji Językowej (Łódź)*, *47*, 79–87.

Zatorska, A. (2008). Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z nazwą barw w parafrazie. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe: Język – Literatura – Kultura*, *5*, 73–87.

Zatorska, A. (2013). *Polskie i słoweńskie predykatory kauzatywne z parafrazą przymiotnikową*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

Zatorska, A. (2015a). Rola nominalizacji w polskich oraz słoweńskich opisach i relacjach z pierwszej wojny światowej. W J. Getka, J. Grzybowski & R. Kramar (Red.), *Wojna*

w Europie Środkowo-Wschodniej z perspektywy interdyscyplinarnej (ss. 185–197). Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego.

Zatorska, A. (2015b). Selected issues of nominalizations as propositional arguments in Polish and Slovene sentences with psych-verbs. *Białostockie Archiwum Językowe*, *15*, 477–490.

Zatorska, A. (2015c). Z problematyki polskich i słoweńskich analityzmów kauzatywnych z parafrazą przymiotnikową. Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, *2015*(50), 237–248. https://doi.org/10.11649/sfps.2015.014

Żmigrodzki, P. (2000). *Właściwości składniowe analitycznych konstrukcji werbo-nominalnych w języku polskim.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Spis tabel

Tom 147 serii „Prace Slawistyczne. Slavica”

Procesy nominalizacyjne w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową (na materiale języka polskiego i bułgarskiego)

Autor:
dr Jakub Lubomir Banasiak
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7319-0736
E-mail: jakub.banasiak@ispan.waw.pl

Autor deklaruje brak konfliktu interesów.

Streszczenie

Niniejsza monografia jest poświęcona procesom nominalizacyjnym, do których zalicza się szerokie spektrum transform, takich jak: klasyczna nominalizacja argumentu propozycjonalnego, pronominalizacja/prosentencjalizacja argumentu propozycjonalnego, quasi-zmienna językowa, rozszczepienie argumentu propozycjonalnego, „podniesienie” argumentu przedmiotowego i zero syntaktyczne. Materiał językowy został ograniczony do zdań wyrażających relację przyczynowo-skutkową, tj. takich, które można parafrazować czystymi kauzatywami (werbalnymi eksponentami predykatu kauzalnego). Predykat ten sam w sobie jest modelowany zgodnie z teorią aspektu S. Karolaka. Ogranicza to selekcję zdań objętych analizą do perfektywnych oraz wieloznacznych aspektualnie wyrażeń predykatywnych, ponieważ tylko one mogą być uznane za wykładniki inherentnie dokonanego predykatu kauzalnego. Kolejnym ograniczeniem przyjętym w monografii jest dopuszczalność procesów nominalizacyjnych. Wyklucza to tzw. spójniki poza zakres objęty badaniem w niniejszej monografii.

Książka złożona jest z czterech rozdziałów, wprowadzenia i zakończenia. Rozdział pierwszy prezentuje stan badań procesów nominalizacyjnych i relacji przyczynowo-skutkowej. Rozdział drugi zawiera bazę danych z osobnymi kartami prezentującymi właściwości składniowe i związane z użyciem werbalnych i niewerbalnych (przyimkowych) wykładników kauzacji. Rozdział trzeci zawiera analizę procesów nominalizacyjnych w zdaniach wyrażających relację przyczynowo-skutkową. Każdy typ procesu został w nim omówiony w osobnym podpunkcie. Rozdział czwarty prezentuje konkluzje wypływające z badania, które zostało przeprowadzone z wykorzystaniem aparatu współczesnej (semantycznej) składni konfrontatywnej.

Biorąc pod uwagę nieteoretyczny charakter monografii, jej główne zalety leżą w opisie faktów językowych. Zastosowanie teorii struktur predykatowo-argumentowych pozwala na pełny opis składniowych i pragmatycznych cech dyskretnych kauzatywnych wyrażeń predykatywnych. W monografii udało się sformułować ścisłe reguły rządzące ich użyciem. Uwzględniono trudno uchwytne relacje wiążące poziom semantyczny z poziomem formalnym.

Przeprowadzone badanie umożliwiło weryfikację pewnych twierdzeń znanych z literatury przedmiotu w zakresie „podniesienia" argumentu przedmiotowego oraz semantycznej kategorii czasu. Każde wyrażenie predykatywne posiada przyporządkowany ekwiwalent funkcjonalny z drugiego z objętych badaniem języków. Oba języki (polski i bułgarski) są traktowane jednakowo, a materiał językowy zaprezentowano równolegle. Skutkuje to brakiem języka wyjściowego i docelowego.

Warto również odnotować, że w monografii zaimplementowano teorię typów pozycji predykatowo-argumentowych M. Korytkowskiej w odniesieniu do pozycji nieprzedmiotowych (co stanowi pewnego rodzaju novum). Części niniejszego opracowania (włączając bazę danych) mogą być wykorzystane w translatoryce oraz do utworzenia ćwiczeń z użycia języka polskiego i bułgarskiego. Jest to istotne, ponieważ (jak wiadomo) nawet zaawansowani nienatywni użytkownicy polszczyzny i bułgarszczyzny miewają trudności z generowaniem złożonych, lecz skondensowanych zdań przy użyciu procesów nominalizacyjnych.

Słowa kluczowe: relacja przyczynowo-skutkowa; język polski; język bułgarski; semantyka; składnia; struktura predykatowo-argumentowa; nominalizacja; gramatyka konfrontatywna

Volume 147 of the series *Prace Slawistyczne. Slavica*
[Monographs in Slavic Studies. Slavica]

Nominalization Processes in Sentences Expressing the Causal Relation (on the Basis of Polish and Bulgarian Material)

Author of the volume:
Dr Jakub Lubomir Banasiak
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, Polska
[Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland]
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7319-0736
Correspondence: jakub.banasiak@ispan.waw.pl

Competing interests: The author declares that he has no competing interests.

Summary

This study is devoted to nominalization processes, which include a wide variety of transforms, such as classic nominalization of propositional argument, pronominalization/ prosententialization of propositional argument, split of propositional argument, "raising" of the object argument, quasi-variable and syntactic null. The linguistic material considered here is restricted to sentences which express the causal relation, i.e. those that can be paraphrased using pure causatives (verbal exponents of the causal predicate). The causal predicate itself is modelled according to Stanisław Karolak's theory of aspect. This limits the selection of sentences examined in the analysis since only perfective or aspectually ambiguous predicative expressions can be regarded as exponents of the inherently perfective causal predicate. One further limitation adopted here is that the predicative expression has to allow nominalization processes. This excludes so-called conjunctions from the scope of the study.

This book consists of four chapters, an introduction and a conclusion. The first chapter presents the state of knowledge on nominalization processes and the causal relation. The second chapter contains data sheets illustrating the syntactic features and the use of causative predicative expressions which include verbal and non-verbal (prepositional) exponents. The third chapter provides an analysis of nominalization processes in sentences expressing the causal relation; each type of process is discussed in a separate section. The fourth chapter presents the conclusions of the study. The analysis is conducted using the apparatus of contemporary (semantic) contrastive syntax.

Considering that this work is not theoretical in nature, its main merits lie in the description of linguistic processes. The application of predicate-argument structure theory enables

a comprehensive description of syntactic and pragmatic features of discrete causative predicative expressions. The study formulates strict rules which govern their use and reflects relations between the semantic and formal planes which are difficult to capture.

This work verifies certain claims made in the literature on the subject, concerning such issues as the distribution of "raised" object arguments and the semantic category of time in sentences expressing the causal relation. Each predicative expression is given its functional equivalent in the other analyzed language. Both languages (Polish and Bulgarian) are treated equally and the linguistic data is presented in parallel. This results in there being no source and no target language.

It is also worth noting that the study implements Małgorzata Korytkowska's theory of predicate-argument positions, and that its application in relation to non-object positions is somewhat of a novelty. Certain parts of the work (including the data sheets) can be used in translation studies and can provide material for practical exercises in the use of Polish and/or Bulgarian. This is significant since even advanced non-native users of Polish and Bulgarian tend to have difficulties in generating complex yet compact sentences via nominalization processes.

Keywords: causal relation; Polish language; Bulgarian language; semantics; syntax; predicate-argument structure; nominalization; contrastive grammar